International Congress on Women's Studies
Proceeding Book

12-14 December 2025

Editorial Board

Ahmet Özturhan
Hanife Alaca
Cemal Karadaş
Dilek Ulusal

ICOWS- 2025

ISBN
978-625-8566-11-6

International Congress on Women's Studies Proceeding Book

(Uluslararası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı)

12-14 December 2025

Ankara/ Türkiye (Online)

Editor

Ahmet Özturhan

Hanife Alaca

Cemal Karadaş

Dilek Ulusal

All rights reserved. No Part of the Book May Be Reproduced by Any Method, Electronic or Mechanical, Without the Written Permission of the Copyright Owner and Publisher.

Open Access This book is licensed under a Creative Commons Attribution-NoCommercial-Non-Derivative 4.0 International License

30.12.2025

Book: 1850

ISBN: 978-625-8566-11-6

Kutlu Yayınevi (50661)

Göksel Sözcüklerin Yayıncısı

Tevfikbey Mah. Şehit Adem Tamrak Sok. No: 2/ 7

Küçükçekmece- İstanbul

08502417634

istek@kutluyayinevi.comm

About Congress

Tittle

International Congress on Women's Studies (ICOWS 2025)

(Uluslararası Kadın Çalışmaları Kongresi)

Date:

12-14 December, 2025

Place:

Ankara/ Türkiye

Organisation by:

Uluslararası Toplum Araştırmaları Merkezi (UTAMER)

PARTICIPANTS' COUNTRIES (12 Countries) Türkiye, Japan, China, India, Malaysia, Tunisia, Nigeria, Pakistan, Bangladesh, Jamaika, Bulgaria, Azerbaijan

Total Participants: 39 (Türkiye: 13, Other Countries: 26)

Accepted Article: 33

Rejected Article:9

Accepted Article (Türkiye): 13

Accepted Article (Other Countries): 20

COMMITTEES

Organizing Committee

President of the Congress

Assoc. Prof. Dr. Dilek Ulusal- Kırıkkale University / Türkiye

Chairman of the Organizing Board

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Korkud AYDIN- Kırıkkale University / Türkiye

Organizing Committee

Prof. Dr. Ahmet Ilyas- Harran Univesity/ Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Kamolrat İntratat- School of Communication Arts,CCDKM,STOU/ Thailand

Assistant Professor Dr. Cem KARABULUT- Çankırı Karatekin University/ Türkiye

Assistant Professor Dr. Cemal Karadaş- Inonu University/ Türkiye

Assistant Professor Dr. Momina Zahan- Banasthali Vidyapith University/ India

Dr. Sumayya Ebrahim- University of Johannesburg/ South Africa

Dr. Muhabbet DOYRAN- Istanbul Aydın University / Türkiye

Dr. Ramazan ŞEN- Kırıkkale University/ Türkiye

Scientific Committee

Prof. Dr. Mesut Aydın- Inonu University/Türkiye

Prof. Dr. Maryam Paknahad Jabarooty- Hannam University /Korea

Prof. Dr. Saumya Chakrabarti- Visva-Bharati University/ India

Prof. Dr. Recep Dündar- Inonu University/Türkiye

Prof. Dr. Hamdi Önay- Inonu University/Türkiye

Prof. Dr. Sabiha Hussain- Jamia Millia Islamia University/ India

Prof. Dr. S. Buvanendra University of Colombo/ Sri Lanka

Prof. Dr. Rahmi Doğanay- Firat University/Türkiye

Prof. Dr. Diah Ariani Arimbi- Universitas Airlangga / Indonesia

Prof. Dr. Erdal Açıkses- Munzur University/Türkiye

Prof. Dr. Mustafa Müjdeci- Kirikkale University/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Naoki Suzuki Tokyo- Gakugei University / Japan

Associate Professor Hiroko Kanoh-National University Corporation Yamagata University/ Japan

Assoc. Prof. Dr. İsmail Efe- Kirikkale University/Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Nursal Kumaş- Uludağ University/ Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Okan Ceylan- Ege University/ Türkiye

Assoc. Prof. Mehmet Akif KARAMAN- American University of the Middle East/ Kuwait

Assoc. Prof. Dr. Enes Bal- Necmettin Erbakan University/ Turkey

Assoc. Prof. Dr. Emine Meliha Kurtdas Inonu University/ Türkiye

Assistant Professor Dr. Shazia Malik- Centre for Womens Studies & Research University of Kashmir/ India

Assistant Professor Dr. Cemal Karadaş- Inonu University/Türkiye

Assistant Professor Dr. Aylin Nalçacı İkiz- Kirikkale University/Türkiye

Assistant Professor Dr. Fakhra Aziz - Lahore College for Women University/ Pakistan

Assistant Professor Dr. Şaban Demir- Bolu Abant İzzet Baysal University/ Türkiye

Assistant Professor Dr. Fatih Kaya- Inonu University/ Türkiye

Assistant Professor Dr. Özcan Ekici- Dicle University/ Türkiye

Assistant Professor Dr. Nargis Özgen- Haci Bayram Veli University/ Turkiye

Assistant Professor Dr. Oğuz Han Öztaş- İstanbul University/ Turkey

Dr. William Martin Geibel- University of California/ USA

Dr. Shilpi Bora- Indian Institute of Technology Guwahati/ India

Dr. Abhisarika Prajapati- REVA University/India

Dr. Roshan Ara- University of Kashmir/ India

Dr. Aradhana Gajanan Vaidya SGB Amravati University, India

Dr. Mehpare Yağlıcı- Erciyes University/ Türkiye

Dr. Rahat Zubair Malik- Quaid-i-Azam University/ Pakistan

Dr. Mustafa Oğuz Yeğin- Nigde Omer Halisdemir University/ Türkiye

Dr. Nurenzia Yannuar- Universitas Negeri Malang/ Indonesia

Dr. Barakat Adebisi Raji- University of Ilorin/ Nigeria

Dr. İsmail Yıldız- MEB/Türkiye

Dr. Tamali Neogi- Gushkara College (Affiliated to the University of Burdwan)/ India

Dr. Ramesh Singisala- Veeranari Chakali Ilamma Women's University Koti/ India

Dr. Sampreety Gogoi- College of Community Science, Assam Agricultural University/ India

Dr. Vijay Pal Singh- Indian Institute of Management Lucknow/ India

Dr. Rafıdah Binti Abd Karim- Universiti Teknologi MARA/ Malaysia

Debbie Lalrinawmi- Zo Humanities and Social Sciences Research Hub (OPC) Private Limited/ India

Lecturer Abdulkadir Akkurt - Kirikkale University/ Türkiye)

Lecturer Khairunnisa Haji Ibrahim- Universiti Brunei Darussalam/ Brunei

Murat Hatip- Abant İzzet Baysal University/ Turkey

ULUSLARARASI KADIN ÇALIŞMALARI KONGRESİ

(International Congress of Women's Studies- ICOWS 2025)

30.12.2025

Konu: Akademik Teşvik ve Doçentlik Kriterleri

İlgili Makama:

Uluslararası Kadın Çalışmaları Kongresi, 12-14 Aralık 2025 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiştir.Kongremize12 farklı ülkeden 39 araştırmacı toplam 33 bildiri ile katılmıştır. (20 Bildiri– Japonya, Çin, Hindistan, Malezya, Tunus, Nijerya, Pakistan, Bangladeş, Jamaika, Bulgaristan, Azerbaycan, 13 Bildiri ise Türkiye'den kabul edilmiştir.) Kongremiz Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğinin 16 Ocak 2020 tarihinde değişikliğe uğrayan ilgili maddesinde yer aldığı şekli ile: "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." .ifadesine uygun olarak düzenlenmiştir. Ayrıca Harran Üniversitesi tarafından Prof. Dr. Ahmet İlyas ile İnönü Üniversitesi tarafından Dr. Öğr. Üyesi Cemal Karadaş, Sempozyum Düzenleme Kurulumuzda görevlendirilmişlerdir. Bu hali ile Uluslararası Kadın Çalışmaları Kongresi, Doçentlik Kriterlerini de sağlamaktadır. Bilgilerinize sunarız.

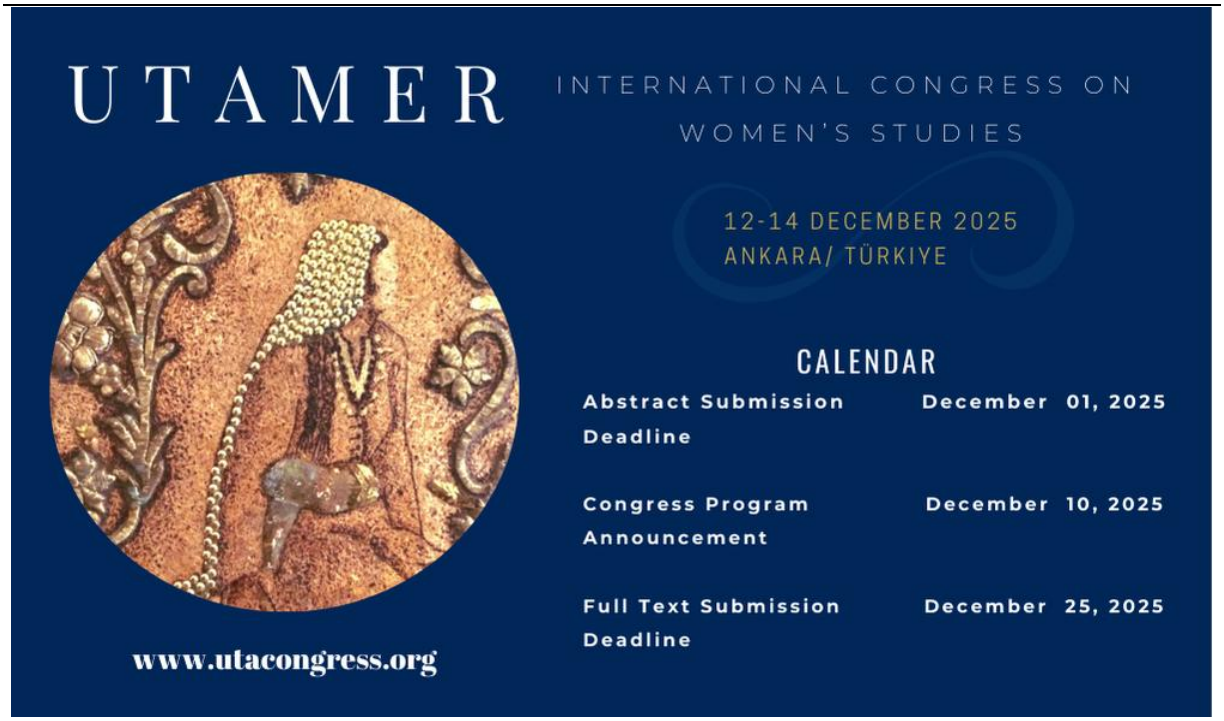
Doç. Dr. Mehmet Korkud Aydın

Uluslararası Toplum Araştırmaları Merkezi Başkanı

Kongre web sitesi:

https://www.utacongress.org

International Congress on Women's Studies (UTAMER Congress)

Online Congress Program

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID or Personal link Name" and solidify the session.
- 15 minutes are allocated for each presentation.
- Participants can attend all online sessions as listeners.
- The Head of the session is responsible for the conduct and management of the sessions.
- Please check your device's camera and microphone and connection settings before connecting to the session.
- Please join at least 5 minutes before your session starts

Opening Session
Türkiye Local Time: 16:00 December 12, 2025 Friday Zoom Id: 894 4786 2173 Password: 237208

Head of Session: Dr. Roshan Ara		
Türkiye Local Time: 11:00- 12:30 December 13, 2025 Saturday Zoom Id: 844 7097 1647 Password: 282046		
AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Sampreety Gogoi	College of Community Science, Assam Agricultural University India	From Home to Society: Maternal homophobia and their influence on Youth
Debbie Lalrinawmi	Director, Zo Humanities and Social Sciences Research Hub (OPC) Private Limited, India	Weaving Memory: Narrative Designs and the Art of Preservation
Dr. Ramesh Singisala	Department of English Veeranari Chakali Ilamma Women's University Koti, Hyderabad, Telangana State, India	Feminist Disability Studies, and Women's Lived Experiences
M. Chakrabarti	Researcher/ India	The Evolution of Female Characters in Bollywood (2000–2025)
Dr. Roshan Ara Saimatu Nisaa Masoodi Mehrina	Centre for Women Studies and Research, University of Kashmir, J&K, India.	Women and Unpaid Family Work: An Empirical Study of Kashmiri Women
Siti Aziyah binti Ibrahim	Independent Researcher/ Malaysia	Higher Education and Women's Mobility, Educated Women in Tunisia

Head of Session: Dr. Momina Zahan		
Türkiye Local Time: 13:00-14:30 December 13, 2025 Saturday Zoom Id: 878 6757 6678 Password: 936286		
AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Momina Zahan	Faculty of Law, Banasthali Vidyapith, Rajasthan (India).	Culture of Silence – A Study on Women's Failure in Prosecutig Violence Against Women
Barakat Adebisi Raji Abdus-Salam Musa	University of Ilorin Nigeria	Women as Agents af Societal Transformation
Dr. Syed Ahmad bin Ismail	Malaysia	Gender Dynamics in Malaysian Education: Achievement and Remaining Gaps
Shilpi Bora	Unitedworld Institute of Design (UID), Karnavati University, India	Unitedworld Institute of Design (UID), Karnavati University, India
Rami Ben Salem	Researcher- Tunusia	Women's Roles in Preserving and Revitalizing Traditional Crafts in Tunisia

Head of Session: Prof. Hiroko Kanoh		
Türkiye Local Time: 15:00-16:30 December 13, 2025 Saturday Zoom Id: 862 0466 9231 Password: 357358		
AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Rafidah Abd Karim	Universiti Teknologi MARA Perak Branch Tapah Campus, Malaysia	Artificial Intelligence as a Driver of Gender Equality and Women's Empowerment in Higher Education
Prof. Hiroko Kanoh	National University Corporation Yamagata University, Institute of Arts and Sciences, Japan	Quiet Digital Spaces for Overwhelmed Students: Experiences with a Metaverse-Based AI Counselor and Implications for Women Students' Well-Being
Dr. Jia Liu	Independent Researcher China	Women NFT Artists in Turkey: Perspectives and Observations
Chambers-Johnson, Cordia Davina	Gender Expert, Jamaica	Women's Economic Empowerment during Disaster Recovery in the Caribbean: Lessons from Hurricane Beryl
Mrs. Ruqayyah Olaide Abdulaziz Mrs. Mamudat Ifeoluwa Olohungbebe Mrs. Kawthar Ayomipo Hamzat-Umar	Department of Islamic Law University of Ilorin, Ilorin Nigeria	Gender-Inclusive Approaches in Women's Rights Advocacy: Broadening Pathways to Equality.
Mehmood Talha Gondal	MA Student IBADAT International University Pakistan	Women's Visibility and Access in the Pakistani Education System

Special Poetry Session Head of Session: Dr. Sumayya Ebrahim		
Türkiye Local Time: 17:00- 18:30 December 13, 2025 Saturday Zoom Id: 869 7023 8535 Password: 431732		
AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Tamali Neogi	Gushkara College India	Women's Poetry
Dr. Honoris Causa Rozalia Aleksandrova	Bulgaria	Women's Poetry
Dr Massimo Massa	Italy	Women's Poetry
Franca Collozo	Italy	Women's Poetry
Lalit Mohan Sharma	India	Women's Poetry
Shikder Mohammed Kibriah	Bangladesh	Agreement -1

Head of Session: Assoc. Prof. Mehmet Korkud Aydın Türkiye Local Time: 12:00- 13:30 December 14, 2025 Sunday Zoom Id: 899 3352 5003 Password: 083258		
AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assistant Professor Hatice Canan Güngör	Necmettin Erbakan University, Türkiye	From Academia to the Profession: The Courageous Journey of Women Firefighters in Turkey
Assoc. Prof. Suha Oğuz Baytimur	Sinop University, Türkiye	The Place of Women in Social and Economic Sciences in the Ottoman Empire in the First Half of the 19th Century
Assoc. Prof. Nilgün Nurhan KARA	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Türkiye	The Shares Dedicated by Egyptian Princess Fatma to Darülfunun
Dr. Esra Taşdelen	Türkiye	The Construction of Female Identity in the Early Republican Period: The Case of the Book "*Genç Kızlara Muaşeret Usulleri*"

Head of Session: Dr. Muhabbet Doyran Türkiye Local Time: 14:00-15:30 December 14, 2025 Sunday Zoom Id: 851 3238 9945 Password: 348791		
AUTHORS	**AFFILIATION**	**TOPIC TITLE**
Hena Altun	MA Student, Batman Universtiy, Türkiye	Women's Rights in Milli Işık Magazine: A Look at 1960s Turkey
Assoc. Prof. Ali Farhadov	National Museum of History of Azerbaijan, Azerbaijan	Javad Heyat's Works on the Topic of Women and the Perspective on Women's Rights
Dr. Muhabbet Doyran	Istanbul Aydin University	The Role of Women Jurists in the Turkish Judicial System

Head of Session: Assoc. Prof Tekin İdem Türkiye Local Time: 16:00- 17:30 December 14, 2025 Sunday Zoom Id: 988 5649 7449 Password: 469212		
AUTHORS	**AFFILIATION**	**TOPIC TITLE**
Assoc. Prof. Mehmet Korkud Aydın	Kırıkkale University, Türkiye	A General Assessment of the Development of Women's Rights in Türkiye during the Early Republican Period
Assoc. Prof. Mehmet Korkud Aydın	Kırıkkale University, Türkiye	Girls' Education and Republican Modernization (1923-1938)
Assoc. Prof. Mikail Kolutek Assoc. Prof. Tekin İdem	Hatay Mustafa Kemal University Batman University, Türkiye	The Activities of Bahriye Üçok, Turkey's First Female Professor of Divinity, in yhe Republican Senate
Assoc. Prof. Tekin İdem Assoc. Prof. Mikail Kolutek	Batman University, Türkiye Hatay Mustafa Kemal University	The Activities of Adile Ayda, Turkey's First Female Diplomat, in the Republican Senate
Assoc. Prof. Dilek Ulusal	Kırıkkale University, Türkiye	Ethical Issues in the Digital Media Age: Women's Representation, Digital Violence, and Gender Inequality
Assistant Professor Cemal Karadaş Büşra Solmaz Dilara Soğancı	İnönü University, Türkiye Student, İnönü University, Türkiye Student, İnönü University, Türkiye	The Psychological State of Women during the Postpartum Period and the Impact of Environmental Factors

Türkiye Local Time: 17:30
December 14, 2025 Sunday
Zoom Id: 979 3801 5584
Password: 429593

ABSTRACTS

From Home to Society: Maternal homophobia and their influence on youth

Eli Nasrin Farhana

PhD Scholar, College of Community Science, Assam Agricultural University, Assam, India

Sampreety Gogoi

Assistant Professor, College of Community Science, Assam Agricultural University, Assam, India

Abstract

The family environment is a primary context for the socialization of values and intergroup attitudes. Parental attitudes and behaviors, especially those of mothers, exert a significant influence on the development of children's attitudes and behaviors. The quality of mothers-child interactions strongly influences behavioral outcomes which later become the foundation for emotional and behavioral development (Ji and Wu, 2024). Within this context, prejudicial beliefs, attitude, hostile behaviors towards LGBTQIA+ community, including homophobia can be transmitted from mothers to their youth as they often share the similar home environment. The present exploratory study aimed to investigate whether there was any relationship between mother's homophobia and their youth's homophobia. A Pearson correlation analysis was done among 265 undergraduate youth and their mothers (263 nos). The result of the study revealed a significantly positive correlation between maternal and youth homophobia, indicating that higher levels of maternal sexual prejudice are associated with higher levels of homophobia among youth. The result highlights that interventions promoting LGBTQIA+ community, must consider the family setting, where shifts in maternal beliefs have the potential to reshape youth behaviors and break the intergenerational continuity of homophobia.

Keywords: Mothers, youth, homophobia, LGBTQIA+ community

Weaving Memory: Narrative Designs and the Art Of Preservation

Debbie Lalrinawmi

Director

Zo Humanities and Social Sciences Research Hub (OPC) Private Limited, India

Abstract

Memory is a fluid and dynamic construct shaped by narratives that define cultural identity and historical consciousness. This paper explores the intersection of memory, narrative design, and preservation, emphasizing how storytelling functions as a tool for safeguarding both personal and collective histories. Through literature, visual arts, architecture, and digital media, narratives are woven into the fabric of societies, ensuring that heritage remains accessible across generations. The study examines traditional and contemporary preservation strategies, including oral storytelling, archival documentation, immersive technologies, and participatory memory projects. By analysing these approaches, the paper highlights the evolving nature of memory transmission and the ethical considerations in preserving historical narratives. Ultimately, it argues that narrative design is not merely a method of recounting the past but a vital mechanism for shaping the future, reinforcing the enduring connection between memory, culture, and preservation.

Keywords: Memory; Narrative Design; Cultural Preservation; Storytelling; Digital Heritage; Historical Memory.

Rewriting the Body: Feminist Disability Studies and Women's Lived Experiences

Dr. Ramesh Singisala

Veeranari Chakali Ilamma women's University, India

Abstract:

The present paper, "Rewriting the Body: Feminist Disability Studies and Women's Lived Experiences," examines how women with disabilities challenge dominant cultural ideas about the body, identity, and social value. While disability studies have often overlooked gender, mainstream feminist writing has tended to treat disability as secondary or invisible. Feminist Disability Studies (FDS) bridges this gap by showing how patriarchy and ableism intersect to shape discrimination, exclusion, and everyday barriers for disabled women. This paper approaches the body not as a site of defect, tragedy, or cure, but as a lived and political experience shaped by social expectations. Through autobiographical narratives, cultural texts, and lived testimonies, the discussion highlights how disabled women negotiate matters such as sexuality, motherhood, work, visibility, and belonging. Their narratives offer alternative ways of understanding embodiment-ways that challenge dominant ideals of independence, productivity, and bodily perfection. By centring disabled women's voices, the paper questions narratives that frame disability as loss or dependence. Instead, it proposes interpretations that value care, interdependence, vulnerability, and relationality as meaningful sources of agency and resistance. The concept of '*crip agency'* is explored to show how disabled women resist inaccessible environments, discriminatory policies, medical authority, and restrictive cultural images. Ultimately, the paper argues that rewriting the disabled female body is an essential feminist task. This requires dismantling ableist assumptions, creating inclusive knowledge, and making space for voices previously silenced. Through a feminist disability lens, the body becomes not a site of failure, but one of possibility, complexity, dignity, and power.

Keywords: Feminist Disability Studies, Disabled Women, Embodiment, Ableism, Intersectionality, Crip Studies, Identity, Representation, Lived Experience, Feminist Theory, Autobiography, Agency, Inclusion.

The Evolution of Female Characters in Bollywood (2000–2025)

M. Chakrabarti

Researcher/ India

Abstract

This study examines the evolution of female characters in Bollywood cinema between 2000 and 2025, with particular attention to changing narrative functions, social roles, and character depth. In the early 2000s, female characters in mainstream Bollywood films were largely positioned within familiar story patterns, often defined by family-oriented responsibilities, romantic subplots, or supportive roles connected to male protagonists. Over time, however, shifts in storytelling practices and audience expectations have contributed to more varied and layered portrayals of women on screen.

Through a qualitative analysis of selected commercially successful and critically discussed films, the study traces how female characters have increasingly been depicted as decision-makers within the narrative, engaging with professional life, ethical dilemmas, and personal aspirations. These representations reflect broader social changes such as urbanization, educational expansion, and the diversification of cinematic genres, including social dramas, biographical films, and independent productions.

The analysis also considers the influence of changing production contexts, including the rise of digital platforms and new distribution channels, which have allowed for alternative storytelling approaches beyond traditional mainstream formulas. Despite these developments, conventional character models remain visible, indicating a continuing balance between established cinematic traditions and emerging narrative tendencies.

Overall, the study argues that the period from 2000 to 2025 represents a gradual transformation rather than a complete break in the representation of women in Bollywood. Female characters have gained increased narrative presence and complexity, while long-standing cultural frameworks continue to shape their depiction. This evolution highlights Bollywood's adaptive response to social change while maintaining its distinctive storytelling conventions.

Keywords: Bollywood Cinema, Female Representation, Narrative Transformation, Popular Film Culture

Women and Unpaid Family Work: An Empirical Study of Kashmiri Women

Dr. Roshan Ara

University of Kashmir, J&K, India.

Saimatu Nisa

University of Kashmir, J&K, India.

Masoodi Mehrina

University of Kashmir, J&K, India.

Abstract

This paper explores the gendered dimensions of unpaid family work among women in Kashmir, focusing on their participation in household responsibilities and the unequal division of labor. Drawing upon empirical data from 75 women across the Districts of Pulwama, Kulgam, Kupwara, Tral, and Budgam in Jammu and Kashmir, Indian, the study investigates how unpaid work shapes women's social and economic status. Data were collected through a structured, self-designed questionnaire examining patterns of unpaid labor and perceived effects on health and well-being.

The study pursues three objectives:

(1) to examine gender inequality in women's participation in paid and unpaid work,

(2) to analyze intra-household division of labor, and

(3) to estimate the time women, devote to unpaid work and its implications for their health.

Findings reveal that women shoulder a disproportionate share of domestic responsibilities—particularly cooking, childcare, cleaning, and agricultural assistance—often without social or economic recognition. Education emerged as a crucial factor enabling women to access paid employment and challenge gendered labor norms.

The paper concludes that unpaid work constitutes a key dimension of women's economic disempowerment, perpetuating gender inequality and invisibility in national statistics. It calls for recognition of unpaid labor in policy frameworks, equitable sharing of domestic responsibilities, and greater infrastructural and educational support for women.

Keywords: Unpaid Work, Gender Inequality, Kashmir, Division of Labor, Economic Empowerment

Higher Education and Women's Mobility, Educated Women in Tunisia

Siti Aziyah binti Ibrahim

Independent Researcher/ Malaysia

Abstract

Higher education has become a central factor shaping women's social and professional mobility in Tunisia over recent decades. The expansion of university education has increased women's presence in academic institutions and qualified professions, while also influencing patterns of geographic movement and participation in public life. Educated women increasingly move between regions, particularly from smaller towns to urban centers, in search of educational and employment opportunities.

Educational attainment has opened new pathways for social and occupational mobility; however, these pathways remain uneven and dependent on broader structural conditions. Family expectations, regional disparities, and labor market constraints continue to affect how education translates into mobility. In many cases, academic qualifications do not guarantee stable employment, and some educated women experience delayed or limited professional advancement.

Differences among educated women are also significant. Field of study, socio-economic background, and regional origin shape both opportunities and constraints. While certain professions allow greater flexibility and movement, others offer fewer prospects despite comparable levels of education. As a result, women's mobility in Tunisia cannot be understood as a uniform outcome of educational expansion.

The relationship between higher education and women's mobility reflects a gradual process rather than a linear transformation. Education has expanded the range of available options, yet social norms and structural conditions continue to influence individual trajectories. Examining educated women's experiences provides insight into how educational change interacts with broader patterns of social continuity and transformation in contemporary Tunisia.

Keywords: Higher Education, Women's Mobility, Tunusia

Culture of Silence – A Study on Women's Failure in Prosecuting Violence Against Women

Dr. Momina Zahan

Assistant Professor, Faculty of Law, Banasthali Vidyapith, Rajasthan/ India

Abstract

Gender based violence is on rise across the globe inspite of number of gender sensitive and stringent laws. The sexual violence against women not only hurts and damages the bodily integrity of women but also questions the very existence of women. The legislatures across the globe have acknowledged this and legislated several laws which aims at easing the process of prosecution of violence against women. Despite such provisions, policies, *etc*., the rate of reporting and prosecution of such crimes is very low. Majority of such incidents go unreported due to various reasons associated with such crime, including the preference to remain silent and it is considered as a major problem in the way of controlling such crimes. This situation is not only true for uneducated and rural women, but also for the educated and urban women, indicating that there is something more to the women's non-reporting of gender-based violence. Thus, the researcher wants to investigate the reasons behind the non-reporting and non-prosecution of violence against women and adjudge whether this is women's failure or systemic failures that have silenced women. The paper will be based on qualitative research as the culture of silence is a human, emotional, social and institutional phenomenon which cannot be analysed numerically.

Keywords: Culture of Silence, Non-reporting, Prosecution, Violence against Women,

Women as Agents of Societal Transformation

Barakat Adebisi Raji

University Of Ilorin Nigeria

Abdus-Salam Musa

University Of Ilorin Nigeria

Abstract

Women have historically shaped societies, yet their roles remain underrecognized in scholarship and policy. Persistent barriers such as limited access to education, underrepresentation in leadership, and cultural constraints hinder women's full participation in development. This study examines women's evolving roles, identifies challenges to empowerment, and highlights strategies to amplify their voices in governance and development. By foregrounding women's contributions, the research underscores their indispensable role in sustainable growth and justice, offering evidence for inclusive policymaking. Methodology: A qualitative approach was adopted, using case studies, interviews, and secondary data across diverse sectors and regions. The results of this study reveal women as critical drivers of innovation, resilience, and reform. However, stereotypes and institutional biases persist, limiting their potential. Empowerment initiatives show measurable improvements in education, health, and economic stability. The study recommends expanding access to education and leadership training, strengthening legal protections, and promoting inclusive policies that integrate women into decision-making spaces. Women are not passive participants but active architects of progress. Addressing systemic barriers and amplifying their agency is essential for equitable and sustainable development.

Keywords: Women, Empowerment, Gender Equality, Leadership, Sustainable Development, Social Transformation, Policy Reform

Gender Dynamics in Malaysian Education: Achievement and Remaining Gaps

Dr. Syed Ahmad bin Ismail

Malaysia

Abstract

Gender-related patterns in Malaysian education reveal both clear progress and continuing imbalances. Over recent decades, female students have achieved high levels of participation and academic success across different stages of the education system. In many cases, enrollment rates and examination results indicate strong performance, reflecting expanded access to schooling, institutional growth, and long-term investment in education.

Despite these developments, educational outcomes do not follow a single or uniform trajectory. Differences remain visible across fields of study, types of institutions, and post-graduation pathways. While women are well represented in several academic disciplines, participation in certain technical and applied fields continues to show uneven distribution. These patterns are shaped not only by educational structures but also by social expectations and career preferences that influence decision-making at an early stage.

Achievement within the education system also raises questions about transition beyond formal schooling. Academic success does not always lead to equal opportunities in employment or professional advancement. In some cases, educational attainment coexists with limited mobility or delayed entry into stable career positions. Regional background, institutional reputation, and family context further affect these outcomes.

Rather than suggesting a completed transformation, the Malaysian case illustrates a mixed picture. Educational achievement has expanded significantly, yet remaining gaps continue to shape long-term outcomes. Examining both progress and limitation allows for a more grounded understanding of gender dynamics in Malaysian education and highlights the distance between formal achievement and broader social change.

Keywords: Malaysian Education, Gender Dynamics, Educational Achievement, Differences

Women's Roles in Preserving and Revitalizing Traditional Crafts in Tunisia

Rami Ben Salem

Researcher-Tunusia

Abstract

Traditional crafts in Tunisia continue to rely heavily on women's skills and everyday labor. In many regions, activities such as weaving, embroidery, and pottery are learned at home or within small local networks rather than through formal training. Knowledge is passed on through practice, repetition, and observation. This process places women in a central position in keeping these crafts alive.

Economic change has affected how traditional crafts are produced and valued. Declining local demand, limited income opportunities, and competition from industrial goods have made craft production more difficult. In response, women have adjusted their involvement in different ways. Some continue production mainly for household use, while others engage in small workshops, cooperatives, or local markets. These arrangements allow for both continuity and gradual change.

Revitalization does not always involve innovation in design. In many cases, it involves maintaining techniques, materials, and working habits under new conditions. Regional differences are important. Rural settings often emphasize continuity and family-based production, while urban areas provide more opportunities for market access and interaction with visitors. These differences shape how crafts survive and how women participate in them.

Women's roles in traditional crafts extend beyond production alone. Teaching younger family members, organizing work, and making practical decisions about materials and sales are also part of daily practice. The Tunisian case shows that traditional crafts persist through routine effort rather than formal preservation programs. Their continuity depends largely on women's experience, adaptability, and local knowledge.

Keywords: Traditional Crafts, Women's Roles, Craft Production, Local Knowledge

Artificial Intelligence as a Driver of Gender Equality and Women's Empowerment in Higher Education

Rafidah Abd Karim

Universiti Teknologi MARA Perak Branch Tapah Campus, Malaysia

Abstract

Artificial Intelligence (AI) is transforming higher education, offering significant opportunities to advance gender equality and women's empowerment. By automating administrative tasks, enhancing research productivity, and supporting flexible teaching and learning environments, AI can help women academics balance professional responsibilities with personal commitments. AI-driven platforms also enable personalized learning, mentorship, and skill development, providing targeted support for women students and early-career scholars. At the institutional level, AI can promote fairness through data-driven decision-making. Analytics and unbiased evaluation systems can help universities identify gender gaps, reduce bias in recruitment and promotion, and create more transparent pathways to leadership. However, the benefits of AI are not automatic. Risks such as algorithmic bias, unequal digital access, and poorly designed systems may inadvertently reinforce existing inequalities. This presentation explores both the opportunities and challenges of AI adoption in higher education and proposes a framework for gender-responsive AI integration. By emphasising ethical practices, inclusive policy development, and equitable access to digital tools, AI can serve as a strategic enabler for gender equality. The presentation also highlights how purposeful AI implementation can create an academic environment where women are empowered to lead, innovate, and contribute fully, transforming higher education into a more equitable and inclusive space.

Keywords: **Artificial Intelligence, Gender Equality, Higher Education**

Quiet Digital Spaces for Overwhelmed Students: Experiences with a Metaverse-Based AI Counselor and Implications for Women Students' Well-Being

Prof. Hiroko Kanoh

National University Corporation Yamagata University, Institute of Arts and Sciences, Japan

Abstract

Many women students hesitate to attend classes or seek help on campus because of appearance-related concerns, such as feeling "too fat," having visible atopic dermatitis, or worrying about how others see their bodies and skin. These concerns can intensify existing academic and emotional burdens, making face-to-face help-seeking particularly difficult. This study explores how a metaverse-based learning environment, where students participate via avatars and can consult a generative AI counselor, may function as a "quiet digital space" that softens such barriers and supports students' well-being.

Building on an AI counselor previously developed by the author, ten university students interacted with the AI within a classroom-like metaverse space and then provided open-ended written reflections on their experience. The texts were analyzed using morphological analysis and content analysis with MAXQDA, including code frequency, co-occurrence mapping, and valence (positive/negative) coding. The results showed that students not only evaluated the AI as an information-providing tool but also described it as "someone I can talk to anytime," emphasizing psychological safety, anonymity, and the ease of expressing worries without being seen. Positive segments highlighted feelings of calmness, emotional validation, and support in organizing thoughts, while negative segments pointed to limitations in the depth and variety of responses.

From a women's studies perspective, these findings suggest that avatar-mediated spaces combined with an AI counselor can serve as a low-threshold entry point for students—especially women who are reluctant to appear in physical classrooms due to body- or skin-related self-consciousness—to begin articulating their concerns. At the same time, they raise critical questions about privacy, data governance, and the redistribution of emotional labor to AI systems. The presentation will discuss how such "quiet digital spaces" might be designed and implemented as complementary resources that respect women students' agency and dignity, while ensuring safe handoff pathways to human counselors when needed.

Keywords: Student, Women, Well- Being

Women NFT Artists in Turkey: Perspectives and Observations

Jia Liu

Independent Researcher, China

Abstract

The digital revolution is reshaping gender dynamics in the arts, particularly in Turkey, where economic volatility has coincided with rising interest in cryptocurrencies and crypto art. This paper examines the participation of Turkish women artists in the NFT economy through a feminist economic lens, focusing on their lived experiences and the broader socio-cultural impact.

Using online ethnography and observational data from NFT platforms and social media, the study investigates Turkey's NFT ecosystem through two pseudonymous artists, Esra Deniz and Filiz Yilmaz. Their stories reflect broader patterns and challenges facing Turkish women in digital art spaces.

Findings reveal that Turkish women artists are actively engaging in the decentralized NFT economy, using social media to produce, promote, and sell their work while cultivating international networks. However, these opportunities are constrained by inflation, currency devaluation, and persistent gender inequalities that together create economic precarity. The paper argues that feminist economic frameworks are essential to understanding and addressing these intersecting vulnerabilities.

While NFTs offer new pathways for visibility and income, they also reproduce systemic risks. This research provides timely insight into the intersection of gender, technology, and creative labor within a volatile economic context. Its conclusions may inform wider debates on digital labor, cultural economies, and gender equity in similarly unstable regions.

Keywords: Turkish Women Artists, Women in NFT Economy, Women in Generative Art, Women's Economic Empowerment

Women's Economic Empowerment during Disaster Recovery in the Caribbean: Lessons from Hurricane Beryl

Chambers-Johnson, Cordia Davina

Gender Expert

Jamaica

Abstract

Disaster recovery presents both acute challenges and transformative opportunities for women's economic empowerment in Caribbean small island developing states. This paper examines the gendered impacts of Hurricane Beryl on livelihoods, asset security, and informal economies, and synthesizes lessons from recovery efforts that advanced—or undermined—women's economic agency. Drawing on field reports, NGO responses, and community case studies, we find that women disproportionately bore immediate income losses due to their concentration in informal, service- and care-based work (including tourism-linked microenterprises), limited access to formal financial services, and constrained mobility following infrastructure damage. Recovery interventions that prioritized gender-neutral aid frequently reproduced pre-existing inequalities; by contrast, targeted measures—such as cash transfers for female-headed households, rapid reactivation of women-led microbusinesses, childcare support during reconstruction, and flexible microcredit—helped stabilize household incomes and rebuild productive capacity. Critical enabling factors included local women's organizations acting as distribution points and advocates, gender-sensitive damage assessments, inclusion of women in community-level decision-making, and integrated programming linking cash assistance with skills training and market access. The analysis concludes that post-disaster recovery can accelerate women's economic empowerment when interventions combine immediate financial relief with medium-term investments in agency, assets, and social protection, and when national recovery plans mainstream gender at every stage. Policy recommendations emphasize gender-disaggregated data, prioritized funding for women's livelihoods, and institutional mechanisms ensuring women's leadership in recovery governance.

Keywords: Disaster recovery, gender, economic empowerment, Caribbean, Hurricane Beryl

Gender-Inclusive Approaches in Women's Rights Advocacy: Broadening Pathways to Equality

Ruqayyah Olaide Abdulaziz

University of Ilorin, Nigeria

Mamudat Ifeoluwa Olohungbebe

University of Ilorin, Nigeria

Kawthar Ayomipo Hamzat-Umar

University of Ilorin, Nigeria

Abstract

This paper examines the role of gender inclusivity in advancing the work of women's rights advocates. It argues that while advocacy for women's rights has traditionally been framed within a women-centered approach, contemporary discourses on gender justice increasingly demand inclusive strategies that recognise the interconnectedness of men, women, and non-binary individuals in dismantling structural inequalities. The study highlights how gender-inclusive advocacy broadens the scope of women's rights movements by engaging male allies, fostering intersectional collaborations, and situating women's struggles within wider social justice frameworks. Drawing on jurisprudence, international law, and grassroots activism, the analysis demonstrates that gender-inclusive approaches not only amplify women's voices but also mitigate resistance rooted in patriarchal backlash. It further explores practical strategies—such as dialogue, mediation, and coalition building—that enable advocates to pursue transformative justice without compromising women-centered priorities. Ultimately, the paper contends that embedding inclusivity in women's rights advocacy enhances legitimacy, strengthens solidarity across diverse groups, and fosters sustainable pathways toward equality.

Keywords: Gender-Inclusive, interconnectedness, Women-centered, Patriarchal

Women's Visibility and Access in the Pakistani Education System

Mehmood Talha Gondal

MA Student IBADAT International University Pakistan

Abstract

Women's visibility in the Pakistani education system has increased over time, particularly in terms of enrollment and institutional presence. Access to schooling for girls has expanded at different levels, supported by policy initiatives, urban growth, and changing social attitudes toward education. In many contexts, female students are now more visible in classrooms and universities than in earlier periods.

However, access remains uneven and closely shaped by regional and socio-economic conditions. Urban areas generally provide wider educational opportunities, while rural regions continue to face limitations related to infrastructure, distance, and household priorities. As a result, women's educational participation often reflects local circumstances rather than national trends. Visibility within the system does not always guarantee continuity, as interrupted schooling and early withdrawal remain common in certain settings.

Progression beyond basic education presents additional challenges. Financial constraints, institutional capacity, and family expectations influence decisions about continuing to higher levels of study. In some cases, access involves compromise, such as choosing nearby institutions or limiting field options.

Women's visibility also includes their roles as teachers and academic staff, contributing to daily educational practice, though representation at senior levels remains limited. Overall, the Pakistani education system reflects expanded access alongside persistent structural constraints shaping women's participation.

Keywords: Education System, Women's Access, Visibility

A Truthful Woman

(Poetry Analysis)

Dr. Tamali Neogi,

Gushkara College/ India

I see how day after day, my meaningless expressions,
get lost in the vast void that exists between us.
I cry in my heart,
little I have to offer to my god of love.
There is your grandiose facade,
but silent devotion seems not my fate,
for you, my incapacities, my ordinariness and my unpleasant demeanor-
who will remind you the proverb-
"Don't dig up seeds to see if they are growing."
In inexpressible love,
I fall from the fortified position of being a woman,
to a neglected, damned earthworm,
when you make a combined assault on
my she self and
take the skin off my love.

" Be kind to me, be kind... "
Thus cries the half-forgotten shadow of a truthful woman.

Geography of Love

(Poetry Analysis)

Dr. Honoris Causa Rozalia Alexandrova

Plovdiv, Bulgaria.

The river flowed into the ocean.
And the chance is every heart.
We were both swimming in rapids.
They overflow hands into hands.

And our holiday and workday.
An ocean of love and dawns.
Our colorful waters fill
the life of ancient lands.

Thus we will remain enchanted.
The soul is a small child.
The endless passes at a gallop.
And wakes sleeping horses.

Forward - a winner out into the light.
Back - to the world changed.
I love the cheerful smile.
And this unfading refrain.

We came, we saw the Dawn.
We unlocked every longing.

The Light trembled within us.

Of earthly wisdom and tenderness.

And the sunset blazes in parting.

Life happens magically.

Victory comes after the end.

It's Earth. And everything is personal.

Agreement -1

(Poetry Analysis)

Shikdar Mohammed Kibriah

Bangladesh

Flashed in a flooded beauty of art truly Bengali
Through the path of corn field a lovely paddy girl
Hastily tries have a hide from manly eye usually
Paddy-smelled naughty air chases her hair unfurl,
Touched young peasant gets her a dear daughter
Of a noble farmer family who should be achieved
Keeping in mind a belief of cultivation all the year
He thrills with a desire of life full of joy-enriched.
Learning natural text of cultivation a son of soil
Could know the secret theory of true happy life
That is nothing but a promise of cultivating toil
A real tale may be told by a farmer and his wife.
They learn the text of seed from the part of nature,
Have the law of life from the art of tilling manners.

Akademiden Mesleğe Uzanan Cesaret Yolculuğu: Türkiye'de Kadin İtfaiyecilerin Görünürlüğü

Assistant Professor Hatice Canan Güngör

Necmettin Erbakan University, Türkiye

İtfaiyecilik, yoğun psikolojik yük başta olmak üzere yüksek fiziksel dayanıklılık gerektiren zorlu görevlerden biridir. Görev olarak adlandırılmaktadır. Çünkü ülkemizde halen bir meslek tanımı olarak maalesef yer bulamamıştır. Bu zorlu görevi ifa edenler enkaz, yangın ve tehlikeli ortamlarla mücadele ederken; kriz ortamında panik ve travma yaşayan kişilere de ilk ulaşanlar olarak psikolojik destek sağlamak gibi görünmeyen ancak kritik olan görevleri de gerçekleştirmektedir. Türkiye'de son yıllarda itfaiyeciliğe olan saygınlığın hızla artmasının önemli sebebi üniversitelerimizde Sivil Savunma ve İtfaiyecilik ön lisans programlarının 2025 yılı itibariyle toplamda 47 üniversitemizde eğitim öğretime devam edebilmesi olarak düşünülmektedir. Profesyonelleşme süreci hızlanmakta, özellikle kadın öğrencilerin programı tercih etmeleri ile toplumsal cinsiyet açısından daha kapsayıcı bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'de Sivil Savunma ve İtfaiyecilik programlarında eğitim öğretim gören kadın öğrencilerin ve çeşitli kurum ve kuruluşlarda görev yapan kadın itfaiyecilerin görüşlerini ve deneyimlerini incelemektedir. Erkek egemen meslek yapısının kadınlar üzerindeki etkileri; ekip içi kabul süreçleri, mesleğe geçişte karşılaşılan yapısal engeller ve akademik müfredatın cinsiyet perspektifi dikkate alınarak değerlendirilmesi, ders programı analizi yoluyla elde edilen veriler, kadınların karşı karşıya kaldığı ayrımcılık türlerini, buna karşın geliştirdikleri dayanıklılık stratejilerini ve mesleki sürdürülebilirlik dinamiklerini ortaya koymaktadır. Kadının cesaret yolculuğuna itfaiyecilik mesleğinde eşlik edilmiştir.

Bulgular, akademik eğitim alan kadın adayların itfaiyecilikte saygınlığın artmasında önemli rol oynadığını; kadın emeğinin hem teknik hem de duygusal emek boyutunda mesleğe değer kattığını göstermektedir. Çalışma, kadınların itfaiyecilik mesleğine katılımını güçlendirmeye yönelik politika önerileri sunarak daha kapsayıcı bir afet yönetimi modeline katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimler: İtfaiyecilik, Kadın İtfaiyeciler, Mesleki Ayrımcılık, Afet Yönetimi

From Academia to the Profession: The Courageous Journey of Women Firefighters in Turkey

Abstract

Firefighting is one of the most demanding fields of public service, requiring not only high physical endurance but also intensive psychological resilience. In Turkey, it is often referred to as a "duty" rather than a formally recognized profession, reflecting its still-ambiguous status in occupational definitions. Individuals performing this demanding work combat fires, structural collapses, and hazardous environments, while simultaneously providing psychological first aid to individuals experiencing panic and trauma during crises—a critical yet often invisible aspect of their role. In recent years, the growing respect for firefighting in Turkey can be attributed to the expansion of formal education, particularly the increasing number of Civil Defense and Firefighting associate degree programs, which reached 47 universities as of 2025. This institutionalization has strengthened the process of professionalization, and the rising participation of women students has contributed to a more gender-inclusive structure.

This study examines the experiences and perspectives of women students enrolled in Civil Defense and Firefighting programs across Turkey, as well as women firefighters serving in various institutions. It evaluates the effects of the male-dominated occupational structure on women; the dynamics of intra-team acceptance; structural barriers encountered during the transition to the profession; and the extent to which academic curricula integrate gender perspectives. Through program analysis and qualitative insights, the study identifies the types of discrimination women face, the resilience strategies they develop, and the factors influencing the sustainability of their professional engagement. Women's journey of courage has been accompanied within the firefighting profession.

Findings indicate that academically trained women candidates play a significant role in enhancing the prestige of firefighting in Turkey. Women's contributions—both technical and emotional—substantially enrich the profession. The study offers policy recommendations aimed at strengthening women's participation in firefighting and advancing a more inclusive model of disaster management.

Keywords: Firefighting, Women Firefighters, Occupational Discrimination, Disaster Management

19. Yüzyıl İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nde Kadının Sosyal ve İktisadi Alandaki Yeri

Assoc. Prof. Suha Oğuz Baytimur

Sinop Üniversity, Türkiye

Özet

Türk boyları tarafından kurulan Osmanlı Devleti, toplumsal düzen ve yapıyı da gelenek ve göreneklere göre oluşturmuştur. Sınırların genişlemesi ile farklı kültürlere ve inançlara sahip milletlerin devlete dahil olması, toplum içerisinde kültürel etkileşimi de beraberinde getirmiştir. 16. yüzyıldan itibaren devlet içerisinde dini değerlerin artması, Türk kültür ve geleneklerini bir nebze olsun baskılanmasına neden olmuştur. Özellikle merkezde ve merkeze yakın bölgelerde daha fazla hissedilen bu durum, Anadolu içlerine gidildikçe azalmaktadır. Toplumda kültürel değerleri taşıyan en küçük birim olan aileler, kendi içlerinde görev paylaşımlarında bulunarak toplumsal sorumluluklarını yerine getirmişlerdir. Ailelerde kadın ve erkeklerin iş birliği yapması ve kendilerine yüklenen roller doğrultusunda görevlerini yerine getirmesi beklenti dahilinde olmuştur. Bu görevler ve roller kadınların bulundukları mekâna göre şekillenmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda kadınların sosyal ve iktisadi hayatta etkinliği çok daha fazla olsa da incelediğimiz dönemde de azımsanmayacak kadar fazla görev ve sorumluluk üstlendiği tespit edilmektedir. Özellikle iktisadi alandaki etkinliği kadının yaşamış olduğu bölgeye göre değişmektedir.

Çalışmamızda Osmanlı arşiv kayıtları ışığında kadının yeri ve görevleri ele alınacaktır. Ayrıca kayıtlarda yer alan bilgiler doğrultusunda kadınların faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

Keyword: Ottoman Empire, Women, Social Life, Economic Life.

The Social and Economic Role of Women in the Ottoman Empire During the First Half of the 19th Century

Abstract

Founded by Turkic tribes, the Ottoman Empire shaped its social order and structure largely in accordance with customary norms and traditions. As the empire expanded, the incorporation of communities with diverse cultures and faiths intensified cultural interaction within Ottoman society. From the sixteenth century onward, the increasing prominence of religious values in public and social life contributed to the partial marginalization of certain cultural practices; this shift was felt more strongly in the imperial center and its adjacent regions, while its impact appears to have diminished toward the interior of Anatolia. As the primary unit for the transmission of cultural values, the family fulfilled its social responsibilities through an internal division of labor, and cooperation between women and men in accordance

with socially ascribed roles emerged as a prevailing expectation. Women's duties and roles were shaped by spatial and regional conditions. Although women's participation in social and economic life was more pronounced during the early phases of the Ottoman state, evidence indicates that women continued to assume substantial responsibilities in the period examined. In particular, the extent of women's economic involvement varied according to the region in which they lived. Drawing on Ottoman archival records, this study examines women's social position as well as their duties and responsibilities, and it outlines women's social and economic activities on the basis of the information contained in these records.

Keyword: Ottoman Empire, Women, Social Life, Economic Life.

Mısır Prensesi Fatma Hanım'ın Darülfunun'a Vakfettiği Hisse

Assoc. Prof. Nilgün Nurhan Kara

İzmir Kâtip Çelebi Üniversity, Türkiye

Özet

Türk–İslam kültürünün yaygın hayır kurumlarından biri olarak vakıflar Osmanlı Devletinde de önemli yere sahiptir. Osmanlı Devletinin son döneminde kurulan vakıfların bir örneği, Kavalalı İbrahim Paşa'nın torunlarından olan Prenses Fatma Hanım adına kurulmuş vakıftır. Prenses Fatma Hanım'ın yapmış olduğu yardımlar dolayısı ile Osmanlı Devletinde Maarif Nişanı ile ödüllendirildiği görülmektedir. Osmanlı'nın son zamanında kurulan ve Prenses Fatma Hanım'ın vakfiyesiyle mallarından edinilen gelirin bir kısmını Darülfünuna bırakmıştır. Bununla birlikte yeni Türk Devletinin kuruluşunun sonrasında vakfiye ile ayrılan gelirin Darülfünuna aktarılmadığı ve bu nedenle yazışmaların mevcut olduğu görülmektedir. Bu sebeple daha sonrasında İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü görevini yürüten Cemil Birsel zamanında da konunun gündeme geldiği ve sorunun çözümüne yönelik çalışmaların iki ülke arasında yapılan seyahatler ve yazışmalarla çözümüne yönelik faaliyetler yürütülmüştür. Bu çalışmada, konu hakkında mevcut arşiv belgeleri, dönem süreli yayınlarından İleri, Son Posta, Tevhid-i Efkâr, Vakit gazetelerinden seçilen yazı örnekleri ve diğer kitap, makale çalışmalarının değerlendirilmesi ile konu etüt edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Prenses Fatma Hanım, Darülfünun, İstanbul Üniversitesi, Mısır

The Shares Dedicated by Egyptian Princess Fatma to Darulfunun

Abstract

As one of the widespread charitable institutions of Turkish- Islamic culture, foundations also have important place in the Ottoman Empire. An example of the foundations established in the name of Princess Fatma, one of the granddaughters of Kavalalı İbrahim Pasha. It is seen that Princess Fatma was awarded the Medal of Education in the Ottoman Empire for her charitable contributions. She bequeathed a portion of the income from her estate to the Darülfünun, which was establised in the late Ottoman period and was funded by Princess Fatma. However, it appears that after the founding of the new Turkey, the income allocated by the foundation was not transferred to the Darülfunun and therefore there are existing correspondence. Consequently, the issue was later raised during the time of Cemil Birsel, then

Rector of Istanbul University and efforts were made to resolve isssue through travel and correspondence between the two countries. In the study, the available archive documents, examples of articles selected from the periodicals İleri, Son Posta, Tevhid-i Efkâr, Vakit and other book and article works on the subject was evaluated.

Key Words: Foundation, Princess Fatma, Darülfunun, Istanbul Univerty, Egypt

"Genç Kızlara Muaşeret Usulleri" Kitabı Örneğinde Erken Cumhuriyet Dönemi Kadın Kimliğinin İnşası

Dr. Esra Taşdelen

Independent Researcher, Türkiye

Özet

Muallime Feliha Sedat'ın 1932 tarihli *Genç Kızlara Muaşeret Usulleri* adlı eseri, erken Cumhuriyet dönemi modernleşme söylemi ve kadın kimliğinin eğitim yoluyla şekillendirilmesini incelemek amacıyla ele alınmıştır. Eser, genç kızlara davranış biçimleri, kültürel ve entelektüel gelişim, dış görünüş, ev içi roller, spor ve sosyal etkinlikler aracılığıyla toplumsal norm ve değerleri aktarmayı hedeflemektedir. Çalışmada nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak kitabın pedagojik yaklaşımı, öğretmen ve öğrenci ilişkisi çerçevesinde ders kitaplarının işlevi ve sunduğu davranış modelleri sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

Söz konusu çalışma, kitap incelemesi yöntemiyle eserin içeriksel boyutlarını detaylı biçimde analiz etmektedir. Çalışmada, yazarın önsözde belirttiği üzere, genç kızlara yönelik davranış ve edep kurallarını oluştururken, Batı dünyasında yayımlanan güncel kaynaklardan, özellikle "*Comtesse de Gencé"* adlı eserden istifade ettiği görülmektedir. Bu yaklaşım, Feliha Sedat'ın eseri aracılığıyla modern dünya ile genç kızların toplumsal konumlarını ilişkilendirme ve şekillendirme çabasını ortaya koymaktadır. İnceleme, her bölüm ve alt başlıkta sunulan içeriklerin sistematik olarak çözümlenmesi sayesinde, yazarın pedagojik tercihleri ve dönemin eğitim anlayışı ile modernleşme ideallerini nasıl bütünleştirdiğini göstermektedir.

Nihayetinde çalışma, eserin genç kızlara ölçülü ve toplumsal temsilde etkin bir kadın kimliği kazandırmayı hedeflediğini göstermektedir. Dil ve üslup tercihleri, değerlerin günlük yaşamda uygulanma biçimlerini ve toplumsal düzenin işleyişini ortaya koymaktadır. Eser, ders kitabı olarak bulunduğu dönemin fikir ve değer yapısını yansıttığı için, erken Cumhuriyet'in eğitim ve toplumsal cinsiyet anlayışının anlaşılmasına önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca, ders kitaplarının öğretmen ile öğrenci ilişkisini biçimlendirmesi ve dönemin toplumsal bakış açısını aktarmadaki rolü, eserin önemini güçlendirmektedir.

Anahtar kelimeler: Eğitim, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Pedagoji, Muaşeret

The Construction of Female Identity in the Early Republican Period: The Case of the Book "*Genç Kızlara Muaşeret Usulleri*"

Abstract

Feliha Sedat's 1932 work, Genç Kızlara Muaşeret Usulleri, is examined to explore the modernization discourse of the early Republican period and the formation of female identity through education. The book aims to convey social norms and values to young women through behavioral guidelines, cultural and intellectual development, appearance, domestic roles, sports, and social activities. Using a qualitative content analysis approach, the study systematically evaluates the pedagogical strategies of the book, the teacher-student relationship, the function of textbooks, and the behavioral models it presents.

The present study analyzes the book's content in detail. As stated by the author in the preface, while developing behavioral and etiquette rules for young women, Sedat drew on contemporary Western sources, notably Comtesse de Gencé. This approach highlights her attempt to connect and align young women's social positions with the modern world. The analysis of each chapter and subchapter demonstrates how Sedat integrates pedagogical choices with the educational philosophy of the period and the ideals of modernization.

Ultimately, the study shows that the book aims to instill a disciplined and socially effective female identity. Language and stylistic choices reveal how values are enacted in daily life and contribute to the functioning of social order. As a textbook reflecting the intellectual and cultural context of its period, the work provides significant insight into early Republican education and gender perspectives. Additionally, its role in shaping teacher-student relations and conveying contemporary social attitudes underscores the book's importance.

Keywords: Education, Women, Gender, Pedagogy, Etiquette

Milli Işık Dergisinde Kadın Hakları: 1960'lar Türkiye'sine Bir Bakış

Hena Altun

Batman Üniversity, MA Student

Özet

Milli Işık dergisi, 1967 yılında yayımlanan ve dönemin toplumsal-siyasal atmosferini yansıtan önemli süreli yayınlardan biridir. Dergi, Türkiye'nin 1960'lı yıllarda yaşadığı toplumsal ve siyasal dönüşümlerin kadın hakları bağlamında nasıl ele alındığını anlamak açısından dikkate değer bir örnek oluşturmaktadır. Bu çalışma, Milli Işık dergisinin kadınlara yönelik tutumunu, dönemin modernleşme söylemi ile milliyetçi-muhafazakâr yaklaşımı arasındaki denge üzerinden incelemektedir.Dergi, kadınların eğitim ve çalışma gibi temel haklarını bütünüyle reddetmemekle birlikte, bu hakların kullanımını toplumsal normlara ve özellikle aile kurumunun korunmasına bağlı olarak değerlendirmiştir. Kadının toplum içindeki konumu "millî değerlere bağlı modern kadın" anlayışı çerçevesinde şekillendirilmiş; annelik ve aile içi roller temel sorumluluklar olarak vurgulanmıştır. Eğitim, hem aile içinde daha bilinçli bireylerin yetiştirilmesinin hem de ulusal kalkınmanın önemli bir aracı olarak görülmüştür. Kadınların çalışma hayatına katılımı ise belirli "uygun" mesleklerle sınırlanmıştır.

Bu yaklaşım, dönemin hızlı modernleşme dinamiklerine karşı temkinli bir uyum politikası niteliği taşımaktadır. Sonuç olarak Milli Işık dergisi, kadın hakları konusunda ölçülü bir modernleşme çizgisi benimsemiş; toplumsal cinsiyet rollerini köklü biçimde dönüştürmek yerine geleneksel yapıyı koruyarak güncelleyen bir söylem üretmiştir. Böylece dergi, 1960'lar Türkiye'sindeki ideolojik çeşitliliğin kadın meselesine yansımalarını anlamak açısından önemli bir örnek sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milli Işık, kadın hakları, modernleşme, milliyetçi-muhafazakâr, 1960'lar Türkiye'si

Women's Rights in Milli Işık Magazine: A View of 1960s Turkey

Abstract

Milli Işık (National Light), published in 1967, is among the notable periodicals that reflected the socio-political atmosphere of its time. The magazine provides a valuable case for understanding how the social and political transformations experienced in Turkey during the 1960s were interpreted within the context of women's rights. This study examines Milli Işık's approach to women through the lens of the balance it sought to maintain between the modernization discourse of the period and its nationalist-conservative orientation.

Although the magazine did not entirely reject women's fundamental rights — such as education and employment — it framed the exercise of these rights as dependent on social norms and, in particular, the preservation of the family institution. Women's societal presence was shaped around the notion of a "modern woman devoted to national values," with motherhood and

domestic roles emphasized as primary responsibilities. Education was regarded as a means both for raising more conscious individuals within the family and for contributing to national development. Women's participation in the workforce, however, was limited to certain "appropriate" professions.

This stance reflects a cautious adaptation to the rapid modernization processes of the era. Consequently, Milli Işık adopted a moderately modernizing approach to women's rights, producing a discourse that updated traditional structures rather than radically transforming gender roles. The magazine thus offers a significant example for understanding how ideological diversity in 1960s Turkey shaped discussions on women's issues.

Keywords: Milli Işık, women's rights, modernization, nationalist-conservative, 1960s Turkey

Cevat Heyet'in Eserlerinde Kadin Konusu ve Kadin Haklarina Bakiş

Assoc. Prof. Dr. Ali Farhadov

National Museum of History of Azerbaijan, Azerbaijan

Özet

"Varlıq" dergisinin baş editörü Cevat Heyet'in eserlerinde kadın konusu çeşitli açılardan ele alınıyor. O, hem İslam'ın kadınlara verdiği değeri anlatıyor hem de eski geleneklerin kadın haklarını nasıl kısıtladığını eleştiriyor. Cevat Heyet, Hz. Muhammed'in "İlim öğrenmek her Müslüman erkek ve kadına farzdır" hadisini tercüme ederek, İslam'da kadınların bilgi edinmesinin ne kadar önemli olduğunu vurguluyor. Bu yaklaşım, kadınların eğitimine verdiği önemi gösteriyor. Kur'an'ın Hucurat suresinin 13. ayetine atıfta bulunarak, insanların bir erkek ve bir kadından yaratıldığını ve Allah katında en üstün olanın takva olduğunu belirtiyor. Bu yaklaşım, cinsiyetler arası eşitlik fikrini pekiştiriyor. "Dede Korkut Kitabı"nı incelerken, Cevat Heyet Oğuz kadınlarının ahlak, terbiye ve mücadeleci özelliklerini ön plana çıkarıyor. Bu, kadınların sadece ev işleriyle uğraşan zayıf varlıklar değil, toplumun aktif ve saygıdeğer üyeleri olduğunu gösteriyor. Örneğin, destanlarda anneye ve kadına duyulan sevgi özel olarak vurgulanıyor. Cevat Heyet, şair Molla Penah Vaqif'in "Başından çadranı at" diyerek kadın özgürlüğünü savunduğunu belirtiyor. Bu, onun da kadınların toplumsal hayatta daha aktif olmasını desteklediğini gösteriyor. Ayrıca, "Molla Nasreddin" dergisinin cahil din adamlarını eleştirmesini de onaylıyor. "Aslı ve Kerem" hikayesi hakkında yazarken, Cevat Heyet, Kara Keşiş'in kızını sevdiği Müslüman Türk gence vermemesini eski dini gelenekler ve fanatizmle ilişkilendirerek kınıyor. Bu örnek, Cevat Heyet'in sevgi ve insan ilişkilerini sınırlayan dini radikalizme karşı olduğunu gösteriyor. O, bu konuda yazılmış "Türk Kızı", "Bahadır ve Sona", "Aslı ve Kerem" gibi eserleri örnek göstererek halkları kardeşliğe ve dostluğa çağırıyor. Üzeyir Hacıbeyli'nin eserlerinin Tebriz ve İran'ın diğer şehirlerinde sahnelenmesinin önemini vurgulayarak, bu eserlerde kadın haklarının ve toplumsal rolünün vurgulandığını belirtiyor. Bu, Cevat Heyet'in kadınların hayatına dokunan sanat eserlerini desteklediğini gösteriyor.

Cevat Heyet kadın konusuna bütüncül bir yaklaşımla bakıyor. O, bir yandan İslam'ın ve eski Türk kültürünün kadına verdiği değeri vurgularken, diğer yandan fanatizm ve cehalet nedeniyle kadın haklarının ihlal edilmesini kınıyor. Bir yandan Azerbaycan tarihindeki güçlü ve aydınlanmacı kadınların, aynı zamanda onların faaliyetlerini destekleyen erkeklerin rolünü vurguluyor. Diğer yandan ise, kadın özgürlüğü adı altında yürütülen siyasi propagandayı ifşa ederek, bu konunun gerçek özünü okuyuculara aktarıyor. Bu yaklaşım, kadın haklarının sadece eğitim yoluyla değil, aynı zamanda milli ve manevi değerlere saygıyla da mümkün olduğunu gösteriyor ve kadınların toplumsal, bilimsel ve manevi gelişiminin önemini vurguluyor. Genel olarak, Cevat Heyet'in kadınlar hakkındaki görüşlerinin bilimsel, aydınlatıcı ve eleştirel bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Cevat Heyet, "Varlıq" dergisi, kadın hakları

Javad Heyat's Works on the Topic of Women and the Perspective on Women's Rights

Abstract

"Varliq" magazine's editor-in-chief, Javad Heyat, addresses the topic of women from various perspectives in his works. He both explains the value Islam gives to women and criticizes how old traditions restrict women's rights. By translating the hadith of the Prophet Muhammad, "Seeking knowledge is a religious obligation upon every Muslim man and woman," Javad Heyat emphasizes the great importance of women's education in Islam. This approach shows the value he places on women's education. Citing the 13th verse of the Quran's Surah Al-Hujurat, he states that people were created from a male and a female, and the most honored of them in the sight of God is the most righteous. This approach reinforces the idea of equality between the sexes. While examining the "Book of Dede Korkut," Javad Heyat highlights the moral, disciplined, and resilient characteristics of Oghuz women. This shows that women are not just weak beings occupied with household chores, but active and respected members of society. For example, the love for mothers and women is specially emphasized in the epics. Javad Heyat notes that the poet Molla Panah Vaqif advocated for women's freedom by saying, "Throw off your chador." This indicates his support for women being more active in social life. Furthermore, he approves of the "Molla Nasraddin" magazine's criticism of ignorant religious figures. While writing about the story "Asli and Karam," Javad Heyat condemns the Black Priest's refusal to give his daughter to the young Muslim Turk she loves, associating it with old religious traditions and fanaticism. This example shows that Javad Heyat was against religious radicalism that restricts love and human relationships. He uses works such as "Türk Kızı" (The Turkish Girl), "Bahadir and Sona," and "Asli and Karam" as examples, calling for brotherhood and friendship among peoples. By emphasizing the importance of staging Uzeyir Hajibeyli's works in Tabriz and other Iranian cities, he highlights that these works underscore women's rights and social roles. This shows that Javad Heyat supported works of art that touch upon women's lives.

Javad Heyat takes a holistic approach to the topic of women. On one hand, he emphasizes the value given to women by Islam and ancient Turkish culture, while on the other, he condemns the violation of women's rights due to fanaticism and ignorance. He stresses the role of both strong and enlightened women in Azerbaijani history and the men who supported their activities. At the same time, he exposes political propaganda conducted in the name of women's freedom, conveying the true essence of this issue to his readers. This approach shows that women's rights are possible not only through education but also through respect for national and spiritual values, and it emphasizes the importance of women's social, scientific, and spiritual development. In general, it can be said that Javad Heyat's views on women are scientific, enlightening, and critical in nature.

Keywords: Javad Heyat, "Varliq" magazine, women`s rights

Türk Adalet Sisteminde Kadın Hukukçuların Rolü

Dr. Muhabbet Doyran

İstanbul Aydın University, Türkiye

Özet

Osmanlı Devletinde karmaşık bir adalet sistemi vardı. Eski sistem ve yeni sistem hukuk anlayışıyla oluşturulan Adalet Sisteminde bir birinden kopuk, kurumsallaşmamış yapılar mevcuttu. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri, evrensel değerler, kurumlar ve adalet sistemiyle devlet ve toplum düzenini oluşturmaya karar verdiler. Bunun için öncelikle bir birinden bağımsız, tarafsız kurumlar ve yasalarla yetkilendirilmiş mahkemelerin oluşturulması hedeflenmişti. Bu düzeni kuracak olan hukukçuların yetiştirilmesi amacıyla 05 Kasım 1925 tarihinde Ankara'da "Ankara Hukuk Adliye Mektebi" açıldı. 1946'dan itibaren Ankara Üniversitesi bünyesinde "Ankara Hukuk Fakültesi" olarak hukukçular yetiştirmeye başlayan bölüme kadın öğrencilerin alımı 1926'dan itibaren mümkün olmuştur. Üç kadın öğrencinin kabul edildiği mektep, ilk mezunlarını 07 Temmuz 1928'de erkek öğrencilerle birlikte toplam 143 kişi mezun olmuştur. Dönemin Adliye Vekili ve hukuk insanı Mahmut Esat Bozkurt'tun etkisiyle kabul edilen 17 Şubat 1926'da kabul "Türk Kanunu Medinesi" ile toplum hayatının her alanında yer almaya başlayan kadınlar, hukuk sistemi içinde de yer almışlardı. Çağdaş, özgür, meslek sahibi kadınların toplumda görünür hale gelmeleri halk üzerinde önemli etki yaratmıştır. İlk kadın avukat olan Süreyya Ağaoğlu, İstanbul Üniversitesi mezunu olup, varlıklı bir ailenin bireyidir. Hukuku kimliğinin yanı sıra Sivil Toplum Örgütü kurucularından olup, kadın ve çocuk konusunda önemli çalışmaları olmuştur. Kendisi Mesleklerini başarıyla yürüten hukukçu kadınların Türk Adalet Sisteminde kabul görmesi çok kolay olmamıştır. Hukuk alanında 1956'da ilk kadın profesör olan Türkan Rado, adalet sistemi içinde görev yapan önemli hukukçu gençler yetiştirmiştir. Türkiye'de ilk kadın hakimi olan Suat Berk "Sulh Mahkemesi Hakimi" olarak Berlin'de de görev yapmıştır. İlk kadın Yargıtay üyesi Melehat Ruacan, hukuk mesleğindeki görevi hakimlikti. Hukuk sisteminde karar mercilerinden biri olan Danıştay'ın ilk kadın daire başkanı Firdevs Menşete, lk başkanı ise Fürüzan İkincioğulları, Anayasa Mahkemesinin ilk başkanı Tülay Tuğcu seçimle göreve gelmiştir. Türk Adalet Sisteminde önemli roller üstlenen hukuk mesleğine gönül veren kadınlarla ilgi çalışmamızda Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (DBCA) belgelerinden, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Tutanak Dergilerinden(TD), yayınlanmış makale, tez ve kitaplardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adalet Sistemi. Hukuk. Kadın. Hukuk Fakültesi. Medeni Kanun.

The Role of Women Jurists in the Turkish Justice System

In the Ottoman Empire, there existed a complex justice system. In this system, which had been formed through both the old legal structure and the new legal understanding, there were institutions that were disconnected from one another and not yet fully institutionalized. The administrators of the newly established Republic of Turkey decided to shape the order of the

state and society with universal values, modern institutions, and a contemporary justice system. For this purpose, it was primarily aimed to establish independent and impartial institutions, as well as courts authorized by laws. In order to train the jurists who would build this new order, the "Ankara Law School of Justice" was opened in Ankara on 5 November 1925. Starting from 1946, the institution began to train jurists as the "Faculty of Law" within Ankara University, and the admission of female students became possible from 1926 onward. Three female students were admitted to the school, and its first graduates—143 people in total, together with male students completed their studies on 7 July 1928. With the "Turkish Civil Code," which was accepted on 17 February 1926 under the influence of Mahmut Esat Bozkurt, the Minister of Justice and a significant legal figure of the period, women began to take part in every field of social life and thus became included in the legal system as well. The visibility of modern, free, professional women in society created an important impact on the public. The first female lawyer, Süreyya Ağaoğlu, was a graduate of Istanbul University and a member of a wealthy family. Alongside her legal identity, she was also among the founders of several civil society organizations and carried out important work on women and children. However, it was not very easy for female jurists who performed their professions successfully to be accepted within the Turkish Justice System. In the field of law, Türkan Rado became the first female professor in 1956 and trained young jurists who later served within the justice system. Suat Berk, the first female judge in Turkey, served as a "Judge of the Court of Peace" and also worked in Berlin. The first female member of the Court of Cassation, Melehat Ruacan, served in the judiciary as a judge. In the Council of State, which is one of the decision-making bodies of the legal system, Firdevs Menşete became the first female chamber president, while Fürüzan İkincioğulları became its first female president. The Constitutional Court's first female president, Tülay Tuğcu, assumed office through election. In our study focusing on women who devoted themselves to the legal profession and undertook important roles in the Turkish Justice System, documents from the Presidency State Archives of the Republic of Turkey (DBCA), the Minutes Journals (TD) of the Grand National Assembly of Turkey (TBMM), as well as published articles, theses, and books were used.

Keywords: Justice System, Law, Woman, Faculty of Law, Civil Code.

A General Assessment of the Development of Women's Rights in Türkiye during the Early Republican Period

Assoc. Prof. Mehmet Korkud Aydın

Kirikkale University/ Türkiye

Abstract

Women's rights came onto the agenda in the late Ottoman period through limited regulations centered on education and family structure; however, during this period women were not recognized as legally or politically equal individuals. Although women's education and public visibility increased during the Tanzimat and Second Constitutional periods, women's rights did not develop into a comprehensive field of public policy.

With the proclamation of the Republic, women's rights were addressed as one of the important components of the new regime's efforts to reorganize social order. In the early Republican period, regulations concerning women were implemented through a state-centered approach shaped by modernization objectives rather than by individual rights claims. Within this process, women's education, their position within the family, and their political status were redefined, and women's rights were regarded as one of the instruments of social transformation.

The Turkish Civil Code of 1926 introduced significant legal regulations concerning family structure, strengthening women's status in areas such as marriage, divorce, and inheritance. Girls' education was supported through compulsory primary education and vocational training institutions, and women's participation in social life was encouraged through education. Nevertheless, these regulations did not produce an abrupt or radical transformation in the social structure; instead, the development of women's rights took place within a gradual and controlled process.

The political rights granted to women constituted some of the most visible practices of early Republican modernization; however, these rights had a limited impact on women's mass participation in political life. This study aims to examine the legal, educational, and political dimensions of women's rights in the early Republican period and to reveal the boundaries and objectives within which women's rights were shaped within the framework of Republican modernization.

Keywords: Women's rights, Republic, modernization, education, political rights

Girls' Education and Republican Modernization (1923-1938)

Assoc. Prof. Mehmet Korkud Aydın

Kırıkkale University, Türkiye

Abstract

In the Republican period, girls' education became one of the key areas in which the new state intervened directly as part of its effort to reorganize social life. In the early Republican era, education was approached not merely as a means of individual knowledge transmission, but as a practical field through which social order could be shaped. Within this framework, girls' education was considered in a comprehensive manner ranging from primary schooling to vocational training and was incorporated into the general framework of educational policy.

Following the proclamation of the Republic, reforms in the field of education aimed to expand girls' access to schooling and to standardize educational practices across the country. With the enactment of the Law on the Unification of Education, educational institutions were brought under a centralized administrative structure and instructional activities were reorganized accordingly. This arrangement allowed girls' education to move beyond local and limited initiatives and to develop within a more systematic and continuous framework. The expansion of primary education played a decisive role in the schooling of girls, while newly introduced curricula were shaped by an approach that emphasized adaptation to everyday life and the social order.

During the Republican period, Girls' Institutes and vocational education initiatives constituted concrete indicators of the importance attached to girls' education. Through these institutions, it was intended that girls acquire practical skills, be raised as productive individuals, and assume active roles within family life. The limited institutional experience formed in the late Ottoman period was readdressed through more centralized and comprehensive arrangements in the Republican era. This study argues that girls' education emerged as one of the practical domains through which the process of modernization took shape in the early Republican period.

Keywords: Education, Republic, Modernization

Türkiye'nin İlk Kadın İlahiyat Profesörü Bahriye Üçok'un Cumhuriyet Senatosu Faaliyetleri

Assoc. Prof. Mikail Kolutek

Hatay Mustafa Kemal University/ Türkiye

Assoc. Prof. Tekin İdem

Batman University/ Türkiye

Özet

1961 Anayasası ile tek meclisli yapı sona erdirilerek çift meclisli sisteme geçilmiştir. Bu çerçevede Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosu olmak üzere iki ayrı yasama organından oluşmuştur. Cumhuriyet Senatosu genel oyla seçilenler, Cumhurbaşkanı tarafından seçilenler ve Tabii üyeler olmak üzere üç farklı grubun bir araya gelmesiyle oluşmuş bir senatodur. Senato içindeki Cumhurbaşkanının seçtiği üyeler anayasa gereğince Türkiye'nin tanınmış şahsiyetlerinden belirlenmiştir. Bu çalışmada, Türkiye'nin ilk kadın ilahiyat profesörü unvanına da sahip bulunan Bahriye Üçok'un biyografisi ile Cumhuriyet Senatosu'ndaki faaliyetleri ele alınmaktadır.

19 Ekim 1971-25 Ekim 1977 tarihleri arasında Cumhuriyet Senatosu'nda görev yapan Üçok, uzun bir süre Başkanlık Divanı katip üye olarak senatoya hizmette bulunmuştur. Üçok, kendisinin de bir ilahiyat profesörü olması münasebetiyle Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili meseleler başta olmak üzere dini konularda birçok konuşma yapmış, ilgili bakanlıklara soru önergeleri vermiştir. Bu çalışmada Bahriye Üçok'un 6 yıllık senatörlük faaliyetleri derinlemesine incelenmemiş olup çalışmanın hacimsel yoğunluğu göz önüne alınarak Üçok'un senato faaliyetleri sadece liste halinde sunulmuştur. Çalışmanın ana kaynağını Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD) oluşturmakla birlikte diğer telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Senatosu, Bahriye Üçok, Diyanet İşleri Başkanlığı.

The Activities of Bahriye Üçok, Turkey's First Female Professor of Divinity, in the Republican Senate

Abstract

The 1961 Constitution ended the unicameral structure and transitioned to a bicameral system. Within this framework, the Grand National Assembly of Turkey consists of two separate legislative bodies: the National Assembly and the Senate of the Republic. The Senate of the Republic is a senate formed by bringing together three different groups: those elected by popular vote, those appointed by the President, and ex officio members. The members of the Senate appointed by the President were, as required by the Constitution, selected from among Turkey's prominent figures. This study examines the biography of Bahriye Üçok, who was also

Turkey's first female professor of theology, and her activities in the Senate of the Republic.

Üçok served in the Republican Senate between October 19, 1971, and October 25, 1977, and served the Senate for a long time as a clerk member of the Presidency Council. As a professor of theology herself, Üçok made numerous speeches on religious issues, particularly matters related to the Presidency of Religious Affairs, and submitted parliamentary questions to the relevant ministries. This study does not examine Bahriye Üçok's six years of senatorial activities in depth. Considering the volume of the study, Üçok's senate activities are only presented in list form. The main source of the study is the Republican Senate Minutes Journal (CSTD), but other copyrighted and research works have also been used.

Keywords: Republican Senate, Bahriye Üçok, Presidency of Religious Affairs.

Türkiye'nin İlk Kadın Diplomatı Adile Ayda'nın Cumhuriyet Senatosu Faaliyetleri

Assoc. Prof. Tekin İdem

Batman University/ Türkiye

Assoc. Prof. Mikail Kolutek

Hatay Mustafa Kemal University/ Türkiye

Özet

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinden sonra Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamış ve 1923-1960 yılları arasında uygulanan tek meclis sistemi sona ererek çift meclis sistemine geçilmiştir. Buna göre TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu adı verilen iki farklı parlamentonun birleşmesinden meydana gelmekteydi.

Cumhuriyet Senatosu üyelerinin 150'si genel oyla seçilmiş üyelerden oluşurken 15 tanesi Cumhurbaşkanının seçeceği üyelerden oluşmuş; Milli Birlik Komitesi üyeleri ve eski cumhurbaşkanları ise senatonun doğal üyesi kabul edilmişlerdir. Bu çalışmada senato tarihi boyunca Cumhurbaşkanının seçmiş olduğu 4 kadından bir tanesi olan Adile Ayda'nın biyografisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndaki faaliyetleri incelenmiştir.

Adile Ayda, Cumhuriyet Senatosu'nda 1976-1978 yılları arasında görev yapmış olup senatörlük dönemi boyunca çeşitli komisyonlarda görev almak suretiyle senato çalışmalarına katkı sağlamıştır. Senatoda, uzun yıllar dışişleri bakanlığında görev yapmış deneyimli bir bürokrat olması nedeniyle Ecevit Hükûmeti'nin dış politikasına yönelik ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Ayda'nın Ankara şehrinin ısınma sorunu ve şehirde yaşanan hava kirliliğinin çözümü adına ilgili bakanlıklara soru önergeleri verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca Ayda'nın Sıhhiye Meydanı'na dikilecek Güneş Abidesi'nin inşaatının durdurulması adına yaptığı konuşma şahsın milli hassasiyetlere sahip olduğunu ortaya koyması bakımından son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Senatosu, Ankara, Hava Kirliliği, Hitit Güneşi.

The Activities of Adile Ayda, Turkey's First Female Diplomat, in the Republican Senate

Abstract

After the military coup of May 27, 1960, a new era began in Turkish politics, and the unicameral system that had been in place between 1923 and 1960 came to an end, giving way to a bicameral system. Accordingly, the Grand National Assembly of Turkey consisted of two different parliaments: the National Assembly and the Senate of the Republic.

Of the members of the Senate of the Republic, 150 were elected by popular vote, while 15 were appointed by the President; members of the National Unity Committee and former presidents were considered natural members of the Senate. This study examines the biography

and activities in the Senate of Adile Ayda, one of the four women elected by the President throughout the history of the Senate.

Adile Ayda served in the Senate of the Republic between 1976 and 1978, contributing to the work of the Senate by serving on various committees throughout her tenure as a senator. In the Senate, she was a serious critic of the Ecevit Government's foreign policy due to her experience as a long-serving bureaucrat in the Ministry of Foreign Affairs. It has been noted that Ayda submitted parliamentary questions to the relevant ministries regarding the heating problem in Ankara and the solution to air pollution in the city. Furthermore, Ayda's speech calling for the suspension of the construction of the Sun Monument to be erected in Sıhhiye Square is extremely important in that it reveals his national sensitivities.

Keywords: Republican Senate, Ankara, Air Pollution, Hittite Sun.

Dijital Medya Çağında Etik Sorunlar: Kadın Temsili, Dijital Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Assoc. Prof. Dilek Ulusal

Kırıkkale University/ Türkiye

Özet

Dijital medya, kadınların kamusal alanda görünürlük kazanmasını sağlayan önemli bir araç olmakla birlikte, etik açıdan pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Kadın bedeninin metalaştırılması, cinsiyetçi söylemler, dijital şiddet, mahremiyet ihlalleri ve algoritmik ayrımcılık bu sorunların başlıcalarıdır. Bu çalışma, dijital medya çağında ortaya çıkan etik sorunları kadın temsili ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekseninde ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada, dijital platformların kadınlar üzerindeki etkileri feminist medya çalışmaları ve etik kuramlar çerçevesinde tartışılmakta; çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital medya, etik, kadın, toplumsal cinsiyet, dijital şiddet

Ethical Issues in the Digital Media Age: Women's Representation, Digital Violence, and Gender Inequality

Abstract

Digital media, while a significant tool enabling women to gain visibility in the public sphere, alsa brings with it numerous ethical problems. The commodification of the female body, sexist discourse, digital violence, privacy violations, and algorithmic discrimination are among the main issues. This study aims to address the ethical problems arising in the digital media age through the lens of women's representation and gender inequality. The study discusses the effects fo digital platforms on women within the framework of feminist media studies and ethical theories, and offers solutions.

Key Words: Digital media, ethic, women, social gender, digital violence

Lohusalık Sürecinde Kadınların Psikolojik Deneyimleri ve Çevresel Faktörlerin Rolü: Nitel Bir Araştırma

Assistant Professor Cemal KARADAŞ

Inonu University/ Turkiye

Büşra SOLMAZ DÜNDAR

Student, Inonu University/ Turkiye

Dilara SOĞANCI

Student, Inonu University/ Turkiye

ÖZET

Bu çalışma, lohusalık sürecinde kadınların psikolojik durumlarını ayrıntılı biçimde incelemek ve bu dönemde çevresel faktörlerin anne üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Lohusalık, doğumla başlayan ve yaklaşık altı haftalık bir dönemi kapsayan, kadınların yalnızca fizyolojik değil aynı zamanda duygusal ve psikolojik değişimler yaşadığı kritik bir süreçtir. Kadınların annelik rolüne uyum süreci; hormonal değişimler, fiziksel iyileşme, yenidoğan bakımının getirdiği sorumluluklar ve sosyal çevrenin tutumları gibi çok yönlü etkenlerle şekillenmektedir. Literatür, kadınların yaklaşık %10–20'sinin doğum sonrası depresyon yaşadığını ve sosyal destek düzeyinin bu süreçte belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, lohusalığın kadın psikolojisi üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamayı ve çevresel unsurların rolünü değerlendirmeyi hedeflemiştir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup lohusalık dönemini yaşayan veya son altı ay içerisinde tamamlayan 10 kadınla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda tematik analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda "yetememe kaygısı", "yalnızlık hissi", "annelik hissiyatı", "çevresel destek ve baskılar" ve "bedensel değişimlerin etkisi" olmak üzere beş ana tema belirlenmiştir. Kadınların büyük bir kısmı özellikle ilk doğumlarında yoğun kaygı ve yetersizlik hissi yaşadıklarını, hem bebeğe hem de diğer çocuklara yetememe korkusunun duygusal yükünü hissettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, destekleyici sosyal çevre unsurları süreçte olumlu rol oynarken, müdahaleci ya da baskıcı tutumların ruhsal iyilik hâlini olumsuz etkilediği görülmüştür.

Görüşmeler, özellikle geceleri artan yalnızlık hissinin kadınlarda çaresizlik ve tükenmişlik duygusunu güçlendirdiğini göstermiştir. Bunun yanı sıra, annelik hissiyatının her kadında aynı zamanda ortaya çıkmadığı; özellikle ilk kez anne olan bazı katılımcıların bağlanma deneyimini zaman içinde geliştirdiği görülmüştür. Çevresel faktörlerde en kritik unsurun eş desteği olduğu belirlenmiştir. Eş desteği alan kadınlar ruhsal açıdan daha güçlü hissetmiş, buna karşın destek eksikliği yaşayanlarda yalnızlık, stres ve iletişim sorunları daha belirgin olmuştur.

Son olarak, fiziksel değişimlerin kadınların benlik algısını büyük ölçüde etkilediği; kilo artışı, derideki çatlaklar ve kişisel bakıma zaman ayıramama gibi durumların özgüven kaybına yol açtığı saptanmıştır. Geleneksel uygulamalara ilişkin görüşler ise kültürel farklılıklara bağlı

olarak çeşitlilik göstermiş; bazı kadınlar bu uygulamaları desteklerken bazıları baskılayıcı bulmuştur.

Bu çalışma, lohusalık döneminin çok yönlü bir süreç olduğunu ve kadının psikolojik iyilik hâlinin büyük ölçüde sosyal destek, kültürel tutumlar ve fiziksel değişimlerle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, gebelik ve doğum sonrası süreçlerde bütüncül bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lohusalık Dönemi, Çevresel Faktörler, Nitel Araştırma

The Psychological State of Women During the Postpartum Period and the Impact of Environmental Factors

Abstract

This study was conducted to thoroughly examine the psychological state of women during the postpartum period and to reveal the impact of environmental factors on mothers during this period. Postpartum is a critical period, beginning with birth and spanning approximately six weeks, during which women experience not only physiological but also emotional and psychological changes. Women's adaptation to the role of motherhood is shaped by multifaceted factors such as hormonal changes, physical recovery, the responsibilities of newborn care, and the attitudes of their social environment. Literature reveals that approximately 10–20% of women experience postpartum depression, and that their level of social support plays a significant role in this process. In this context, the study aimed to gain an in-depth understanding of the postpartum period's effects on women's psychology and to assess the role of environmental factors.

The study employed qualitative research methods, and semi-structured interviews were conducted with 10 women who were either in the postpartum period or had completed it within the last six months. A thematic analysis was conducted based on the participants' statements. The analysis identified five main themes: "anxiety about inadequacy," "feelings of loneliness," "feelings of motherhood," "environmental support and pressures," and "the impact of physical changes." A large portion of the women reported experiencing intense anxiety and feelings of inadequacy, particularly during their first birth, and felt the emotional burden of fearing they would not be enough for both their baby and other children. Furthermore, while supportive social environmental elements played a positive role in the process, intrusive or oppressive attitudes were observed to negatively impact mental well-being.

Interviews revealed that increased loneliness, particularly at night, exacerbated feelings of helplessness and exhaustion in women. Furthermore, it was observed that motherhood did not occur at the same time for all women; some participants, especially first-time mothers, developed their attachment experiences over time. Among environmental factors, spousal support was identified as the most critical. Women who received spousal support felt more spiritually empowered, while those who lacked support experienced more loneliness, stress, and communication difficulties.

Finally, physical changes have been found to significantly impact women's self-perception, with weight gain, stretch marks, and a lack of time for personal care contributing to a loss of

self-confidence. Views on traditional practices have varied due to cultural differences, with some women supporting these practices while others finding them oppressive.

This study demonstrates that the postpartum period is a multifaceted process, and that a woman's psychological well-being is largely related to social support, cultural attitudes, and physical changes. The findings highlight the importance of a holistic approach throughout pregnancy and the postpartum period.

Keywords: Postpartum Period, Environmental Factors, Qualitative Research

Full Papers

Women as Agents of Societal Transformation

Barakat Adebisi Raji

University Of Ilorin Nigeria

Abdus-Salam Musa

University Of Ilorin Nigeria

Introdution

Women's Empowerment

Women's empowerment has emerged as a central pillar of contemporary development discourse. Economic empowerment, in particular, enhances women's bargaining power within households, facilitates their increased participation in productive economic activities, and contributes to improved livelihood outcomes.[1] When women gain access to resources and opportunities, they are better positioned to make decisions that positively affect their families and communities, creating a ripple effect of progress across society.

The Sustainable Development Goals (SDGs), particularly Goal 5 (Gender Equality) and Goal 8 (Decent Work and Economic Growth), reaffirm the global commitment to advancing women's empowerment.[2]These goals recognize that gender equality and economic empowerment are not only fundamental human rights but also essential development objectives. Empowering women is therefore both a moral imperative and a practical necessity for achieving inclusive and sustainable growth. Despite this recognition, progress in Sub-Saharan Africa (SSA) has been slow. The region entered the African Women's Decade on Financial and Economic Inclusion (2020–2030) with renewed determination, yet structural inequalities, cultural norms, and limited access to resources continue to hinder women's advancement. Barriers such as restricted land ownership, limited access to credit, and underrepresentation in formal labor markets perpetuate cycles of poverty and inequality. Achieving meaningful progress will require deliberate, coordinated, and sustained efforts from governments, civil society, and international partners. Empowerment itself is a multi-dimensional social process that enables individuals to gain control over their lives. It fosters the capacity to act on issues they consider important, both personally and collectively. For women, empowerment involves the recognition and legalization of their rights, granting them the authority to speak, participate in public affairs, and defend their beliefs. It is about enabling women to make strategic life choices—choices that were historically denied to them due to patriarchal structures and discriminatory practices.

Historical Context of Women's Empowerment

[1]Jabeen, Salma, Sanam Haq, Arif Jameel, Abid Hussain, Muhammad Asif, Jinsoo Hwang, and Abida Jabeen. "Impacts of rural women's traditional economic activities on household economy: Changing economic contributions through empowered women in rural Pakistan." Sustainability 12, no. 7 (2020): 2731.

[2] Fordjour, Genevieve Ataa, Peter Amoah, and Cecilia Lai Wan Chan. "Gender Equality and Decent Work Environment in Sub-Saharan Africa: A Review and Future Agenda towards Sustainable Development." Gender and Sustainability in the Global South 0 (2025).

The struggle for women's empowerment has deep historical roots. In many societies, women were traditionally confined to domestic roles, excluded from education, and denied property rights. Over time, movements for suffrage, education, and labor rights challenged these restrictions. In Africa, women played significant roles in liberation struggles, yet their contributions were often overlooked in post-independence governance. Recognizing women's empowerment as a development priority is therefore both a corrective measure and a forward-looking strategy. International frameworks have reinforced this agenda. The Beijing Declaration and Platform for Action (1995) identified twelve critical areas of concern, including women's economic participation and political representation. More recently, the African Union emphasized empowerment through initiatives such as the African Women's Decade. These frameworks highlight the importance of integrating gender perspectives into all aspects of policy and development planning.

Case Studies in Sub-Saharan Africa

Contemporary experiences in SSA illustrate both progress and persistent challenges. Rwanda has achieved remarkable success in political empowerment, with women holding over 60% of parliamentary seats.[3] This representation has influenced legislation on gender-based violence and property rights. Kenya has advanced financial inclusion through mobile banking platforms like M-Pesa, enabling women to access credit and savings. Nigeria, despite being Africa's largest economy, continues to face significant disparities, with women's participation in formal employment remaining low due to cultural and structural barriers. These examples demonstrate that while progress is possible, it requires deliberate policies, supportive institutions, and cultural change.

Gender Equality

Gender equality means that rights, responsibilities, and opportunities are not determined by whether one is male or female.[4] It envisions a society where all individuals are free to develop their abilities and make decisions without being constrained by rigid gender roles. Equality ensures that both women and men can pursue education, careers, and leadership positions without discrimination. True gender equality requires that the aspirations and needs of both women and men are valued and supported equally. [5]It is not about making men and women identical but about ensuring fairness and justice. For instance, maternity leave policies recognize women's unique biological roles while protecting their employment rights. Similarly, encouraging men to take paternity leave challenges stereotypes and promotes shared caregiving responsibilities.

The ultimate goal of gender equality is the elimination of discrimination based on gender. This means dismantling laws, practices, and attitudes that perpetuate inequality. It requires addressing issues such as wage gaps, unequal access to education, and gender-based violence. Achieving equality also involves changing mindsets challenging the belief that men are inherently more capable or deserving of leadership.

[3] Singh, Sonakshi. "Women in Politics: Barriers to Participation and Strategies for Inclusion." International Journal of Social Science Research (IJSSR) 1, no. 2 (2024): 19-28.
[4] United Nations. OSAGI Gender Mainstreaming: Concepts and Definitions. Accessed December 23, 2025. https://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsandefinitions.htm.
[5] Guthridge, Michaela, Maggie Kirkman, Tania Penovic, and Melita J. Giummarra. "Promoting gender equality: A systematic review of interventions." Social Justice Research 35, no. 3 (2022): 318-343.

Women and National Development

Women's empowerment and development are essential to national progress and the realization of sustainable development. No country can achieve its full potential without recognizing and harnessing the contributions of women. In Nigeria, history reveals that women have consistently played pivotal roles in shaping society, often rising above cultural and structural challenges to leave indelible marks on politics, economics, and social life. Their resilience and leadership demonstrate that women are not merely participants but vital drivers of national development.

Historical Contributions of Nigerian Women

The story of Nigerian development cannot be told without acknowledging the remarkable roles played by women across centuries. In the 16th century, Queen Bakwa Turuku founded the modern city of Zaria, establishing a legacy of female leadership in governance and urban development. Her vision and authority illustrate how women have historically influenced political and economic structures. Similarly, Moremi of Ife and Emotan of Benin stand out as heroines who displayed extraordinary bravery and strength in the politics of their respective kingdoms. Moremi's sacrifice in defending Ife against external threats and Emotan's courage in safeguarding Benin's political order highlight the capacity of women to act as protectors and leaders in times of crisis. These figures are celebrated not only for their heroism but also for their enduring influence on cultural identity and collective memory.

Women in the Colonial Era

The colonial period further underscored the determination of Nigerian women to challenge injustice and assert their rights. One of the most significant events was the Aba Women's Riot of 1929, led by Nwanyeruwa and other courageous women. This historic protest against unfair taxation and colonial exploitation was more than a local uprising; it was a powerful political statement that shook the foundations of colonial administration. The riot demonstrated the collective strength of women, their ability to organize, and their willingness to confront oppressive systems. The Aba Women's Riot remains a landmark in Nigerian history, symbolizing women's resistance to economic and political marginalization. It also laid the groundwork for future movements advocating justice, equality, and national independence.

The roles of these women have in different ways raised the political consciousness of Nigerians. They have etched their names in gold and their invaluable contributions can never be forgotten in the annals of history. There are myriads of women in politics even presently that have done very well and are still performing excellently. Today, many countries of the world are making efforts to bridge the gap between men and women, but in Nigeria, the representation of women in government is still very low compared to what obtains in other nations of the world. There is no doubt that women have some potentials and right to contribute meaningfully to the development of their country. Therefore, the Nigerian government should work towards empowering women in order to achieve the desired sustainable development goals. Thus, affirmative action on woman should be at the top of policy formation and institutional transformation in Nigeria.

WOMEN AS A AGENT OF SOCIETAL TRANSFORMATION

Women have been pivotal in advancing social justice, often spearheading movements for

equality and inclusion.[6] Whether through grassroots activism or leadership in international platforms, their contributions underscore the interconnectedness of gender equality with broader societal goals. Studies suggest that empowering women enhances community resilience, reduces poverty, and promotes peace building. There is an adage that says behind every successful man is a woman. Women being regarded as fragile and should be subordinate to the man but they can play important role for the betterment of the society.[7] This fragile nature has proved her taking domineering influence on many occasions in the history of mankind. Across the country, women have created innovative, comprehensive programs to meet the needs of their communities.[8] Women have established themselves as leaders in the community development process and acquire the skills that have brought positive changes to their communities. As effective builders of social capital, women leaders play key roles in establishing and maintaining important relationships and networks in their communities.[9] This attracts international bodies to invest more and thereby creating job opportunities for women and youth in rural areas.

Today, women are engaged in activities and jobs hitherto regarded as the exclusive reserve of men. Women have become conscious of their right; they have continued to slug it out with men in all areas of human endeavours. By their sheer psychological and intellectual make up they do perform more than mere complementary roles in the production process. Women are the operators of the economy and constitute a major arm of the labour force, and that Nigerian women are dynamic industrial and resourceful.

The contributions of women were based on cultural gender division of labour, when before the colonial era was restricted to farm and household activities.[10] But the contributions of women in national development were beyond agriculture and household duties. Women contribution goes beyond farm and households' chore and the narrow perception of women's duties may be attributed to the late arrival of women in the colonial system or administrative works.[11] The active participation of a large number of women in the political is strangely a new phenomenon. Although in the past, Nigeria has seen amazons like Funmilayo Ransome Kuti,[12] Margareth Ekpo[13], Madam Tinubu of Lagos, Madam Udo Udoma of Ikot Abasi; notable fighter on the 1929 Aba Women Riot who wrestled and seized a gun from one of the policemen and broke it into two, and a land full of other activists women have often been relegated to the background

[6] Uche, Sonia. "Role of Women in Shaping Political and Social Movements." International Journal of Historical Studies and Civic Affairs 1, no. 1 (2023): 11-20.
[7] Pillado, Kim A. "Patriarchy and Women's Struggle in Selected Boom and Post-Boom Novels." Journal of Language and Literature 23, no. 2 (2023): 234-244.
[8] Sarkki, Simo, Cristina Dalla Torre, Jasmiini Fransala, Ivana Živojinović, Alice Ludvig, Elena Górriz-Mifsud, Mariana Melnykovych et al. "Reconstructive social innovation cycles in women-led initiatives in rural areas." Sustainability 13, no. 3 (2021): 1231.
[9] Gorska, Anna Maria, Dorota Dobija, Zuzanna Staniszewska, and Kaja Prystupa-Rządca. "Women's journey to the top: the role of bonding and bridging social capital." Gender in management: an international journal 37, no. 1 (2022): 77-93.
[10] Falola, Toyin. "Gender, business, and space control: Yoruba market women and power." In Gender in Cross-Cultural Perspective, pp. 246-261. Routledge, 2024.
[11] Davidson, Angel Davidson, and John Bosco Ekanem. "Women as Agents of Societal Transformation and Development in Ibibioland, Akwa Ibom State, Nigeria." (2021).
[12] Fayomi, Oluyemi O., Lady A. Ajayi, Rosemary O. Popoola, and Oluwatobi Njoaguani. "Women in Political Leadership in Nigeria: Issues, Prospect and Challenges." In The Political Economy of Colonialism and Nation-Building in Nigeria, pp. 189-207. Cham: Springer International Publishing, 2021.
[13] Elebute, Ayo, and Obasanjo Oyedele. "Africa's First Ladies: Communicating Political Thought in Nigeria." In Women's Political Communication in Africa: Issues and Perspectives, pp. 119-132. Cham: Springer International Publishing, 2020.

in national politics.[14] This situation however seems to be changing as women are now making serious and appreciable impact in the political life of the country, especially since the 1995 Beijing conference and women affirmation position. This assertion was re-echoed by Ndubuwa and Oko when they said Ikwanu women were known for assisting their male counterparts in politics and agriculture to boost the national economy.[15]

Legal and Institutional Framework for Women Empowerment

The transformation of society through women's participation is not only a sociological or developmental issue but also a legal imperative grounded in both international and domestic legal instruments.[16] Law plays a critical role in dismantling structural inequalities and creating an enabling environment for women to function as agents of societal change.[17] At the international level, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) 1979 remains the most comprehensive legal framework on women's rights. Article 3 of CEDAW obliges State Parties to take all appropriate measures to ensure the full development and advancement of women, guaranteeing their enjoyment of human rights and fundamental freedoms on a basis of equality with men.[18] Nigeria ratified CEDAW in 1985, thereby assuming international obligations to eliminate gender-based discrimination and promote women's empowerment. Although not domesticated, Nigerian courts have increasingly relied on its provisions for interpretative guidance.

Similarly, the Beijing Declaration and Platform for Action (1995) identifies women's empowerment as central to sustainable development and governance.[19] It recognizes women as active agents rather than beneficiaries of development, emphasizing participation in decision-making, access to education, healthcare, and economic resources. The Beijing Conference marked a turning point in global gender discourse and significantly influenced gender policy reforms in Nigeria. Regionally, the Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa (Maputo Protocol) 2003, which Nigeria ratified in 2004, provides explicit guarantees for women's political participation, economic empowerment, reproductive rights, and protection against harmful practices. Article 9 of the Protocol affirms women's right to participate fully in political and decision-making processes, reinforcing their role as agents of societal transformation.[20]

Women, Law, and National Development in Nigeria

[14] Falola, Toyin. "Political revolutions in Nineteenth-century Nigeria." In The Oxford Handbook of Nigerian History, pp. 242-260. Oxford University Press, 2022.
[15] Kumari, Sweta, Sireesha Nanduri, Harshita Sharma, and Sourabh Batar. "Women in politics: examining their impact on policy development—A comprehensive review." Multidisciplinary Reviews 6 (2023).
[16] Pomaza-Ponomarenko, Alina, Nelli Leonenko, Viktoriia Cherniahivska, Iryna Lehan, and Galyna Puzanova. "Dynamics of legal transformatins: Assessment of impact on society and analysis of determinations of changes in the legislative sphere." Multidisciplinary Reviews 7 (2024).
[17] Klugman, Jeni, and Sarah Twigg. "The Role of Laws and Institutions in Expanding Women's Voice, Agency, and Empowerment." World Bank Legal Rev. 4 (2013): 213.
[18] Onie, Farhana Haque. Women's Right in the International Instruments: A Legal Study. Department of Law and Justice, 2024.
[19] AYTAÇ, Gizem BİLGİN, And Ayda SEZGIN "Gender Equality aS a Sustainable Development Goal: Women's Participation in Decision-Making Mechanisms in Turkiye," Pursuing Sustainable Development Goals: The Performance of Türkiye in the Centennial of the Republic (2024): 221.
[20] Eni, Onyekachi, Macpherson Uchenna Nnam, and Eseni Azu Udu. "The right to participate in political and decision-making process under the Maputo protocol: Normative masculinity and Nigerian women." The Age of Human Rights Journal 18 (2022): 397-423.

At the domestic level, the 1999 Constitution of the Federal Republic of Nigeria (as amended) provides the legal foundation for gender equality. Section 42 prohibits discrimination on the basis of sex, while Section 17(2)(a) guarantees equality of rights, obligations, and opportunities before the law.[21] Although the Constitution does not expressly mention women's empowerment, its equality provisions provide a basis for challenging discriminatory practices and policies. In furtherance of constitutional ideals, several statutes have strengthened the legal position of women in Nigeria. The Violence Against Persons (Prohibition) Act 2015 (VAPP Act) is a landmark legislation aimed at protecting women from physical, sexual, psychological, and economic violence[22]. By safeguarding women's dignity and security, the Act enhances their capacity to participate meaningfully in social, economic, and political life. The Child Rights Act 2003 also indirectly promotes women's societal transformation by addressing early marriage, girl-child education, and harmful cultural practices.[23] Educated and protected girls are more likely to become empowered women capable of contributing to national development. Furthermore, the National Gender Policy (2006, revised 2021) emphasizes gender mainstreaming in governance, education, health, and economic planning.[24] The policy recognizes women as critical stakeholders in development and advocates affirmative action, including a minimum of 35% representation of women in political and decision-making positions.

Women as Catalysts for Political and Economic Transformation

Women's increasing participation in politics and governance demonstrates their transformative potential. Political inclusion enables women to influence policy priorities, promote social justice, and advocate for marginalized groups. Scholars argue that societies with higher female political participation record improved governance outcomes, reduced corruption, and enhanced social welfare.[25] Economically, women play a vital role in poverty reduction and sustainable development. According to the World Bank, empowering women economically increases productivity, improves household welfare, and stimulates national economic growth.[26]

In Nigeria, women dominate the informal sector and contribute significantly to agriculture, trade, and small-scale enterprises. However, limited access to credit, land ownership, and formal employment continues to restrict their full economic potential. Legal reforms addressing property rights, inheritance laws, and access to finance are therefore crucial. Discriminatory customary practices that deny women inheritance rights have been challenged in cases such as Ukeje v. Ukeje where the Supreme Court held that customs disinheriting female children are

[21] Mitten, Jessica, Leanne Aban, Lilia Abecassis, Gabriela Garcia-Bou, Carter Man, Jessica Pacwa, Talia Plofsky et al. "Equal Protection." GEO. J. GENDER & L. 23 (2022): 267-271.
[22] Ojong, Akem Solange. "Transforming Female Education in Sub-Saharan Africa: Addressing Socio-Cultural, Economic, Institutional and Instructional Barriers to Access and Inclusion." Journal of African Innovation and Advanced Studies (2025).
[23] Eddy Wopara, Nicolla. "Child Marriage in Africa: The Effectiveness of International Organizations in Ending Child Marriage in Africa." (2025).
[24] AYAMBA, Itojong Anthony, Benjamin Emmanuel Ekom, Ugo Samuel Bassey, and Obal Otu Ekpo, "National Gender Policy in Nigeria: Uncovering the Core Issues." Socialscientia: Journal of Social Sciences and Humanities 9, no. 2 (2024).
[25] Mechkova, Valeriya, Sirianne Dahlum, and Constanza Sanhueza Petrarca. "Women's political representation, good governance and human development." Governance 37, no. 1 (2024): 19-38.
[26] Swaiss, Ahmad. "Empowering All, Achieving More: A Critical Analysis of World Bank's Gender Strategy 2.0 for Sustainable Development." Achieving More: A Critical Analysis of World Bank's Gender Strategy 2 (2024).

unconstitutional[27]. This judicial stance reinforces women's agency and economic independence.

Challenges to Women's Societal Transformation

Despite legal and policy advancements, significant barriers remain. Patriarchal norms, weak implementation of laws, political violence, and economic exclusion continue to undermine women's empowerment in Nigeria. The gap between law and practice reflects institutional weaknesses and socio-cultural resistance. Scholars like Udeh, observed that without effective enforcement mechanisms, legal rights remain symbolic rather than transformative.[28] Additionally, women's underrepresentation in legislative and executive offices limits their ability to shape laws and policies that affect their lives and communities.

RECOMMENDATIONS

To strengthen women's role as agents of societal transformation, the following measures are recommended:

1. Domestication and enforcement of international instruments, particularly CEDAW and the Maputo Protocol, to strengthen legal protection for women.

2. Affirmative action and gender quotas to enhance women's political participation and leadership.

3. Legal reforms targeting discriminatory customary laws, especially in inheritance and land ownership.

4. Expansion of education and leadership training programmes for women and girls.

5. Strengthening institutions and judicial activism to ensure effective enforcement of women-related laws.

CONCLUSION

Women are not passive recipients of development but active agents of societal transformation.[29] Through law, policy, and institutional reforms, societies can harness women's full potential as leaders, innovators, and reformers. In Nigeria, empowering women is not merely a matter of social justice but a legal and developmental necessity. Addressing systemic barriers and ensuring gender equality will pave the way for inclusive governance, sustainable development, and social transformation.

REFERENCES

Ayamba, Itojong Anthony, Benjamin Emmanuel Ekom, Ugo Samuel Bassey, and Obal Otu Ekpo,
"National Gender Policy in Nigeria: Uncovering the Core Issues." Socialscientia:

[27] Worugji, I. N., and Rose O. Ugbe. "The Supreme Court has cleared the customary law inhibitions on the inheritance rights of women in Nigeria." International Journal of Law 2, no. 3 (2016): 27-32.
[28] Udeh, Ifeoma Angela. "Social Movements as Agents of Human Rights Reform in Nigeria," International Journal of Legal Studies, Governance, and Justice 11, no. 4 (2024): 13-45.
[29] Shapland, Peter, Annemarie van Paassen, Conny JM Almekinders, and Cees Leeuwis. "Women's resistance: An alternative perspective to women's participation in community-driven development." The Journal of Development Studies 60, no. 2 (2024): 179-195.

Journal
of Social Sciences and Humanities 9, no. 2 (2024).

AYTAÇ, Gizem BİLGİN, And Ayda SEZGIN "Gender Equality aS a Sustainable Development Goal: Women's Participation in Decision-Making Mechanisms in Turkiye," Pursuing Sustainable Development Goals: The Performance of Türkiye in the Centennial of the Republic (2024): 221.

Davidson, Angel Davidson, and John Bosco Ekanem. "Women as Agents of Societal Transformation and Development in Ibibioland, Akwa Ibom State, Nigeria." (2021).

Eddy Wopara, Nicolla. "Child Marriage in Africa: The Effectiveness of International Organizations
in Ending Child Marriage in Africa." (2025).

Elebute, Ayo, and Obasanjo Oyedele. "Africa's First Ladies: Communicating Political Thought in
Nigeria." In Women's Political Communication in Africa: Issues and Perspectives, pp. 119-
132. Cham: Springer International Publishing, 2020.

Eni, Onyekachi, Macpherson Uchenna Nnam, and Eseni Azu Udu. "The right to participate in political and decision-making process under the Maputo protocol: Normative masculinity
and Nigerian women." The Age of Human Rights Journal 18 (2022): 397-423.

Falola, Toyin. "Gender, business, and space control: Yoruba market women and power." In Gender
in Cross-Cultural Perspective, pp. 246-261. Routledge, 2024.

Falola, Toyin. "Political revolutions in Nineteenth-century Nigeria." In The Oxford Handbook of
Nigerian History, pp. 242-260. Oxford University Press, 2022.

Fayomi, Oluyemi O., Lady A. Ajayi, Rosemary O. Popoola, and Oluwatobi Njoaguani. "Women
in Political Leadership in Nigeria: Issues, Prospect and Challenges." In The Political Economy of Colonialism and Nation-Building in Nigeria, pp. 189-207. Cham: Springer International Publishing, 2021.

Fordjour, Genevieve Ataa, Peter Amoah, and Cecilia Lai Wan Chan. "Gender Equality and Decent
Work Environment in Sub-Saharan Africa: A Review and Future Agenda towards Sustainable Development." Gender and Sustainability in the Global South 0 (2025).

Gorska, Anna Maria, Dorota Dobija, Zuzanna Staniszewska, and Kaja Prystupa-Rządca.
"Women's journey to the top: the role of bonding and bridging social capital." Gender in
management: an international journal 37, no. 1 (2022): 77-93.

Guthridge, Michaela, Maggie Kirkman, Tania Penovic, and Melita J. Giummarra. "Promoting gender equality: A systematic review of interventions." Social Justice Research 35, no. 3 (2022): 318-343.

Jabeen, Salma, Sanam Haq, Arif Jameel, Abid Hussain, Muhammad Asif, Jinsoo Hwang, and Abida Jabeen. "Impacts of rural women's traditional economic activities on household economy: Changing economic contributions through empowered women in rural Pakistan." Sustainability 12, no. 7 (2020): 2731.

Klugman, Jeni, and Sarah Twigg. "The Role of Laws and Institutions in Expanding Women's Voice, Agency, and Empowerment." World Bank Legal Rev. 4 (2013): 213.

Kumari, Sweta, Sireesha Nanduri, Harshita Sharma, and Sourabh Batar. "Women in politics: examining their impact on policy development—A comprehensive review." Multidisciplinary Reviews 6 (2023).

Mechkova, Valeriya, Sirianne Dahlum, and Constanza Sanhueza Petrarca. "Women's political representation, good governance and human development." Governance 37, no. 1 (2024): 19-38.

Mitten, Jessica, Leanne Aban, Lilia Abecassis, Gabriela Garcia-Bou, Carter Man, Jessica Pacwa, Talia Plofsky et al. "Equal Protection." GEO. J. GENDER & L. 23 (2022): 267-271.

Ojong, Akem Solange. "Transforming Female Education in Sub-Saharan Africa: Addressing Socio-Cultural, Economic, Institutional and Instructional Barriers to Access and Inclusion." Journal of African Innovation and Advanced Studies (2025).

Onie, Farhana Haque. Women's Right in the International Instruments: A Legal Study. Department of Law and Justice, 2024.

Pillado, Kim A. "Patriarchy and Women's Struggle in Selected Boom and Post-Boom Novels." Journal of Language and Literature 23, no. 2 (2023): 234-244.

Pomaza-Ponomarenko, Alina, Nelli Leonenko, Viktoriia Cherniahivska, Iryna Lehan, and Galyna Puzanova. "Dynamics of legal transformatins: Assessment of impact on society and analysis of determinations of changes in the legislative sphere." Multidisciplinary Reviews 7 (2024).

Sarkki, Simo, Cristina Dalla Torre, Jasmiini Fransala, Ivana Živojinović, Alice Ludvig, Elena Górriz-Mifsud, Mariana Melnykovych et al. "Reconstructive social innovation cycles in women-led initiatives in rural areas." Sustainability 13, no. 3 (2021): 1231.

Shapland, Peter, Annemarie van Paassen, Conny JM Almekinders, and Cees Leeuwis. "Women's

resistance: An alternative perspective to women's participation in community-driven development." The Journal of Development Studies 60, no. 2 (2024): 179-195.

Singh, Sonakshi. "Women in Politics: Barriers to Participation and Strategies for Inclusion." International Journal of Social Science Research (IJSSR) 1, no. 2 (2024): 19-28.

Swaiss, Ahmad. "Empowering All, Achieving More: A Critical Analysis of World Bank's Gender Strategy 2.0 for Sustainable Development." Achieving More: A Critical Analysis of World Bank's Gender Strategy 2 (2024).

Uche, Sonia. "Role of Women in Shaping Political and Social Movements." International Journal of Historical Studies and Civic Affairs 1, no. 1 (2023): 11-20.

Udeh, Ifeoma Angela. "Social Movements as Agents of Human Rights Reform in Nigeria," International Journal of Legal Studies, Governance, and Justice 11, no. 4 (2024): 13-45.

United Nations. OSAGI Gender Mainstreaming: Concepts and Definitions. Accessed December 23, 2025. https://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsandefinitions.htm.

Worugji, I. N., and Rose O. Ugbe. "The Supreme Court has cleared the customary law inhibitions on the inheritance rights of women in Nigeria." International Journal of Law 2, no. 3 (2016): 27-32.

19. Yüzyıl İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nde Kadının Sosyal ve İktisadi Alandaki Yeri

The Social and Economic Role of Women in the Ottoman Empire During the First Half of the 19th Century

Assoc. Prof. Suha Oğuz Baytimur

Sinop Üniversity, Türkiye

Giriş

Kadın ve erkek yaşamı üzerine kurulu olan insanlık tarihi, geçmişten günümüze farklı süreçlerden geçmiştir. Genellikle erkek egemenliğinin hâkim olduğu bu süreçte dönemsel olarak kadınlar da söz sahibi olmuştur. Bu durumun en önemli sebeplerinin başında toplumların gelenekselleşen yaşam şekilleri gelmektedir. Yaşamlarını sürdürmek amacıyla kadın ve erkek dayanışmasının yüksek olduğu toplumlarda kadın her zaman önemli bir konum edinmiştir. Fakat çalışma ve üretme sürecinde yeterli etkinliği olmadığı toplumlarda kadınlar ikinci plana itilmiştir. Bu durumun en güzel örneği ise ilk çağ toplumlarında görülmektedir. Avcılık, hayvancılık ve tarım ile geçimini sürdüren bu dönemin toplumlarında genellikle iş paylaşımı yapılmaktadır. Bu toplumlarda kadınlar önemli bir statüye sahiptir. Orta çağ ve yeniçağ toplumları incelendiğinde ise bazı toplumlarda kadınlar adeta ikinci sınıf vatandaş statüsünde bulunmaktadır. Özellikle ticaretin ve köleliğin fazla olduğu toplumlarda kadının iş gücüne fazla ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu nedenle erkekler kadınları soyun devamını sağlayan ve kişisel zevkleri karşılayan bir varlık olarak görmüşlerdir. Tabi bu durum her toplum için geçerli değildir. Tarım ve hayvancılık ile uğraşan toplumlar, kadın dayanışmasına ihtiyaç duymakta ve bu nedenle kadınlar bu tür toplumlarda statülerini korumuştur.

Türk toplumlarında kadın özel bir yere sahiptir. Türklerin Orta Asya'da süre gelen hayat tarzları doğrultusunda oluşan kültürde, kadın yaşamın her alanında yer edinmiştir. Hayvancılık ve göçebe hayat tarzı kadınları sürekli olarak erkekler ile beraber yaşam mücadelesinin içerisinde tutmaktadır. Ailede her ne kadar erkek otoritesi hâkim olsa da kadın hem anne hem de evde bir birey olarak söz sahibi olmuştur. Ailede çocukların bakımı ve yetiştirilmesinde görev üstlenen kadın, günlük işlerin yerine getirilmesinde de sorumluluk üstlenmiştir. Ayrıca Türklerde kadınlar gerekli hallerde silah kuşanıp savaşmaktan da geri durmamıştır. Bunun yanında Hakanların yanında Hatun olarak sorumluluk üstlenip yönetime destek olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda her ne kadar İslamiyet'in emir ve yasakları gözetilse de Türk gelenek ve görenekleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Kuruluş dönemlerinde kadın geleneksel Türk kültüre bağlı şekilde yaşamını sürdürmüş ve yaşamın hemen her alanında varlığını sürdürmüştür. Bu durumun en önemli göstergeleri arasında Bacıyan-ı Rum birlikleri bulunur. Devletin büyümesi ile kurumsallaşma artmış ve özellikle şehir merkezlerinde kadınlar bazı alanlardan el çektirilmiştir. 17. yüzyıldan itibaren eşari düşünce yapısını destekleyen tarikat ve cemaatlerin de etkisiyle, kadınlar daha fazla baskılanmaya çalışılmıştır. Kırsal

kesimde fazla hissedilmeyen bu baskılar kent merkezlerinde hissedilir hâle gelmiştir. İncelenen dönemde bu düşünce her ne kadar hâkim olsa da kadınlar zaman içerisinde toplumda görev ve sorumluluklarını artırmıştır (Demir Kırayit, 2023: 98)

1800-1850 Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Kadın

Osmanlı Devleti'nde kadınların sosyo-ekonomik durumları yaşamış oldukları bölgelere göre farklılaşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyası, farklı inanç ve kültüre sahip toplumları bir araya getirmektedir. İnançların ve kültürlerin etkisi kadınların yaşamış olduğu toplumda statüsünü de etkilemektedir. Rumeli'de yaşayan kadınlar ile Anadolu veya Arabistan-Afrika bölgelerinde yaşayan kadınların görev, sorumluluk ve yaşam şekilleri bir olmamıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde kadın ele alındığında İstanbul, Anadolu ve Rumeli bölgelerinin incelenmesi daha doğru olacaktır. İstanbul'un başkent olması nedeniyle burada kadınların sosyo-kültürel statüleri Anadolu ve Rumeli bölgelerine göre daha iyi konumda bulunmaktadır. Özellikle saraya yakın veya bağlantılı ailelerin kız çocukları veya kadınları sosyal yaşam, eğitim ve kişisel haklar hususlarında daha iyi bir konuma sahiptir. Fakat merkezden uzaklaştıkça, Anadolu ve Rumeli'de iç bölgelere gidildikçe durum farklılaşmaktadır. Merkez ile taşra arasında her ne kadar fark olsa da sosyal ve ekonomik alanlarda kadınlar birçok alanda hak sahibidir.

Osmanlı Devleti'nde Sosyal Hayatta Kadınlar

Osmanlı Devleti'nde kadınlar, toplumsal yapının önemli unsurlarından biri olarak sosyal hayatın farklı alanlarında çeşitli roller üstlenmişlerdir. Aile kurumunun temel yapı taşı olan evlilik müessesesi içerisinde kadınlar, eş ve anne kimlikleri aracılığıyla ailenin sürekliliğinin sağlanmasında belirleyici bir konumda yer almıştır. Dönemin sosyo-ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda, kadınlar ve erkekler arasında toplumsal cinsiyet temelli bir iş bölümünün varlığı açıkça görülmektedir. Bu bağlamda kadınların biyolojik ve toplumsal rolleri doğrultusunda üstlendikleri annelik görevi, onları ev içi üretim ve bakım faaliyetlerinde merkezi bir aktör hâline getirmiştir. Çocukların yetiştirilmesi, gündelik ev işlerinin yürütülmesi ve hane düzeninin sağlanması büyük ölçüde kadınların sorumluluğunda olmuştur. Bununla birlikte Osmanlı toplumunda kadınlar, yalnızca ev içi rollerle sınırlı kalmamış; özellikle ailenin geçim kaynaklarının sürdürülmesine yönelik üretim faaliyetlerinde aktif biçimde yer alarak hane ekonomisine katkı sağlamışlardır. Şehir merkezlerinde kadınların ticari faaliyetlere katılımı çeşitli sosyal ve kültürel sınırlılıklar nedeniyle görece sınırlı kalırken, kırsal alanlarda kadınların tarımsal üretim başta olmak üzere ekonomik ve sosyal hayatın hemen her aşamasında etkin bir rol üstlendikleri anlaşılmaktadır (Ramsay, 2015: 41-45).

Osmanlı Devleti'nde günlük hayatta şehir merkezlerinde kadınlar kapalı bir ortamda olmayıp her ne kadar kısıtlayıcı kurallar olsa da özgür bir şekilde hareket etmektedir. Kadınlar başka kadınlar ile veya yanlarında eşleri ve çocukları ile evin dışında çarşı-pazar gezip dolaşabilmektedir (Raczynski, 2019: 61). Şehir merkezlerinde genellikle varlıklı ailelerde kadınlar çarşıda atlı arabalar ile gezintiye çıkabilmektedir (Raczynski, 2019: 30). Kadınlar günlük faaliyetleri dışında diğer kadınlarla bir araya gelerek zaman geçirebilmektedir. En

önemli etkinlikleri arasında diğer kadınlarla misafirlik ilişkisidir. Evlere gidilip oturulup günlük hayat üzerine sohbet edilmesi ve bilgi alışverişi yapılması sıkça yapılan aktiviteler arasında yer almaktadır (Amicis, 2021: 202). Kadınların günlük hayatta yaptığı bir diğer aktivite ise haftada bir gidilen hamamlardır. Genellikle haftada bir gün hamama giden kadınlar, burada temizlik ihtiyacını karşılamaktadır. Ayrıca kadınların hamama toplu bir şekilde gitmeleri ve burada zaman geçirmeleri de önemli bir sosyal faaliyet olarak görülmektedir (Montagu, 2014: 29). Temizlenmek amacıyla hamama gitmek isteyen kadınlar kocaları tarafından sürekli olarak engellenmesi halinde, kadın isterse boşanma isteğinde bulunabilmektedir (Raczynski, 2019: 30). Kadınların toplu olarak katıldıkları ve aynı ortamda birlikte zaman geçirdikleri bir diğer toplumsal etkinlik ise düğünlerdir. Osmanlı Devleti'nde geleneksel bir uygulama olan düğünlerde kadınlar ve erkekler her ne kadar birlikte katılsalar da genellikle birbirlerinden ayrı ortamlarda bulunurlar. Düğün evinde yeme-içme ve eğlencenin yanında toplu olarak zaman geçirmektedirler (Kia, 2013: 194-202). Genellikle İstanbul'daki sosyal yaşam üzerine günümüze aktarılan faaliyetlerde, kadınların toplu olarak mesire alanlarına gittikleri ifade edilmektedir. Yanlarında götürdükleri yiyecekleri yiyip birlikte keyifli zaman geçirdikleri ifade edilmektedir. Ayrıca kabristan ve tekke ziyaretleri de kadınların sosyal faaliyetleri arasında yer almaktadır (Amicis, 2021: 202-203). Fakat toplumda kadınların karıştığı olayların arttığı dönemlerde, kadınların hareket alanları kısıtlanmıştır. Kadınların çarşı-pazarlarda gezmemeleri, sokaklara tek başlarına çıkmaları, ferace ve gösterişli elbiseler ile sokaklarda dolaşmaları ve sokaklarda durup dinlenmeleri veya zaman geçirmeleri padişah fermanıyla yasaklanmıştır (Hatt-ı Hümayun 1478-61).

Osmanlı Devleti'nde kadınların eğitimi, geleneksel yapı içerisinde öncelikle aile kurumunda başlamıştır. Bu bağlamda aile, kadınların toplumsal hayata hazırlanmasında temel bir eğitim alanı olarak işlev görmüştür. Kadınlara aile içerisinde; davranış biçimleri, konuşma üslubu, ahlaki değerler ve el becerileri gibi alanlarda eğitim verilmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı eğitim sisteminde kız çocuklarının sıbyan mekteplerine devam etme hakkı bulunmaktaydı. Genellikle beş ile altı yaşları arasında eğitime başlayan kız çocukları, devlet denetimindeki sıbyan mekteplerinde yaklaşık dört yıl süreyle temel eğitim almışlardır. Ancak kız çocuklarının örgün eğitim süreci çoğunlukla bu aşama ile sınırlı kalmıştır. Daha ileri düzeyde eğitim almak isteyen kız çocukları için ise aileler tarafından özel dersler ya da ev içi eğitim yoluyla alternatif eğitim imkânları sağlanmıştır (Yılmaz, 2022: 38)

Osmanlı Devleti'nde kadınların sosyal hayatta etkin oldukları en önemli kurum vakıflar olmuştur. Kurulmuş olan vakıfların yüzde otuz altısı kadınlar tarafından kurulmuştur. (Şimşek, 2020: 198). Özellikle varlık sahibi kadınların kurmuş oldukları vakıflar ile toplum ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Kurmuş oldukları vakıfların idarecisi olan kadınlar, vakfın devamlılığı için gereken maddi ve manevi desteği de sağlamaktadır. Vakıfların kuruluşunda yer alan kadınlar genellikle saray eşrafından olmaktadır. Özellikle padişah eşleri veya kızları farklı bölgelerde kurmuş oldukları vakıflar ile toplumsal fayda sağlamaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nde kadınların kurmuş olduğu çok sayıda vakıf bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ın Manisa'da kurmuş olduğu vakıf (Kütükoğlu, 2018, 61), Sultan III. Mustafa Han'ın kızı Beyhan Sultan'ın validesi Adilşah Kadın'ın tasarrufunda

bulunan Nur-ı Osmaniye Vakfı örnek olarak verebiliriz (BOA.TS.MA.e, 235-10)

Osmanlı Devleti'nde inançlı insanlara yardım etmek ve yol göstermek amacıyla tekkeler kurulmuştur. Bu tekkelerin kuruluşunda ve idaresinde kadınlarında yer aldığı görülmektedir. Bu hususla ilgili olarak; 3 Mayıs 1801 tarihli belgede Çatalca'ya bağlı Çanakçı Köyünde bir kadının tekke inşa ettiği ve bölge halkını etkisi altına aldığı görülmektedir (BOA.C.ZB., 24-1169).

Osmanlı Devleti'nde kadınlar durumlarının kötü olması ve geçimlerini sağlayamamaları halinde padişahtan yardım isteyebilmektedir. Merkeze gönderilen arzuhaller ile durumlarını bildiren kadınlara devlet hazinesinden yardım yapılmaktadır. 4 Mart 1800 tarihli belgede Hüsnüşah adlı kadının göndermiş olduğu arzuhalde yaşlı ve bakıma muhtaç olduğunu bildirmesi üzerine kendisine hazineden para yardımında bulunulmuştur. Yapılan yardımda 2 adet ekmek yevmiyesi, 2 kıyye et yevmiyesi, 2 adet (okunamadı) aylık, aylık on kıyye sade yağ, aylık 10 kıyye bal, aylık 10 kıyye un parası verilmesi emredilmiştir (BOA.HAT., 1476-7).

Osmanlı Devleti'nde herhangi bir sosyal ve mesleki statü, dini mensubiyet fark etmeksizin ve kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın zulme ve haksızlığa uğradığını düşünen, içerisinde yaşadığı ülkenin adaletine sığınan herkes şikâyet etme hakkına sahiptir. Köylü-şehirli, zengin-fakir, Müslüman-Gayrimüslim ayrımı gözetilmeksizin tüm şikâyetler dikkate alınarak gereği yapılmaya çalışılmıştır (Demir Kırayit, 2023: 36). İncelenen dönemde kadınların yaşamış oldukları sorunlar karşısında adli mercilere çok sayıda şikayette bulundukları görülmektedir. Yapılan şikayetlere örnek olarak; "Gerede kazası'na bağlı Ustaköyü karyesi sakinlerinden Şerife Nazile isimli hatun, oğlu Hüseyin'in ölmesi ile ona ait tarlalara bölge sakinlerinin el koymak istemesi üzerine şikâyette bulunmuştur. Yapılan şikâyet üzerine Hüseyin'den kalan malların annesi Şerife Nazile'ye verilmesi emredilmiştir" (Öztürk, 2024: 12).

Osmanlı Devleti'nde kadınların sosyal alanda huzursuzluğa sebep oldukları da görülmektedir. Toplumda hoş karşılanmayan ve kanunlara aykırı davranışlarda bulunan kadınlar, tespit edilmeleri halinde cezai yaptırımlar ile karşı karşıya kalmışlardır. Kadınların incelenen dönemde çeşitli suçlara karıştıkları görülmüştür. Toplumda huzursuzluğa sebep olma, kötü söz ve söylemlerde bulunma, hırsızlık yapma, kalpazanlığa karışma, gayrı ahlaki davranışlarda bulunma, yaralama ve adam öldürme vb. suçları işledikleri tespit edilmiştir. Kadınların karıştığı suçlara örnek olarak; "İstanbul'da Aişe isimli kadın birlikte iş yaptıkları İhtibar Hatun'un başına odunla vurup öldürmüştür. Mahkemede yargılanan Aişe yapmış olduğu bu davranıştan dolayı Kıbrıs Adasına sürgün edilmiştir" (Öncel, 2023: 364). "Bursa sakinlerinden olmasına rağmen bir süreden beri İstanbul'da Emir Bahadır mahallesinde bulunan Ayşe isimli hatun, Libabe isimli hatunun evine girilmiş ve mevcut eşyanın bir kısmını, yanında götürdüğü hamamlar ile çalıp evine götürülmüştür. Ertesi gün yeniden aynı eve girilmiş ve kalan eşyayı çalınmaya çalışılırken ahali tarafından fark edilip yakalanmıştır. Ayşe Hatun Eyüp Mahkemesine götürülmüş ve mahkemede eşya sahibi ile yüzleştirilip, eşyalar sahibine teslim edilmiştir. Ayşe Hatun ise Divan-ı Hümayun'dan kişinin cezası belirtilene kadar İmam hanesinde hapsedilmiştir. Gönderilen ferman üzerine Ayşe Hatun Bursa'ya sürgün edilmiştir

(Baytimur, 2018: 101).

Kadınların karışmış oldukları suçlar içerisinde en belirgin olanı gayri ahlaki davranışlar olmuştur. Özellikle kadınların karışmış oldukları fuhuş olayları dönemsel olarak çok fazla artmıştır. Durumun vahametini gösteren olaylardan biri İstanbul'da yaşanmıştır. Yapılan şikâyette; "Ebu Eyüb Ensari camisi ve çevresinde bazı eşkıya kılıklı kişiler ile fahişelerin olduğunu bildirmişlerdir. Bu fahişelerin halkı ve cemaati rahatsız ettiği ifade edilmiştir. Aylardan ramazan olması hasebiyle sabah namazına gelen cemaate bu fahişelerin laf attığı ve namaza gelenleri taciz edip olmadık kötü söz ve davranışta bulundukları bildirilmiştir. Hatta camiye gelenlerden bir kısmının abdestini yitirdiği söylenmektedir (Baytimur, 2011: 107). Bu tür olayların önüne geçmek için ise önlemler alınmaya çalışılmıştır. Fuhuş olaylarının önlenmesi için yapılan görüşmede bazı kararlar alınmıştır. Bunlardan ilki sürgün edilmeleridir. Fakat sayılarının çok olmasından dolayı fahişelerin gittikleri yerleri de bozabilecekleri nedeniyle sürgünün çözüm olmayacağı belirtilmiştir. Sekbanbaşı ise fahişelerin Ağakapısı yanında bulunan Tavhane'ye (Daru'l-acize) konulmalarını teklif etmiştir. Fakat burada kalmaları halinde yemeleri, içmeleri ve giyimlerinin zor olacağı düşüncesi üzerine teklifin uygulanamayacağı belirtilmiştir. Daha sonra fuhuş yapanların zabıtan tarafından yakalanıp zindana konulmaları fikri ortaya atılmıştır. Fakat bunun da çözüm olmadığı, zindanda ortamı bozabilecekleri ve çıktıkları zaman yine benzer davranışlarda bulunacaklarını bildirmişlerdir. Son olarak alınan karar ise fahişeler arasında meşhur olanlardan üç veya beşini ibret olması amacıyla idam edip diğerlerini ise yakalayıp tövbe etmelerini sağlamaktır. Tövbeden sonra da yine yaparlarsa idam edilecekleri bildirilmiştir (Baytimur, 2011: 107).

Osmanlı Devleti'nde İktisadi Hayatta Kadınlar

Osmanlı Devleti'nde kadınlar iktisadi hayatta da oldukça etkindir. Özellikle kırsal bölgelerde üretimde erkeklerle birlikte hareket eden kadınlar, iktisadi yapının her alanında yer almaktadır. Kırsalda bağ ve bahçe işleri ile tarlalara ürünlerin ekilmesi ve toplanmasında etkin rol üstlenmektedir. Hayvanların beslenmesi ve hayvanlardan elde edilen ürünlerin işlenmesinde de kadınlar oldukça aktifitr. Bazı kayıtlarda ise bu tür faaliyetlerde kadınların bir başına bu tür işleri yaptığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin tarım ve hayvancılığa dayalı olan ekonomik yapısı, kadınların bu alanlardaki faaliyetlerinin önemini ortaya koymaktadır (Ortaylı, 2018: 108).

Kırsal bölgelerde yaşayan, tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişiler, elde ettikleri ürünlerden ihtiyaç fazlası olanları aile bütçesine katkı amacıyla satmaktadır. Genellikle şehir merkezlerinde kurulan pazar yerlerine getirilen köy ürünleri burada kurulan tezgahlarda gün içerisinde satışa sunulmaktadır. Pazarlarda ürün satışında erkeklerin yanında kadınlar da aktif olarak çalışmıştır. İskoçyalı Agnes Dick Ramsay, Osmanlı Devleti'nde bulunduğu dönemnde gördüklerini kaleme aldığı eserinde; "Eğer taze yoğurt veya yumurta isterseniz, ova köylerinden getirdiklerini satan ve pazarın biraz gerisindeki duvarın gölgesinde oturan peçeli kadınların önlerinde dizilmiş sepetlerden alabilirsiniz. Bazıları, kara, yuvarlak yanaklarında birisinin kölesi olduğunu gösteren çarpı şeklinde derin yara izi bulunan, kırmızı esvaplı, iri yapılı zenci bir kadından çocuklarına ballı çörekler alırlar" demektedir (Ramsay, 2015: 18). Kadınların

pazarlarda satış yaptıklarını gösteren belge ise; Karaman, Konya, Ereğli ve Karapınar'da çocuklar ve kadınlar tarafından pazarlarda satılan pamuklu bezlerden vergi alınmamasına dair Sadrazam Melek Mehmed Paşa'nın emridir (Nehir, 2021: 18).

İktisadi alanın bir diğer ayağı ise ticarettir. Kadınların Osmanlı Devleti'nde ticari alanda olmadığına dair yanlış bir algı vardır. Bunun en önemli sebeplerinin başında da kadınların bu alanda sıklıkla görülmemesi gelmektedir. Kadınların ticarette olmamasının en önemli gerekçelerinden biri erkekler ile yapılan iş bölümüdür. Evin idaresinde kadınlar yer alırken bu tür faaliyetlerde erkekler sorumluluğu üzerlerine almıştır. Ama kadınlar gerekli hâllerde ticari faaliyetlerin de içerisinde bulunmuştur. Belgelerde yer alan olaylarda kadınlar eşlerini kaybetmeleri durumunda, eşlerinin yürütmüş olduğu ticari faaliyetleri kendilerinin ve çocuklarının üzerlerine alabilmekteydi.

Kadınlar çocuklarının ölmesi ile miras kalan malları üzerlerine alıp kullanabilmektedir. Ölen çocuğundan kalan mirasın kullanımı ile ilgili olarak; Gerede kazası'na bağlı Ustaköyü karyesi sakinlerinden Şerife Nazile isimli hatun, oğlu Hüseyin'in ölmesi ile ona ait tarlalara bölge sakinlerinin el koymak istemesi üzerine şikâyette bulunmuştur. Yapılan şikâyet üzerine Hüseyin'den kalan malların annesi Şerife Nazile'ye verilmesi emredilmiştir (Öztürk, 2024: 12). Bir diğer olayda ise Hatice Hatun'un yakın akrabasıyla miras paylaşımında yaşamış olduğu haksızlıktır. Hatice Hatun, Bolu'da kendisine ve amcası oğlu Üsküdari Şemsi Paşaoğlu'na kalan miras paylaşımında, kendisine baskı yapılıp kocasının kaçırılması üzerine az miktarda paya razı olduğuna dair hüccet imzaladığını bildirmiştir. Yapmış olduğu şikâyette bu durumu bildirmiş ve hakkı olan mirası talep etmiştir. Verilen emirde durumun incelenmesi ve Hatice Hatunun hakkının tam olarak verilmesi istenmiştir. (Komisyon, 2015: 57).

Kadınlar ayrıca ticari faaliyetlerde bireysel olarak da faaliyet gösterebilmektedir. Farklı alanlardaki faaliyetleri ile göze çarpan kadınlar, çiftlik işletmesinde, menzillerin idaresinde, değirmen vb. alanlarda faaliyetler göstermiştir. Bu hususa örnek olarak 20 Aralık 1800 tarihli belgede; Ümmügülsüm Hanım Filibe Mukataasına bağlı Filibe Kalemi Gebran cizyesinin mallarının sekizde bir hissesi müzayede neticesinde uhdesine almıştır (BOA.AE.SSLM.III, 220-12877). 1816 tarihli hükümde ise Aişe isimli bir kadının Bucak Kazasında bir çiftlik satın alıp işlettiği görülmektedir. Hükümde; Bucak Kazasına bağlı Boğacık karyesi sakinlerinden Abdullaziz ve Mehmed isimli şahıslar 1228 (Hicri) tarihinde mutasarrıf oldukları çiftlikleri karye sakinlerinden Ayşe isimli kadına ederinin üzerinde satmıştır. Fakat Abdullaziz ve Mehmed satmış oldukları çiftlikleri teslim etmemiştir. Bunun üzerine Ayşe şikâyette bulunmuş; durumun incelenmesi ve mahkemede incelenip adaletle hükmedilmesi emredilmiştir (Öztürk, 2024: 13). İnecik Kazasında ise Aişe ve Rafiye isimli iki kadının birlikte bir çiftliğe mutasarrıf oldukları ve işlettiklerine dair bilgi verilmektedir. Hükümde; İnecik Kazasına bağlı Nasr-ı Tefikiye karyesi sakinlerinden Aişe ve Rafiye isimli kadınların yapmış oldukları şikâyette, mutasarrıf oldukları çiftlik arazisine karye sakinlerinden bazı kişilerin hiçbir hakkı yok iken müdahale ettikleri ve baskıda bulunduklarını ifade etmişlerdir. Yapılan şikâyet üzerine haksız olarak yapılan müdahalelerin önlenmesi ve çiftlik arazisinin bu kişiler tarafından işletilmesine devam edilmesi emredilmiştir (Öztürk, 2024: 13).

13 Mayıs 1801 tarihli belgede ise; Ayşe isimli kadın Çankırı Sancağı Çerkeş Nahiyesine bağlı köylerde sahip olduğu tımarı, amcası Seyyid Abdülhamidoğlu Seyyid Abdurrahman'a satmıştır. Burada da kadınların Osmanlı Devleti'nde kadınların tımar sahibi oldukları görülmektedir (BOA.C.TZ., 123-6111).

Osmanlı iktisadi alanında kadınların yoğunlukla görüldüğü bir diğer alan ise köleliktir. Alan ve satılan tarafta yer alan kadınların köle pazarlarında bir eşya gibi satılması incelenen dönemde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Fakat kadın ve erkek fark etmeksizin köle olarak ticari bir mal olarak alınıp satılabilmesi için bazı şartlar da mevcuttur. Müslüman tebaa, yabancı tüccarlar, seyyahlar ve elçiler köle muamelesine tabii tutulmazdı. Ayrıca hür bir anne ve babadan doğduğunu mahkemede kanıtlayabilen bireyler de hür sayılırdı. Kişi, satış yoluyla el değiştirmiş olsa bile, hürriyetini ispatladığında, ödenen ücretler zincirleme şekilde köleyi alıp satan kişiler arasında tahsil edilirdi. Ayrıca esaretten önce Müslüman olanların köleleştirilmesi yasakken esaretten sonra Müslüman olanlar bu korumadan faydalanamazdı (Aktaş, 2025: 412).

Sonuç

Osmanlı Devleti'ni kuran Türk boyları, Orta Asya Türk kültür ve geleneklerini de devletin idari ve toplumsal yapısında muhafaza etmiştir. Türk kültüründe kadının yeri ve sorumlulukları Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde olduğu gibi korunmuştur. Kadınlar devletin birçok alanında sorumluluk üstlenip görevlerini yerine getirmişlerdir. Sosyal alanda, üretimde etkin olan kadınlar, oluşturulan askeri birlikte yer alarak savaş alanında da etkin olmuştur. Devlet sınırlarının genişlemesi ve şehir merkezlerinde yaşam koşullarının değişmesi kadınların toplumda geri planda kalmalarını sağlamıştır. 16 ve 17. yüzyıllarda tarikat ve cemaatlerin etkisi ile şehir merkezlerinde koyu ve tutucu bir İslam inancının ortaya çıkması kadınların yaşantısını doğrudan etkilemiştir. Bu durumun en önemli faktörlerinden birisi şehir merkezlerinde kadınların çalışma hayatındaki rollerinin azalmasıdır. Kırsal bölgelerde ise bu durum tam tersinedir. Kadınlar özellikle sosyal ve ekonomik alanda yaşamın tam içerisinde yer almışlardır. Bu bölgelerde geleneksel Türk kültürünün etkisinin devam etmesi nedeniyle, kadınlar erkekler ile hemen her mecrada birlikte hareket etmektedir. Kırsal alanlarda kadınlar günlük ev işleri, tarla, bağ, bahçe ve hayvan gütmeye kadar her alanda bulunmaktadır.

19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nde kadınların sosyal ve iktisadi alandaki etkileri önem arz etmektedir. İncelenen dönem içerisinde kadınların kırsal alandaki yaşantısında pek fazla bir değişiklik bulunmamaktadır. Kadınlar ev işleri, tarla, bağ, bahçe ve hayvan gütmeye kadar her alanda çalışmaktadır. Erkeklere nazaran kırsalda daha fazla etkin olan kadınlar, aynı zamanda anne olarak çocuk bakımı ve yetiştirmeden de sorumludur. Kent merkezlerinde durum kırsaldan daha farklıdır. Burada kadın ve erkekler arasında iş bölümü vardır. Genellikle kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilenirken, erkekler ailenin geçimini sağlayan işlerde çalışmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinin başında ise şehir merkezlerinde ekonominin ticaret ve esnaflık üzerine kurulu olmasıdır.

Şehir merkezlerinde bulunan kadınlar iş alanlarından her ne kadar çekilmiş olsa da

gerekli gördüğünde veya arzu ettiğinde bazı ticari faaliyetlerin başına geçebilmektedir. Yine kendi ürettiği ürünleri çarşı ve pazarda satışa sunabilmektedir. Bunun dışında özellikle varlıklı ailelerin veya saray kadınları,kurmuş oldukları vakıfların idaresinde söz sahibi olmuşlardır. Sosyal alanda ise kadınların gündelik yaşamda diğer kadınlar ile birlikte faaliyetlerde bulunduğu çarşı, pazar, hamam vb. yerlere girip çıktığı bilinmektedir. Fakat bazı dönemlerde düzenin bozulması ve suç oranlarının artması halinde kadınların davranışları kısıtlanmıştır.

Bunların dışında kadınların sosyal hayatta toplumsal yapıyı bozucu ve kanunlara aykırı davranışlarda bulundukları da görülmektedir. Erkeklerle veya kadınlar ile anlaşamadıkları hususlarda fiili şiddete başvurdukları da görülmektedir. Kadınların işlediği suçlardan biri ise kişilerin haklarını gasp etmek ve haksız yere el koymaktır. Kadınların karıştığı olaylardan bir diğeri ise fuhuş olaylarıdır. Devletin kesinlikle taviz vermediği önlenmesi için çeşitli kanunlar çıkardığı görülmektedir. Kadınların bu tür davranışlarını sürdürmeleri halinde doğrudan idam edilmelerine kadar ağır cezalar uygulanmıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Hatt-ı Hümayun: 1478-61, 1476-7,

Cevdet Tasnifi

Cevdet Zaptiye: 24-1169,

Cevdet Tımar: 123-6111

Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrakı: 235-10

Ali Emiri III. Selim: 220-12877

Tetkik Eserler

Aktaş, S. (2025). *16. Yüzyıl İstanbul'unda Yasal Olmayan Köleleştirme Ve Kadınların Hürriyet Mücadelesi*. Her Şeyin Sebebi Kadın. (Ed. Gülgün Köroğlu-vd.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Amicis, E.D. (2021). *İstanbul*. (Çev. Beynun Akyavaş), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Baytimur, S.O. (2011). *Osmanlı Devletinde Hapis Ve Sürgün Cezaları*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), 2011.

Baytimur, S.O. (2018). Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçları Ve Uygulanan Cezalar (1789-1839). Studies of the Ottoman Domain, 8(15), s.91-108.

Demir Kırayit, K. (2023). *Arzuhallerin Söyledikleri*. İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.

Kia, M. (2013). Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Hayat. (Çev. Özgür Özol). Pozitif Yayınları, İstanbul.

Komisyon. (2015). *Arşiv Belgelerine Göre Kadın*. Proje Yürütücüsü: Uğur Ünal, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Kütükoğlu, S.M. (2018). *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Montagu, L. (2014). *Doğu Mektubları*. (Çev. Murat Arkaç Enginöz). Özgü Yayınları, İstanbul.

Nehir, N. (2021). *Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Kadın*. İksad Publishing House, İstanbul.

Ortaylı, İ. (2018). *Osmanlı Toplumunda Aile.* Timaş Yayınları, İstanbul.

Öncel, İ. (2022). *30 Numaralı Kal'abend Defteri'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi*. Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sinop.

Öztürk, Ş.M. (2024). *1013 Numaralı Şikayet Defteri Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi*. Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sinop.

Raczynski, E. (2019). *1814'te Dersaadet ve Çanakkale'ye Seyahat*. Köprü Kitapları, İstanbul.

Ramsay, A.D. (2015). 19. Yüzyıl Sonlarında Türkiye'de Günlük Yaşam. (Çev. Raziye Çakıcıoğlu Oban-Ercan Uyanık). Say Yayıncılık, İstanbul.

Şimşek, V. (2020). Osmanlı Döneminde Kadının Yeri Üzerine. *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 4(3), 191-200.

Yılmaz, H. (2022). *Osmanlı Devleti'nde Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu (1789-1850)*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), 2022.

Akademiden Mesleğe Uzanan Cesaret Yolculuğu: Türkiye'de Kadin İtfaiyecilerin Görünürlüğü

From Academia to the Profession: The Courageous Journey of Women Firefighters in Turkey

Assistant Professor Hatice Canan Güngör

Necmettin Erbakan University, Türkiye

Giriş

Afet yönetimi tüm gelişmiş ülkelerde risk yönetimi ile başlamaktadır. Afetin doğurduğu kriz ortamını yönetmek çok daha zorlu bir mücadele doğurmaktadır. Dünya üzerinde hepimiz doğal ya da doğal olmayan nedenlerle tehlikelerle karşı karşıya yaşamaktayız. Doğanın dengesini bozmakla beraber gezegeni hoyratça kullanmanın neticesinde oluşan bu tehlikeler can ve mal kaybı oluşturacak afet risklerini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla afetlerde risk yönetimi bu çağda başlı başına bir zorunluluktur. Afet risk yönetiminin zorunluluğunda bazı meslek grupları başı çekmektedir. Bu gruplardan biri de itfaiyeciliktir. İtfaiyecilik, dünya üzerinde en zorlu görevlerden biridir. Bu görev yangına müdahale etmek başta olmak üzere, deprem, sel, çığ, tsunami gibi doğal afetlerden kaynaklı meydana gelen enkazlarda arama-kurtarma görevinden doğada kayıp arama kurtarmaya, ağaçta asılı kalan ya da bir yerde sıkışan tüm canlıların yardım çığlığına koşmaya hem bedensel hem ruhsal güç gerektirmektedir. Bu zorlu görevin yapılabilmesi ekip işidir. Ekip bütünlüğü ve ruhunu oluşturan duyguya başta ahlaki ve toplumsal kurallar olmak üzere, ekipteki kadın itfaiyeci çalışanlarının da dayanışmada motivasyonu arttırabileceği öngörülmektedir. Son yıllarda ülkemizde artan kadın itfaiyeci öğrencileri ve istihdamı bu öngörünün somut sonucudur.

Dünyada ve Türkiye'de İtfaiyecilik

Dünya tarihindeki gelişmeler incelendiğinde M.Ö.6.yy'da Roma İmparatorluğu'nun gece yangın nöbetçileri ve su birlikleri bulundurmaları itfaiyeciliğin ilk adımlarının çok eskilere dayandığını göstermektedir. (URL1) 1666 yılında İngiltere Londra büyük yangında yaşanan facia sonrası ülkede itfaiyecilik alanında köklü değişiklikler yapılmış ve pek çok önerge hayata geçirilmiştir. (Hanson, 2019) İtfaiyecilik tarihinde 1800 ve 1900 yıllar sistemleşme evresi olarak adlandırılmaktadır. Pek çok farklı ülkede teşkilatlanmaya gidilmiştir. Avrupa, ABD, Kanada ve Avustralya'da profesyonel itfaiye örgütleri kurulmuştur. Örneğin Londra (1833), Ottawa (1838), Queensland (1842) ve Philadelphia / New York gibi şehirlerde modern itfaiye teşkilatları geliştirilmiştir. (Tataroğlu, 2023) Molly Williams, New York'ta bilinen ilk kadın itfaiyecidir; gönüllü olarak ekiplerle birlikte yangın söndürme faaliyetlerine katılmıştır. 1900'lerde kadın itfaiyecilerin destek rolleri başlamıştır. (Papagni, 2022) II. Dünya Savaşı sırasında pek çok ülkede kadınlar hava saldırı ve yardımcı itfaiyecilik gibi destek rollerinde

çalışmıştır. (Örn. Avustralya Kadın İtfaiye Yardım Birimi) (Gündüz, 2022).

Türkiye'de itfaiyeciliğin tarihsel gelişimi birçok çalışmayla mevcuttur. (Söylemez, 2012) 1700'lü yılların başında Osmanlıda İstanbul'da tulumbacı ve yangınla mücadele ekipleri tarihte ilk defa görülen organize müdahale örnekleri arasında yer alır. İlk modern teşkilatlanma 1874 yılında Kont Szechenyi komutasında gerçekleşmiştir. (Kuzucu, 2006). 25 Eylül 1923'te belediyelere itfaiye teşkilatının kurulmasıyla resmi modern itfaiye yapısı yasallaştırılmıştır. (Kaya, 2018). 1937 yılında İstanbul Saraçhane'de açılan İtfaiye Okulu ile itfaiyecilik eğitimli bir meslek haline gelmeye başlamıştır. (Utaş,2019).

Türkiye'de Kadın İtfaiyeciler

1884–1892 – Tulumbacı Bahriye (Osmanlı Dönemi)
Türkiye'de bilinen en eski kadın itfaiyeci figürü olarak Tulumbacı Bahriye yer alır.

1818 – Molly Williams (ABD)
İlk bilinen kadın itfaiyeci Molly Williams, ABD'de gönüllü olarak yangın söndürme çalışmalarına katılmıştır.

1988 – Türkiye'de Modern Kadın İtfaiyeci
Sabiha Yalçın, Türkiye'de çağdaş dönemde ilk kadın itfaiyeci olarak kayıtlara geçmiştir.

1999 – İzmir'de İlk Kadın İtfaiyeci
Devrim Özdemir, İzmir İtfaiye Dairesi'nde göreve başlayan ilk kadınlardan biri olmuştur.

2013 – Gaziantep'te İlk Kadın İtfaiyeci
Fatma Doğan kendi şehir teşkilatında ilk kadın itfaiyecidir.

2021 – İstanbul'da 36–37 Kadın İtfaiyeci
İstanbul İtfaiyesi, ilk kez kadın itfaiyecilerden oluşan bir grup mezun etmiş ve hizmete başlamıştır. (Chatgpt)

Mesleki Ayrımcılık: Kadın İtfaiyeci Görünürlüğü

Kadın çalışanların varlığı geçmişten günümüze devam etmektedir. Eski yıllarda daha çok bedensel olarak iş hayatında varlık gösteren kadınlar, teknolojik gelişmelerle beraber karar verici konumunda da yer almaktadır. İtfaiyecilik işi ise hem bedensel hem karar verici olarak yapılan zorlu bir görevdir. Erkek egemen bir görev olan itfaiyecilikte kadın varlığını sürdürebilmek için eğitim sistemine entegre olmak, başarmak için önemli bir adımdır. Nitekim ülkemizde de üniversitelerimizde Sivil Savunma ve İtfaiyecilik programı olarak kadın öğrencilere kontenjanlar açılmıştır. Bu durumun da akademiden yetişen kadınların mesleki ayrımcılığın içinde yer almasına son vermektedir.

Materyal Metod

Sivil Savunma ve İtfaiyeciliğin Akademik Gelişimi

Teknik ve akademik kaynaklara göre, ön lisans düzeyinde "Yangın Güvenliği ve İtfaiyecilik" adıyla Kocaeli Üniversitesi bünyesinde 1996 yılında başlayan bir program kayıtlıdır; daha sonra bu tür programlar "Sivil Savunma ve İtfaiyecilik" adını almıştır. Bu, Türkiye'de mesleğe yönelik ön lisans eğitimlerinin erken örneklerinden biridir.(Tataroğlu,2022).

2021/2022 eğitim ve öğretim döneminde 43 devlet üniversitesinde yer alan programlara toplamda 2.517 öğrenci kabul etmiştir. Programda görevli toplamda 129 öğretim elemanı bulunmaktadır. Öğretim elemanlarının mezun oldukları fakülteler incelendiğinde mühendislik fakültesi sağlık bilimleri fakültesi ve iktisadi ve idari bilimler fakültesi ön plana çıkmaktadır. (Doğan,2022).

Türkiye'de son yıllarda itfaiyeciliğe olan saygınlığın hızla artmasının önemli sebebi üniversitelerimizde Sivil Savunma ve İtfaiyecilik ön lisans programlarının 2025 yılı itibariyle toplamda 47 üniversitemizde eğitim öğretime devam edebilmesi olarak düşünülmektedir. Profesyonelleşme süreci hızlanmakta, özellikle kadın öğrencilerin programı tercih etmeleri ile toplumsal cinsiyet açısından daha kapsayıcı bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Ders Müfredat İncelemesi

Önlisans programlarında verilen ortak dersler başta olmak üzere (İngilizce, Türk Dili, Tarih, Matematik) üniversitelerin müfredatlarında bir standart olmaksızın pek çok benzer ders tespit edilmiştir. İtfaiyecilik Eğitimi, İtfaiyecilik Araç Malzeme Bilgisi, Arama Kurtarma, Yangın bilgisi gibi uygulamalı derslerle beraber, Sanayi-orman-deniz yangınları gibi seçmeli dersler, Afet psikolojisi, Afet Yönetimi, Deprem Bilgisi, İtfaiye mevzuatı, İş Sağlığı Güvenliği, İlk Yardım, Halkla İlişkiler, Ekip Çalışması ve Motivasyon gibi teorik dersler, İnsansız Hava Aracı (İHA), Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS), Donanımlı Dalış gibi yeni nesil itfaiyeciliğe entegre dersler dikkat çekmektedir. Ders nitelikleri düşünüldüğünde akademiden yetişen itfaiyecilerin geleceğe daha emin ve göreve daha cesaretle çıkacağı aşikardır.

İtfaiyecilik Kadın Öğrenci Görüşleri

Bu çalışmada, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sivil Savunma ve İtfaiyecilik programında okuyan kadın öğrencilerden 15 öğrencinin ders müfredatı görüşleri sorulmuştur. (URL2). Öğrencilerin %80 i memnun olduğunu %20 si geliştirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Gelişmesini istedikleri öneriler öğrencilere sorulmuştur. Daha önce müfredatta bulunan Donanımlı dalış dersinin yer uygunluğu bulunamamasından ve aynı saatte kadın erkek öğrencinin kullanamamasının yapısal kaynaktan dolayı dersin kapatılmasından memnuniyet duymadıklarını ve cinsiyet farklılığı engelinin bu durumu sonuçlandırdığını belirtmişlerdir. Bu öneri dikkate alınarak başka çözüm üretilmesi ilgili yerlere bildirilmiştir. Fiziksel aktivitelerin olduğu uygulama derslerinde pozitif ayrımcılığa dahil olmamalarını memnuniyetle karşıladıkları bildirilmiştir.

İtfaiyeci Kadın Görüşleri

Konya, Eskişehir, Mersin Belediye itfaiye teşkilatlarında görev alan 5 kadın itfaiyeciyle görüşülmüştür. Hepsinin ortak paydada verdiği cevap itfaiye teşkilatında görev almaktan duydukları memnuniyettir. Ancak bazı yöneticiler tarafından, saha görevlerinde kadın olarak onların çalışmasını uygun bulunmadıklarını daha çok operasyon ardında masa başında ruhsat servisinde görev almaları gerektiği vurgusuyla sıkça karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Sonuç

Yapılan görüşmeler neticesinde, anlaşılan odur ki bu kutsal görev, kadınlarımız tarafından büyük bir gururla ifa edilebilmektedir. Kendilerini ülke topraklarının kazanılmasında cepheye giden kahraman Türk kadınlarının torunları olarak görmektedirle. Akademiden başlayan cesaret yolculuğunda kadın itfaiyeci öğrenci olmak da kadın itfaiyeci olarak sahalarda görev almak da toplumda tüm kutsal vazifelerde olduğu gibi kadının varlığını güçlü kılacaktır. Kadın girdiği ortamı da güçlendirmektedir. Yapılan tüm öğrenci sınıf ve teşkilat görüşmelerinde kadın erkek görüşleri aynı yöndedir. Kadın kutsaldır. Kutsal görevleri de layığıyla gerçekleştirmektedir.

Kaynakça

URL1(Erişim Tarihi 11.12.2025) *İtfiaye Tarihi* — TIBDER & akademik arşivler, Türkiye'de itfaiyeciliğin tarihsel gelişimi.

URL2 https://erbakan.edu.tr/tr/birim/mulkiyet-koruma-ve-guvenlik/sayfa/ders-icerikleri

Doğan, M. (2022). Türkiye'de Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programının Profil Analizi. Emergency Aid and Disaster Science, 2(1), 3-9.

Gündüz, Fatma. Bütünleşik Afet Yönetiminde Kadınların Afet Deneyimi ve Öğrenilmiş Dersler. Diss. Dokuz Eylul Universitesi (Turkey), 2022.

Hanson, Aniesa. The relationship between stress, burnout, and mindfulness among firefighters. Grand Canyon University, 2019.

Kaya, Hanifi. "TÜRKİYE'DE YANGINLAR (1923-1960)." *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 2.1 (2018): 28-39.

Kuzucu, Kemalettin. "SZÉHENYİ PAŞA VE OSMANLI İTFAİYESİNİN MODERNLEŞTİRİLMESİ 1874-1922." Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 14 (2006): 31-52.

Papagni, Ashley. "Igniting Interest?: Female Perceptions Of Communication Effectiveness In Public Safety Recruitment Campaigns." (2022).

Söylemez, Adnan. "Bir Yerel Hizmet Birimi Olarak İtfaiye'nin Tarihi." Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okul Dergisi 15.1 (2012): 31-47.

Tataroğlu, Orkan. Türkiye'de Itfaiye Teşkilat Kültürü ve Çeşitliliğine Genel Bakış. MS thesis. Sakarya Universitesi (Turkey), 2023.

Utaş, Handan. *Cumhuriyet dönemi İstanbul yangınlarının basına yansıması (1923-1973)*. MS thesis. Marmara Universitesi (Turkey), 2019.

Mısır Prensesi Fatma Hanım'ın Darülfunun'a Vakfettiği Hisse

The Shares Dedicated by Egyptian Princess Fatma to Darulfunun

Assoc. Prof. Nilgün Nurhan Kara

İzmir Kâtip Çelebi Üniversity, Türkiye

Giriş

Vakıf, bir hayır müessesesi olarak İslâm tarih ve medeniyetinde, VIII. Yüzyılın ortalarından XIX. Yüzyılın sonlarına kadar bütün İslâm ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. İslâm memleketlerinin her tarafında bulunan mescid ve camiler, mektep ve medreseler, imaretler, tekke, hankah ve zâviyeler, kütüphaneler, misafirhaneler, hastahaneler, çeşmeler ve sebiller, hamamlar, makbereler, yollar ve köprüler, kervansaraylar vb. eserler sundukları hizmetlerle birlikte hayrat kavramının tezahürüdür. *"Hayratın sürdürülebilirliği onun düzenli biçimde işlemesini sağlayan tarım alanları, bina, nakit para gibi gelir kaynaklarına sahip olmasına bağlıdır. Bunlara asl-ı vakf' yahut 'akar' (çoğulu akarât) deniliyordu. Vakıf kelimesi aslında hukukî bir akdi ifade etmekle birlikte zamanla akar ve hayratı belirtmek için de kullanılmış, hatta onların yerini almıştır. Burada hayrat, akarat ve vakıf kavramlarından oluşan bir sistem söz konusudur. Bu sistem, bir kişinin kazanıp elde ettiği mülk akarını hür iradesiyle insanların ihtiyacını gidermek üzere hayra tahsis etmesi ve bunlar arasındaki ilişkileri bir akidle hukuki statüye bağlamasından ibarettir. Hukuki akdin vakıf kelimesiyle tanımlanması bu işlemle tahsis ettiği mal varlığının belirlediği amaç dışında kullanılmaması için tahsis ettiği mal varlığının belirlediği amaç dışında kullanılmaması için satış, hibe vb. hukuki işlemlerden alıkoymayı, böylece kuruma süreklilik kazandırmayı istemesinden kaynaklanmaktadır."*(Yediyıldız, 2012)

Osmanlı Devleti'nin son döneminde İslam dünyasında varlığını sürdüren vakıf kurumunun bir örneği de Mısır Prensesi Fatma Hanım tarafından sürdürüldüğü görülmektedir. Kavalalı Mehmed Ali Paşa torunlarından Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın kızı ve Mısır Kralı Fuad'ın kız kardeşi Prenses Fatma Hanım, İstanbul Darülfununu'na(Mehmet Saray, 2015, s. 40)[1] Mısır'daki geniş arazisinin gelirinden önemli oranda bir vakıf vasiyet etmişti. Fakat

[1] Çeşitli meslek dallarında ihtiyaç duyulan elemanları yetiştirmek amacıyla, Medreseden ayrı olarak yükseköğretim kurumu, Darülfunun 'nün kurulması 1845 senesinde Reisü'Ülema Abdülkadir Bey başkanlığında bir heyetin yürüttüğü çalışma başlatılmıştı. 21 Temmuz 1846 tarihli bir resmi bildiri ile kurulacak olan Darülfünun hakkında şu bilgilere yer verilmekte idi. *"Osmanlı Bürokrasisinde vazife almak 'emelinde' olanlar ilim ve fenleri Darülfununda öğreneceklerdir. Darülfünun orta öğretimin (Rüştiyelerin) üzerinde üçüncü bir eğiitm-öğretim kademesinde olarak düzenlenecektir. Darülfünun'da her nevi ilim ve fen öğretilip-öğrenilecektir. Burada 'ikmal-i kemalat-ı saniye "için bütün ilim ve fenler okutulacaktır."*

Prenses Fatma Hanım[2](Süleyman Kâni İrtem, 1937, s. 2) vefatı sonrasında vakıf gelirleri vakfiyeye göre gönderilmeye devam etmekle birlikte 1923 yılı sonrasında Mısır hükümeti tarafından bu vasiyette belirtilen paranın İstanbul'a gönderilmesine engel olunduğu belirtilmektedir. Bu durum *"adi, bayağı bir sebep"* şeklinde nitelenmekte ve vasiyetnamede İstanbul için *"Dârülhilafe" adı kullanılmış olması ve Türkiye'de hilafetin kaldırılmış olması dolayısı ile İstanbul artık Darülhilâfe sıfatını..."* kaybetmiş olduğunun gerekçe gösterildiği ifade edilmektedir.[3] (İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:10, s.5575-5576)

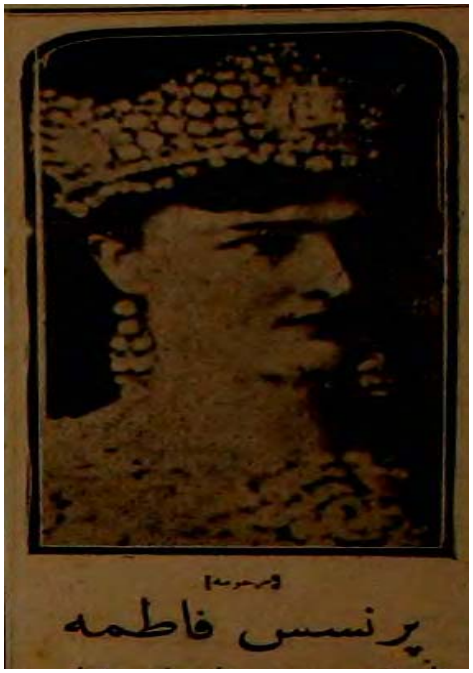
<table>
<tr><td colspan="4">Kavalalı Mehmet Ali Paşa</td></tr>
<tr><td colspan="4">Kavalalı İbrahim Paşa</td></tr>
<tr><td colspan="4">Hidiv İsmail Paşa</td></tr>
<tr><td>Prenses Nimetullah</td><td>Prens Hüseyin Kamil</td><td>Prenses Fatma</td><td>Ahmet Fuat Paşa
(Kral Fuad)</td></tr>
</table>

(Arın Dilligil Bayraktaroğlu, 2023, s. 8)

Prenses Fatma Hanım'ın Yardım Faaliyetleri Prenses Fatma Hanım yapmış olduğu yardım faaliyetleriyle: *"Mısır sabık Hıdivi İsmail Paşa'nın kızı Fatma Hanım ile Mehmed Ali Paşa'nın kızı Zebire Hanım'a Şefkat Nişanı" verilmiştir.*(BOA, 4-275, H-12-01-1308) Prenses Fatma Hanım'a verilen bir diğer nişan Maarif Nişanıdır.(BOA, 471-14,H-23-04-1329)

Osmanlı Devleti'nin "*Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti"* ne ait *belge* de *"Maliye-i Mısriyye'den maaş alan memurin"* arasında isimleri bulunan kişilerden biri de *"Esâmi*" kısmında *"Prenses Fatma Hanım"* yazılıdır. "Kuruş" olarak belirtilen kısımda "16200", "Lira/ aded" kısmında "600" şeklinde kayd edilmiştir.(Osmanlı Belgelerinde Mısır, 2012, s. 168)

[2] *"Tosun Paşa'nın Fatma Hanımefendinin kolları arasında vefat ettiği, bundan pek müteessir olan hanımın senelerce baş ağrıısndan dehşetli ıztıraplar çektiği, Amerikalı bir doktorun tavsiyesile hava tebdili için İstanbula gelirken daha şehri görür görmez baş ağrısından kurtulduğu bundan son derece memnun kalarak Emirgân'a çıkınca toprağı öptüğü söylenir..."*

Merhume

Prenses Fatma

(İleri, 24 Kânunuevvel 1336, s.1.)

"Prenses Fatma Efendi Hazretlerinin Vakıfları" başlığı altında verilen haberde merhumenin *" Darülfunun-u Osmaniye karşı ibraz ettiği kadirşinaslığı hakikaten şayan-ı şükran ve emsal"* şeklinde nitelenmekte ve bu nedenle duyulan memnuniyet vurgulanmaktadır. Devamında ise Vakıf yolu ile Darülfünuna hisse bırakılmasının son senelerde pek görülmediğine işaret edilmektedir. Bu kıymeti muavenete dair aktarılan bilgiler şu şekildedir:

Merhume Fatma Hanım, servet-i mevcudelerinden bir kısmını evladına tahsis etmiş ve diğer bir kısmını da, ikinci vakfiye münderiç olduğu veçhile, Darülfununu Osmani ile Mısır Darülfunununa ve Mısırdaki müessesat-ı Hayriye ile mekteplere vakf eylemişti. Bu vakitler Mısırda (Mansûre) müdüriyeti dâhilindeki Şığnar, Şuvira ve Bekliye çiftlikleri olup mecmuu 3120 fidan ve 3 dönümdür. Bunun yüzde ellisi, dün de kayd eylediğimiz veçhile İstanbul Darülfününa ve mekteb harbiye ile Bahriyeden mezun ikişer Efendinin Darülsınailerde çalışanların ikmal tahsillerine aittir.

(Mansure) de kendi namına inşa edilmiş olan ibtidai mektebine yüzde onu ve Mısır Darülfününa yüzde yirmi ikisi vakf edilmişidir. Mütayakıs ihtiyad akçesi olarak ve buhranlı zamanlarda sarf olunacaktır. 1328- 1329 senesinde resmen Bab-ı Aliye tebliğ edilmiş olan işbu vakf muamelesi alakadaran tarafından tetkikatda bulunulmaktadır. Prenses Fatma Hanım Efendinin mütevellisi ve daire vekili olan Hürşid Bey, Prensesin vefatı üzerine vakf edilen arazinin idaresini tahrik etmişidir. Ve elyevm Mısır'da olduğu için kendinden bu babda tahriren

izahat taleb olunacaktır. Bu vakfın yekûnu harbden evvel 60 bin lira kadar varidat seneviye temin ediyordu. Biltabii bu şimdi iki üç belki daha fazla misli baliğ olmuştur."(İleri, 1336, s. 1)

Prenses Fatma Hanım'a dair haberlerin basında zaman zaman yer verildiği görülmektedir. Bu yazılardan bir de Fatma Hanım tarafından vakfiyesinde yer verilen *"Darülfünuna Teberru"* meselesidir. Gazeteye *"Mısır'da bulunan Salih Bey'den gelen bir mektub"* başlığı ile yansıyan haberde şu bilgiler aktarılmaktadır.

Darülfünun için Mısırlı Prenses Fatma Hanım vakfı hakkında malumat alabilmek üzere Darülfünun Edebiyat Medresesi Meclis Müdürü Mısır'da bulunan Salih Bey'e müracaat etmiştir. Salih Bey'den alınan cevabın *"muhteviyatı şu mealdedir:"* denilmek suretiyle Salih Bey Mısır'da şeri mahkemeye ve vakıftan hissedar olan *"Cemiyeti Hayriye-i İslamiyeye"* müracaat ettiği, bununla birlikte *"bir vakfın mütevellisi olan zat ile de"* görüşme yapıldığını bildirmektedir. *"Prenses Fatma Hanım Efendinin Vakfı"* hakkında basına yansıyan haberde öncelikle bu vakıf gelirlerinden Darülfünuna ayrılan pay için *"Darülfünunu Osmaniye'ye azim bir teberruda bulunan merhume ve mağfure Prenses Fatma Hanım Efendi"* denilmekte ve burada yardım oranının büyüklüğüne vurgu yapıldığı görülmektedir. Belirtilen bir başka husus ise Prenses Fatma Hanım'ın *"Darülfünun binasını teberru eden Zeyneb Hanımın Hemşiresi"* olduğu bilgisidir.

Prenses Fatma Hanım Efendi Darülfünuna servetlerinden edindiği gelirin bir kısmını memlekette ilk defa vakıf ve tahsis ettiği vurgulanmaktadır. Bu kıymetli yardımdan Darülfünunu Osmaniye haberdar edilmiş ve "Darülfünun nezdindeki tahkikatımıza nazaran Bayezid da bulunan ve elyevm Darülfünun binası olan konaklarını vaktiyle Darülfünunu Osmaniye'ye vakfetmiştir. *"...Zeyneb Hanım Efendinin kardeşi Prenses Fatma Hanım Efendi 327 senesinde Mısır Darülfünunuyla mahalli masarifine ve Müessesat-ı Hayriye'ye tahsis buyurdukları meblağla beraber Darülfünunumuza servetinin yüzde ellisini vakfetmişler ve Kahire mahkeme-i şeriyesince vakıfnameyi tescil ettirmişlerdir..."* Fatma Hanım Efendinin bir buçuk ay evvel Mısır'da vefat etmesi sebebiyle "*...vakıfname hükümlerinin tenkid edilmesi için Mısır Darülfünunu Kahire mahkemesine müracaat etmiş ve kendi hissesine vaziyet eylemişidir."* Darülfünunu Osmaniye'ye ait olan hisseye henüz el konulmamıştır. *"Darülfünun Emini Eyalet-i Mümtaz Müdüriyeti vasıtasıyla şahsi mevkufu sıfatıyla şart–ı vakfın tatbiki hakkında lazım gelen muamelenin icrası için teşebbüsatta bulunmağa başlamıştır."*(İleri, 1336, s. 1)

Prenses Fatma Hanım Efendi Darülfünununda olan yardımları vakf suretinde yapmışlar ve 327 senesinde "mahkeme tesciliyesini icra ettirerek" Mısır'da Hürşid Bey namında bir kişiyi de mesul olarak atanmıştı. *"Mezkûr mesulü şart vakfa riayet mecburiyetinde bulduğu cihetle şimdi vakıfname ahkâmını teyid etmeğe başlamışdır."* Şimdilik Darülfünun Emaneti merhume Fatma Hanım vakfı mütevellisi olan Hurşid Bey'e açıklayıcı bir mektup yazmış ve *"gerekli muamelatın ikmali kemali lüzumunu bildirmiştir."* Ayrıca Prenses Fatma Hanım Efendi'nin yardım faaliyet *"ulviyet"* olarak nitelenerek takdir edilmekte ve bu nedenle de her sene *"merhumenin namına her sene fevkalade tezahüratta bulunmak suretiyle tecil ve kesb*

edecektir..."(İleri,1336, s. 1)

Prenses Fatma Hanım'ın vefatı sonrasında ve yeni Türk Devletin kuruluşu ile birlikte Darülfünuna bırakılan yardımında aksaklıkların gündeme geldiği ve sorunun halline yönelik çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir.

"...Bundan gayrı vakıfnamenin Mısır Darülfünununa aid olan kısmı ittihat edilmekle varidatın merhumeye aid bir rücu davasına dahi salahiyetleri mütesellib olunmuştur. Darülfünun vakıfname ahkâmının teallidine müteallik muamelatı neticelendirmek üzere işbu vakfın tetkikine hukuk medresesi Arazi ve Evkaf Müderrisi Ebül'ula Bey'e havale etmiştir. Yakında bu meseleyi intaç ettirmek üzere Mısır'a müteveccihen hareket edecektir. Şimdiden Darülfünun emaneti merhume Fatma Hanım vakfının senet mütevellisi olan Hürşid Beye mufassal bir mektup yazılmış ve icap eden himayenin ikbal-i lüzumu bildirilmişidir."(İleri, 1336, s. 1)

"Prenses Fatma Hanım Efendinin göstermiş olduğu bu ulviyeti takdir" edildiği belirtildikten sonra kendinse dair şu bilgiler aktarılmaktadır.

"... Merhume, Hidiv İsmail Paşa'nın kerimeleri olup ilk defa Tosun Paşa ile izdivaç etmişler ve bilahare müşarünileyhin vefatıyla Mahmud paşa ile akd-i nikâh eylemişti. Zeynep hanımdan başlayarak bu muhterem ailenin bütün erkânı fevkalade hayırseverlikte bulunmuştur... Fatma Hanım Efendi Balkan harbinde İstanbul'da bulunduğu esnada asker ve muhacir-i islamiyeye dahi kâfi muavenette bulunmuşlardır."(İleri,1336, s. 1)

Akşam gazetesinin (Mart 1921) tarihli nüshasında Merhume Prenses Fatma Hanım'ın vekili ve başkâtibi tarafından gönderilen bir mektup ile yapılan bir açıklamaya yer verilmektedir. Bu açıklamada; Merhume Prenses Fatma Hanım efendinin Darülfünuna terk ve teberru ettikleri hisse hakkında şimdiye kadar gazetelerde pek çok şeylerin yazıldığı belirtilmektedir.

Gazetedeki merhume Fatma Hanım Efendinin vakfiyesi hakkındaki neşriyatı okuduğunu ifade eden baş muavin vekilinin bu görevi yürüttüğü esnada yazdığı açıklamayı *"zikre lüzum"* gördüğünü beyan etmektedir. Açıklamasında; *"Merhume Fatma Hanım Efendi, Harb-i Umumiden evvel emlak ve akarının kısm-ı mühim ve azamını vakf ederek bu emlakin varidatını Mısır'da teşkil edecek Darülfünun ve Osmanlı Darülfünun ve Harbiye ve Bahriyesiyle... mahsus etmişti."* Denilmektedir.

Vakıf ile ilgili olarak dönem gazetelerinin bu şekilde *"vücuda getiren kimse bulunmadığı cihetle...müşarünileyhin eser-i hayrını sütun sütun yazılarla tecil ettiler"* denilmektedir. Fakat Prenses Fatma Hanımın vefatı sonrasında vakfiye etrafında "kıyametlerin koptuğu" ve *"Bunun üzerine merhumenin çocukları vakfı mezkûrun tatbikinin iptal vaz'i edilmesine teşebbüs ettiler. Teessüf edilecek bir cihet varsa oda hükümet seniyye nezdinde mahfuz olan vakfiye suretinin zıyaa uğraması ve hükümetçe icra edilen tahribat..."* olmasına dikkat çekilmektedir. Yazıda vakıf ile ilgili olarak gelişmeler aktarılmaya devam edilmektedir.

"Bu cihetle birçok zevat merhumenin çocuklarının bir emr-i mühim olan bu vakfı amelden isal edilmesi keyfiyetinin imkânı olub olmadığını, benden sordular. Mesele şahsi olmaktan uzak vesail-i muhimmei umumiyeden bulunduğu cihetle bu suale vereceğim cevabın gazete sütunlarına seraati lazıme ile ihşar etmesini arzu ettim.

Malumdur ki vefatı hakkında Fatma Hanım Efendi aleyhine veraset davası ikame etmiştir.

Müddeilerin delili Fatma Hanım pederinin vefatından evvel menkul ve gayr-i menkul serveti vakfına terk etmiş olduğu..." dikkat çekilmekte ve "Bugünde merhumun vakfiye sureti de meydanda yoktur" denilmektedir.

"Bu suretle davayı sabık mertebeyi sübuta vasıl olmadığı cihetle halen vakfı fesih talebi hakkındaki davanın neticesine kadar bu ciheti zikretmek mümkün değildir.

Bu meselede en şayan-ı numune olan netice, ilim ve irfan ve din ve devlete hadim olacak bir teberruunun şart-ı vakf dairesinde ifası cihetinin heyetti hakimiyece takdir olunması keyfiyetidir..." ifadeleriyle beraber *"Cenab-ı hak, tariki sevabı ihsan buyursun"* denilmektedir.(Akşam, 1921, s. 2)

Kaleme alınan yazıda Merhume Prenses Fatma Hanım iki vakıfname bıraktığı, bunlardan birinin "zirbet" vakfında diğerinin "hayrat" vakfına ait olduğu belirtilmektedir. Vakıfnamenin tarihi 38 Receb 1331 ve 3 Temmuz 1912 şeklinde verilmiş olup vakfedilen arazinin alanının (300) fidana yakın olduğu bilgisi paylaşılmaktadır. Ayrıca bu araziden elde edilen gelirin vakıfnamede belirtilen çeşitli masrafların çıkarılmasının sonrasında geriye kalacak olan miktarın yüzde yirmisini Darülhilafe-i harbiye, yirmi yedisini Bahriye Nezaretlerine, onunu Darülfünuna tahsis edilmiş ve geriye kalan ise Mısırdaki Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye ile (Camii Sarbe)ye ayrıldığı gazete haberinde aktarılmaktadır.(Vakit, 1921, s. 2)

Prenses Fatma Hanım vakfından İstanbul Darülfünun 'una ayrılan payın bu okula tahsile gelen talebelerden ihtiyaç sahibi olanlarına yardım etmek maksadı ile ayrıldığı vurgulanırken şu noktalara da dikkat çekildiği görülmektedir.

"...Darülfünunda nakıs olan ulumda ikmal-i tahsil için memalik-i ecnebiyeye iki talebe göndermek için sarf edilecektir. Bu talebe Darülfünun idaresince kendi nizamnamesine göre tayin edilecektir.

Mamafih Darülfünun isterse Avrupa'ya talebe göndermeyerek bu para ile buradaki talebesinin hali terfi edebilir.

Biz merhume Fatma Hanım Efendinin irtihalleri üzerinden henüz birine mürur etmediğinden bu vakıf hissesinin ne miktara baliğ olacağı kati surette anlaşılamamıştır Bu vakfın Nazırı bu sene miladiye nihayetinde hesapları tasfiye edecek bu suretle (1922) senesi bidayetinde herkesin hissesi tayin edilecektir. Mamafih şimdiden masarif muayyen çıktıkdan sonra kalacak hasılat-ı safiyenin (30-20) bin Mısır lirası olacağı tahmin edilmektedir."(Vakit,

1921, s. 2)

Merhume Fatma Hanım Efendinin Vakıfları

Makar-ı Saltanat ve Hilafet-i Darülfünun ile Diğer müessesat-ı İslamiye İçin Teberrüat

Başlarında ve üzerlerinde görülen bütün mücevheratı vakfı teberru buyuran Merhume Fatma Hanım Efendi

Fatma Hanım Efendinin hayattayken ikamet ettikleri (Kahire) de "Bulak el Dikror" sarayının medhali ve bir cephesi

(İleri, 29 Kânunuevvel 1336, s.1)

1329 senesi ilkbaharı sonlarında bütün servetini vakfederek ahirete irtihal eden Mısırlı Prenses Fatma Hanım Efendinin Darülfununu Osmaniye'ye ait vakıfnameleri evkaf, meşihat veya Eyalet-i Mümtaza Müdüriyetinde henüz bulunmamış ise de Darülfununda bununla ilgili müşkül halinin derhal tatbik olunacak bazı tasavvurları vardır. Darülfununumuzun bu vakfı mühimden maddi ve manevi pek büyük istifadeler elde edeceği ve teşkilat vasıtası ile Avrupa Darülfununlarına model olacağı temin olunmaktadır.

"Prenses Fatma Hanım Efendi yalnız birkaç çiftliklerini değil, bütün servetini hatta bilzat ikamet ettikleri Kahire'nin muazzam saraylarından "Bulak el Dekror" u mücevheratı yüzde ellisini payitaht ve saltanat-ı Osmaniye Darülfunununa yüzde yirmi ikisini Mısır Darülfunununa vakf eylemişlerdi Bu mücevheratın pek küçük bir kısmı gazetemizde mündeviç resimlerde görünmektedir. Evvelce Mısır Darülfununun vazi esas resmi için merhume tarafından teberru edilen bu mücevherlerden üç parçasının yirmi, otuz bin lira ettiği düşünülürse vakfın ehemmiyeti ve Prenses Hazretlerinin hesaili aliyesi tezahür eder. Prenses Hazretleri, Tosun Paşa ile izdivaçlarından evvel çekilen gazetemizde münderiç resimlerinin büyük kıtada ki bir aslını Mısır Darülfünun vazi esası resminde talebe heyetine ihda eylemişlerdir."

Prenses Fatma Hanım Efendinin ilimle meşgul olanların koruyucusu olduğu vurgulanmakta ve *"Mısırda kendi namlarına müessis bir mekteb vardır ki buna aid bir resmi bervechi zir derç ediyoruz."*(İleri, 1336, s. 1) İfadelerine yer verilmektedir.

"İstanbul Darülfünununun şahsiyeti hükmiyesi hakkında (1/385) numaralı kanun lâyihası ve Maarif ve Muvazenei Maliye Encümenleri mazbataları" (TBMM Zabıt Ceridesi, 1921, s. 947) konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleşen görüşmelerde yer verilen ifadeler Darülfünun için Prenses Fatma Hanım tarafından yapılan desteğin önemine işaret etmektedir.

"İlim ve irfan âleminde daimî müterakki hatveler atmak isteyen memleketimiz için de bu eseri tekâmüle iktifa etmek zarureti aşikârdır. Asrî ihtiyaçlar, darülfünunumuzu şahsiyeti hükmiyeyi haiz bir müessese haline ifrağa bizi şiddetle icbar etmektedir. Biz esaslı bir inkılâbı fikrîye muhtacız. Bu inkılâp ancak darülfünun hayatında vücuda getirilebilecektir. Darülfünunun bugünkü vaziyeti idariyesi ise bu inkılâbı muvaffakiyetle temin edebilmekten çok uzaktır. Çünkü darülfünunumuza vukubulan bazı teberruat ve ez'an cümle Mısırlı Prenses Fatma Hanımefendinin vakfiyesinde Türkiye Darülfünununa meşrut gaile iki seneden beri istiyfa edilemediği gibi memleketimizde erbabı servet ve hasenatın bu gibi teberruatm netayici

katiyesini göremedikleri için şevk ve hevesleri de münkesir olduğundan darülfünun bu noksandan bilvücuh mutazarrır olmaktadır."[4] (TBMM Zabıt Ceridesi, 1340, s. 976)

Mısır'da Merhume Fatma Hanım Efendinin Namına Müessis Mekteb Önünde Talebe

(İleri, 28 Kânunuevvel 1336, s.1)

Prenses Fatma Hanım ile ilgili olarak vefatının sonrasında basına yansıyan bir haberin konusu ise kendisine ait eşyaların düzenlenecek müzayede ile satışa çıkarılacağıdır. 15 Eylül 1921 Pazar günü saat on buçukta *"müteveffa-i müşarünileyhanın Emirgan Sarayında (Boğaziçi Rumeli Sahili)"* müzayedenin yapılacağı ve *"Merhume Mısır Prensesi Fatma Hanım Efendi Hazretlerinden"* geriye kalan eşyaların intikal eden ilgilileri hayrette bırakacak derecede zengin eşyalardan oluştuğu belirtilirken verilen bilgilerle eşyalar sıralanmaktadır; satışa sunulan eşyalar arsında; gümüş takımları, lake altın yaldızlı yatak odaları, aynalı dolap, lavabo, komidin, güzel bir bilardo masası, altın salon masaları, duvar saati, ipek kadife ile süslenmiş sofra ve tabak takımları, gümüş bir verdi, yatak ve masa örtüleri, döşemelik kumaşlar, gümüş kaplama sofra takımı, çini ve sobalar, bornoz ve karyolalar, şilteler, yastıklar, örtüler ve çarşaf ve yorganlar, bronz ve lake vitrinler, Acem halıları, üç adet piyano, gümüşten çay ve yemek takımları, iğneler, vazolar, dondurma takımları, hakiki yol ve antika duvar saatleri, kürkler, Çin ve Japon vazoları, Bohemya bibloları sıralanan eşyalar arsında olduğu belirtilmektedir.(Tevhid-i Efkâr, 1921, s. 4)

Cumhuriyet Döneminde Vakıf Hisselerine Dair Gelişmeler

Cumhuriyet döneminde Fatma Hanımın Darülfünuna vakfettiği hisse ile ilgili yazışmaların devam ettiği görülmektedir. Bunlardan 1925 yılına ait belge, *"Merhume Prenses Fatma Hanımın İstanbul Darülfünununa vakf eylediği hisse hakkında"dır.*

Merhume Prenses Fatma Hanım vakfı hakkında Hariciye Vekâleti Celile'si aracılığı ile Mısır Hükümeti nezdinde teşebbüste bulunulduğu belirtilmektedir. Bu yazıya karşılık olarak "*Darülfünun Emanetine tevrih buyurulan cevabın elden alınmak Mısır Evkaf Nezaretinin Türkiye Cumhuriyeti ile Mısır Hükümeti arasında münasebetinin henüz tamamen tesis etmemiş olduğu bir sırada" yazının 26 Kanunu Sani 1925 tarihinde müracaat edildiği"* bilgisi verilmektedir. "*Kahire mahkeme-i şeriyesinden İstanbul şehri hâlihazırda makarr-ı Hilafet olmadığı"* gerekçesi ve İstanbul Darülfünunun *şehrin makarr-ı hilafet olması kaydıyla mukayyed olub bu kaidei halen mutabık bulunmadığı..."* ifade edilmektedir. *"Vakfiyede mukarrer hilafet kaydı yalnız muktesib Harbiye Bahriye için sevk olunarak İstanbul Darülfünunu böyle bir kayıddan tart tutulmuştur. Vakıa İstanbul şehrini tasrif ve tevsif sadaretinde şehrin merkezi devlet ve makarr-ı hilafet olduğundan bahs olunmuş ise de kuvaid-i mirriye hukuki icabatını bunun şehri bilad-ı saireden tezrik ve temyiz için olduğu aşikardır. Bir ay tarif-i sevk olunan kaydların zat-ı istikakda suişer olunduğunu kavaid-i mesaidendir. Binaenaleyh bir fikr-i siyasi tek mesulü olması mümessil bulunan şu müddet vakıa karşı hukuken yapılacak şey karar aleyhinde itirazen alınır tarikiyle mahkemeye müracaat ve vaziyete sabıkayı hükmen iade ve tesisdir. Şu kadarki Mısırda ecnebi imtiyazatı alan çari olub Türkiye tabiatında bulunanların işbu imtiyazatdan mahkemelerde istifade edub edemeyecekleri devletçe henüz bir esasa rabıta edilmemiş olduğundan hemen bu tarike tevessül şayan-ı temil görülmüşdür.*

Şu haldeki bu cihet tayin edinceye kadar Mısırdaki sefaretimiz vasıtasıyla bu kararın idareten tashihi esbabını bir ay tekmili hususu müracaatlarda bulunmak ve mümkün olur ise Mısr hükümetinin buradaki sefaretinin gayeyi maruzatının husuli emrinde mesaisini temine çalışmak

varidi hatır olunmaktadır. Mamamfiğ zat-ı samii vekâletine tensib buyurulacak her hangi bir şeklin icabatına tevessül tabiidir ..." Darülfunun Emini- Doktor" [5] (BCA, 100-490-5-180-9-0-0, 03.10.1925)

Prenses Fatma Hanım'ın Vakfiyesi ile ilgili olarak Reisicumhur Kemal Atatürk'ün imzasıyla 9/7/935 tarihli kararnamede ekinde belirtilenler şu şekildedir;

Millî Müdafa Vekilliğinden yazılan 15/ 10 /935 tarihli tezkerede; *"Mısır Prensesi Fatma İsmail tarafından tesis edilmiş olan vakıf hasılatından Harbiye, Bahriye mekteplerile Darülfününa ait hisselerin alınması işi için mahallinde tetkikatta memur edilen Hukuk müşavirinin avdet eylediği ve Mısır Evkaf İdaresi içtihada tahammülü olan bu işlerde mahkeme kararı olmadıkça evkaf idaresi aleyhine hareket edilemeyeceğini ileri sürdüğünden işin dava yolu ile halli cihetine gidilmesi zaruri görüldüğü ve bu davayı takip için şer'i işlerde vukuf sahibi olan Kahire Barosu avukatlarından ve sabık mebuslardan Abbasücemelin davayı takip..."* için adı geçmektedir. *"... 3257 sayılı kanunun 3 üncü maddesine göre Bahriye ve Harbiye mektepleri için Millî Müdafaa Vekâleti ve İstanbul Üniversitesi için Maliye Vekâleti tarafından Avukat Abbasülcemel'in tevkili hakkında bir karar ittihazı istenmiştir.*

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 22/10/935 de görüşülerek teklif veçhile işin hukuk yolu ile takibi ve 2573 sayılı kanunun 3 üncü maddesine göre bu işin Kahire Barosu avukatlarından Abbasülcemel tarafından müdafaası için kendisine vekâletname verilmesi onanmıştır."[6] (BCA, 30-18-1-2, 58-80-6, 22.10.1935)

Başvekilliğe yazılan yazıda da vurgulandığı üzere Prenses Fatma İsmail vakfından Üniversiteye ayrılan hisselerin alınabilmesi için birçok teşebbüsler yapıldığı halde meselenin henüz halledilemediği ve konuya dair yürütülen davanın "talik edilmiş" bulunduğu belirtilmektedir. Meselenin "sulh yolu ile halli tercih edilmiş olmakla beraber", mevcut durum ile ilgili olarak Üniversite rektörü Cemil Birsel'den bir rapor hazırlaması istenilmişti. (BCA, 30-10-0-0, 133-955-12-119, 20.09.1940)

Konuya dair Rektör Cemil Birsel Kahire bir seyahat gerçekleştirmiş ve tetkikleri sonucunda bir rapor hazırlamıştır.

1930'lu yılların başında *"Darülfünun Vakfı"* başlığı ile basında konunun yine gündeme geldiği görülmektedir. Burada *"Mısırlı Prenses Fatma H. Tarafından Darülfünun için senede (25) bin İngiliz liralık bir para vakfedilmiştir. Mısır hükümeti on seneden beri Darülfünun, vakfın şartlarına riayet etmediği için bu parayı vermiyordu. Bunun için Mısır Hükümeti nezdinde teşebbüsatta bulunulmuş ve bir de dava açılmıştır. Darülfününumuzun avukatı bu işi Mısırda takip etmektedir. Muhakeme son safhasına gelmiştir. Dava kazanılırsa Darülfünun (250) bin lirayı alacaktır*."(Son Posta, 1931, s. 2) Burada da görüldüğü üzere Prenses Fatma Hanım'ın Darülfününa vakfettiği hisse ile ilgili olarak 1930'lu yılları gazetesinde haberlere yer verilmekte ve gelişmelere dair değerlendirmeler kamuoyuna aktarılmaktadır.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin idaresinde iken İngiltere hâkimiyetine geçen Mısır'da tarihte kurulmuş olan bu bağ vesilesi ile bazı hususların 1920'li senelerin başlarında basına yansıyan şekilde devamlılığı görülmektedir. Burada Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunlarından olan Prense Fatma Hanım vefatından sonraki yıllarda bazı gelişmelerde hem basında hem de diğer çalışmalarda adı geçer durumdadır**.** Vefatının ardından süreli yayınlarda da zaman zaman yer verilmekle birlikte daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren arşiv belgelerinde konu edilen bir meselede konu edildiği görülmektedir. Bu mesele Prenses Fatma Hanım'ın İstanbul Üniversitesine yapmış olduğu vakıf payları meselesidir. Fakat Halifeliğin kaldırılmasını ardından bu payın ödenmemesi Türkiye ile Mısır devletleri arasında seyahat ve yazışmaların konusu olmuştur. Bu çalışma ile Prenses Fatma Hanım tarafından İstanbul Üniversitesine vakıf yolu ile bırakılan pay konusunun Millî Mücadele dönemi gazetelerinden seçilen haber örnekleriyle birlikte diğer çalışmalardan da faydalanılmak suretiyle ele alınmıştır. İki ülke arasında yapılan görüşmeler farklı yıllarda devam etmiş ve İstanbul Üniversitesi rektör Cemil Birsel'in Mısır'a seyahati gündeme gelmiştir.

Kaynakça

Arşiv-Resmî Yayınlar

BOA, Yer Bilgisi: 4-275, H-12-01-1308.

BOA, Yer Bilgisi:471-14, H-23-04-1329.

BCA, Yer Bilgisi, 30-18-1-2, 58-80-6, 22.10.1935.

BCA, Yer Bilgisi, 30-10-0-0,133-955-12-119, 20.09.1940.

Türkiye Büyük Millet Meclis Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima 43, Cilt:8/1, s.947.

Türkiye Büyük Millet Meclis Zabıt Ceridesi, Devre: II, İçtima 43, Cilt:8/1, s. 976

Süreli Yayınlar

Akşam, 17 Mart 1921, s.2.

İleri, 24 Kânunuevvel 1336, s.1.

İleri, 28 Kanunu Evvel 1336, s.1.

Son Posta, 6 Mayıs 1931, s.2.

Tevhid-i Efkâr, 16 Eylül 1921, s.4.

Vakit, 7 Mayıs 1921, s.2.

Kitap ve Makaleler

Bayraktaroğlu, A.D (2023) *Muhteşem Kuzenler*, İstanbul:Remzi Kitabevi.

Osmanlı Belgelerinde Mısır, Proje Yöneticisi: Uğur Ünal, Proje Sorumluları: Mustafa Budak, Hazırlayanlar, Nuran Koltuk, Kevser Şeker, , Muzaffer Albayrak, Kemal Gurulkan, Yusuf İhsan Genç, Uğurhan Demirbaş, İstanbul 2012, s.168.

Saray, M. (2015) ,*İstanbul Üniversitesi Tarihi (1453-1993),* İstanbul.

İnternet Kaynakları

Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/vakif#2-tarih, (erişim tarihi:22.09.2025)

İstanbul Ansiklopedisi, Cilt:10, s.5575-5576, https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/1077004, (erişim tarihi: 04.09.2024)

Türkiye'nin İlk Kadın İlahiyat Profesörü Bahriye Üçok'un Cumhuriyet Senatosu Faaliyetleri

The Activities of Bahriye Üçok, Turkey's First Female Professor of Divinity, in yhe Republican Senate

Assoc. Prof. Mikail Kolutek

Hatay Mustafa Kemal University/ Türkiye

Assoc. Prof. Tekin İdem

Batman University/ Türkiye

Giriş

1946 yılında Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasının ardından, 1947'de yapılması öngörülen genel seçimler bir yıl öne alınarak 1946'da gerçekleştirilmiş ve bu seçimler sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarını bir dönem daha sürdürmüştür. Ancak 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler, Türk siyasal hayatında köklü bir dönüşüme yol açmıştır. Kesin sonuçlara göre DP, 4.241.393 oy alarak oyların %53,4'ünü elde etmiş ve Meclis'te 408 milletvekilliğiyle (%83,78) ezici bir çoğunluk sağlamıştır. Buna karşılık CHP, 3.176.650 oyla oyların %39,9'unu almış ve 69 milletvekilliği kazanabilmiştir. Millet Partisi 250.414 oyla (%3,1) yalnızca 1 milletvekilliği elde ederken, bağımsız adaylar 383.282 oy (%4,8) alarak 9 milletvekilliği kazanmışlardır[1]. Bu sonuçlara göre Türkiye'de 27 yıllık CHP iktidarı son buluyordu. Muhalif partinin doğup gelişmesine izin veren ve sonucunda milletin kararına razı olan CHP, iktidarı muhalefete bırakmıştır[2].

1950–1954 yıllarını kapsayan DP'nin ilk iktidar dönemi, toplumda belirgin bir memnuniyet yaratmıştır. Bu dönemde millî gelir, iktidarın ilk yılında %15 oranında artmış; IX. Dönem boyunca toplam millî gelir artışı ise %38,9 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomide gözlenen bu büyümenin temel kaynağını tarım sektöründeki gelişmeler oluşturmuştur. Hükümetin çiftçilere tarım alet ve makineleri sağlaması, Hazineye ait arazileri üretime açması, uygun ödeme koşullarıyla kredi imkânları sunması ve tarım ürünleri fiyatlarını artırması gibi uygulamalar, tarımsal üretimdeki artışın başlıca etkenleri olmuştur. DP'nin toplumsal desteğinin artmasında etkili olan diğer unsurlar incelendiğinde ise, özellikle alt gelir gruplarına mesafeli ve dışlayıcı bir tutum sergileyen bürokratik yapının DP iktidarı döneminde önemli ölçüde zayıfladığı görülmektedir. Bu süreçte halk, devlet yöneticilerinin ilk kez kendilerine hizmet etmeyi önceleyen bir anlayışla hareket ettiğine tanıklık etmiş ve bu durum DP'nin siyasal yükselişini pekiştirmiştir[3].

1950'li yılların başında yaşanan iktisadi büyümeden olumlu yönde etkilenen toplumsal kesimlerin beklentileri, 1955 yılından itibaren yerini hayal kırıklığına bırakmış; bu durum

[1] Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem 1950-1954,* C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1999, s. 8; Kerem Ozan Girgin, *Türkiye Seçim Tarihi*, Sokak Kitapları Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 132.
[2] Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 84.
[3] Eroğul, *age,* s. 140-143.

hükümete yönelik desteğin kademeli olarak azalmasına yol açmıştır[4]. DP'den istifa eden bu 19 milletvekiline daha sonra yenileri de eklenmiş ve 19 Kasım 1955'te Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu başkanlığında Hürriyet Partisi kurulmuştur[5]. DP'de, uygulanan baskıcı politikaların da etkisiyle sular bir türlü durulmuyordu. Daha önce dışişleri bakanlığından ayrılan ve partinin 4 kurucu üyesinden birisi olan Fuat Köprülü 6 Eylül 1957'de partisinden istifa etmiştir[6]. 1957 Seçimlerinde DP oyların % 47,7'sini oy almış ve 419 milletvekilliği kazanmıştır. CHP oyların % 40,82'sini almış ve 173 milletvekilliği kazanmıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi oyların % 7,19'unu almış ve 4 milletvekilliği kazanmıştır. Hürriyet Partisi ise; oyların % 3,85'ini alarak 4 milletvekilliği kazanmıştır. Bunların dışında 2 milletvekilliğini de bağımsız adaylar kazanmışlardır[7]. 1957 seçimlerine kadar geçen süreçte yaşanan döviz krizi ve temel tüketim maddelerinin karaborsaya düşmesi gibi ekonomik gelişmeler, DP'nin oy kaybında belirleyici bir rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, demokrasi mücadelesi iddiasıyla kurulan bir partinin iktidar döneminde benimsediği uygulamalar nedeniyle, muhalif kesimlerin bu kez demokrasi mücadelesini DP'ye karşı yürütmeye başlaması da siyasal desteğin azalmasına katkı sağlamıştır. Özellikle Kırşehir'in yeniden il statüsüne kavuşturulması sürecinde bazı ilçelerinin Nevşehir'e bağlanmasını eleştiren CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın, Meclise hakaret suçlamasıyla tutuklanarak cezaevine gönderilmesi, kamuoyunda "DP'nin muhalifleri susturmak amacıyla yargı yoluna başvurduğu" yönünde bir algının oluşmasına neden olmuş; bu algı da DP'nin oy kaybını derinleştiren unsurlar arasında yer almıştır. [8].

CHP, 1957 genel seçimlerinde muhalefette kalmasına rağmen oy ve milletvekili sayısını artırarak seçimlerden görece güçlenmiş bir şekilde çıkmıştır. Bu gelişme, DP ile CHP arasındaki siyasal ilişkilerin daha da gerginleşmesine yol açmıştır. DP, CHP'yi iktidarı seçim yoluyla devretmeye yanaşmayan ve bu amaçla toplumsal karışıklıkları körükleyen bir siyasal aktör olarak değerlendirmekteydi. Buna karşılık CHP, DP'yi halkın eğitim düzeyinin düşüklüğünden yararlanarak siyasal destek sağlayan bir parti olarak nitelendirmekteydi. Özellikle İsmet İnönü'nün yurt gezileri sırasında meydana gelen olaylar, iki parti arasındaki gerilimi daha da tırmandıran gelişmeler arasında yer almıştır[9]. CHP'li yöneticiler bu gezinin, Milli Mücadele tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Uşak'tan başlatılmasını ve gezinin adının da "Büyük Taarruz" olmasını kararlaştırmışlardır[10]. Bu gezi istenildiği gibi geçmeyecek ve İsmet İnönü ile CHP'nin Genel Sekreteri Kasım Gülek'e saldırılar yapılacaktır. Uşak, Topkapı ve Geyikli'de yaşanan saldırılar ülkede tansiyonu iyice yükseltecektir[11]. Bu gerginliklerin içerisinde en önemlisi ise olaylı Kayseri gezisidir. Kayseri Valisi'nin İsmet İnönü'nün şehre yapmayı planladığı geziyi ertelemesini talep etmesine rağmen İnönü, Kayseri'ye geleceğini bildirmiştir. Kayseri'ye yakın bir yerdeki Himmetdede tren istasyonunda, Kayseri vali yardımcısı ve il jandarma komutanı treni durdurarak İnönü'nün şehre girmemesini bir kez daha kendisinden rica ettiler. İnönü'nün şehre girmekte ısrar etmiş, istasyondaki memurlar durumu Ankara'ya bildirmişlerdir. O sırada birçok subay İsmet İnönü'nün elini öpüp ona saygı gösterisinde

[4] Yaşar Baytal, *X. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1954-1957)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998, s. 82.
[5] Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 189.
[6] Eroğul, *age,* s. 194.
[7] Rıfat Şahin, *XI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1957-1960),* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999, s. 18.
[8] Girgin, *age,* s. 163.
[9] Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi,* C. 2, S. 4, 2009, s. 132-133.
[10] Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 281.
[11] Şevket Süreyya Aydemir, *Menderesin Dramı (1889-1960),* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 346.

bulunmuşlardır. O güne kadar tarafsız durumdaki ordu, ilk defa yaşanan gerginlikte İnönü'den taraf olduklarını bu hareket tarzı ile ortaya koymuşlardır. Subayların bu tavrı sonrasında askerler İnönü'nün Kayseri'ye girişine engel olamamışlardır[12]. 1950'lerin sonundaki iktisadi gelişmelerden en fazla yıpranan sabit gelir gruplarından birisi de genç subaylar olmuştur. Maaşlarıyla birlikte toplumdaki itibarları da hızla düşmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra Demokrat Parti'nin karşısında bulunan genç subaylar laiklikten ve Atatürk devrimlerinden ödün verilmesinden, Kurtuluş Savaşı kahramanı İsmet İnönü'ye yapılan muameleden ve kamu bürokrasisinin taşra kökenli politikacıların sultasına girmesinden de pek hoşlanmamışlardır[13].

Gelişmeleri yakından takip eden Bayar ve Menderes, askerlerin İnönü'ye gösterdikleri bu yakınlıktan rahatsız olmuşlardır. DP Meclis Grubu, 12 Nisan 1960 günü olağanüstü toplantı yapmış ve yurt genelindeki olayların sebebi olarak gördükleri CHP ile ilgili bir tahkikat komisyonu kurulmasını kararlaştırmışlardır[14]. DP Meclis Grubu 15 Nisan 1960'ta ikinci bir toplantı yapmış ve CHP hakkında tahkikat açılması için Bursa milletvekili Mazlum Kayalar ile Denizli milletvekili Baha Akşit'in verdiği önergeyi kabul etmişlerdir. Gerekçe olarak da CHP'nin gayrimeşru hale geldiği, halkı silahlandırdığı, orduyu siyasete alet ettiği, basının bir kısmının da aynı maksatları desteklediği gösterilmiştir[15].

3 Mayıs 1960 tarihinde emeklilik iznine ayrılan dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'e bir mektup göndermiştir. Mektubunda, ast-üst ilişkisini bir kenara bırakan Gürsel, cumhurbaşkanının istifa etmesini, hükümetin değişmesini, siyasi tutukluların serbest bırakılmasını, baskı kanunlarının dereceli olarak kaldırılmasını aksi takdirde yaşanacak olayların ülke için de DP için de felaketle sonuçlanacağını bildirmiştir[16]. Menderes, 25 Mayıs 1960 günü Hasan Polatkan ve milletvekilleri ile birlikte Eskişehir'e geçmiştir. Eskişehir havaalanında kendisini karşılayanlar içerisinde bir hava subayı da bulunmaktaydı. Menderes subayları selamlamak için onlara doğru yöneldiğinde hiç beklenmedik bir şey olmuş ve subaylardan birinin verdiği "geriye dön" talimatıyla subaylar Menderes'e sırtını dönmüştür[17]. Bu olay karşısında çok şaşıran Menderes ve beraberindekiler alanda daha fazla durmamış ve şehre geçmişlerdir. Menderes, halka hitap etmek için kurulan kürsüye çıktığında ise kimliği belirsiz kişi ya da kişiler kalabalığa hitap edeceği hoparlörün tellerini kesmişlerdir. Menderes konuşma yapamadan kürsüden inmem zorunda kalmıştır. 26 Mayıs gününün akşamı Ticaret Odası'nın yemeğine katılan Adnan Menderes, burada öğrenci hareketlerini ve bu duruma sessiz kalan üniversite profesörlerini eleştirdiği bir konuşma yapmıştır[18].

26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece, saat 03.00 civarında darbe başlamıştır. Darbenin başladığını haber alan Adnan Menderes Konya'ya doğru hareket etmiş ve Kütahya'da Keşif Tabur Komutanı Agasi Şen ve Binbaşı Muhsin Batur tarafından gözaltına alınmıştır. Menderes, tutuklandıktan sonra diğer DP'liler gibi Ankara'daki Harp Okulu'na getirilmiştir. Darbenin yapıldığı ve ordunun yönetime el koyduğu ise sabah 4.36'da Kurmay Albay Alparslan Türkeş

[12] Girgin, *age,* s. 165, 166.
[13] Peri Uran, *Yasama İşlevinin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 208.
[14] Kabasakal, *age,* s. 197.
[15] Aydemir, *Menderesin Dramı*…, s. 359.
[16] Eroğul, *age,* 240.
[17] Rıfat Şahin, *XI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1957-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999 , s. 111.
[18] Eroğul, *age,* s. 243.

tarafından Türk ve dünya kamuoyuna ilan edilmiştir[19]. Böylece, 10 yıllık DP iktidarı, V. Menderes Hükümeti ve XI. Yasama dönemi son bulmuştur[20].

1. Cumhuriyet Senatosu

27 Mayıs Askeri Darbesi'nden sonra ülke yönetimini çeşitli rütbelerdeki 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi devralmıştır. Milli Birlik Komitesi, ülkenin yeniden sivil yönetime devredilmesi amacıyla bir anayasa hazırlanmasını istemiştir. Anayasa yazım çalışmaları için bu süreçte İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar başkanlığında İstanbul Bilim Komisyonu adı ile bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon bir taslak anayasa hazırlamıştır[21]. Bu süreçte ikinci bir anayasa taslağı ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü öğretim üyeleri tarafından hazırlanmıştır[22]. Anayasa taslaklarının kamuoyunu tam manasıyla tatmin etmemesi nedeniyle Milli Birlik Komitesi tarafından bir "Kurucu Meclis" kurulması sağlanmıştır[23]. 6 Ocak 1961 tarihinde toplanan ve iki anayasa taslağı üzerine çalışmalar yapan Kurucu Meclis nihayetinde bir anayasa metni üzerinde anlaşmıştır[24].

Kurucu Meclis, darbenin yıldönümünde yeni bir anayasa ve Seçim Kanunu üzerinde anlaşmış ve 9 Temmuz 1961 tarihinde referandum yapılması kararlaştırılmıştır. 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan anayasa referandumu % 61.5 oy ile kabul edilmiştir[25]. 1961 Anayasası ile Türk bürokrasisi Devlet Planlama Teşkilatı, Anayasa Mahkemesi gibi yeni kurumlarla tanıştığı gibi Türk siyaseti de Çift Meclis Sistemi ve Cumhuriyet Senatosu ile tanışmıştır[26]. 1961 Anayasası'nın 63. maddesinde yer alan "Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan kuruludur" ifadesi ile Türkiye'de ikili parlamento sistemi hayata geçirilmiştir[27].

Tarihsel köken olarak İngiliz siyasi tarihi içerisinde ortaya çıkan çift meclis sistemi birtakım avantajları nedeniyle zaman içerisinde Avustralya, ABD, İsviçre, Almanya, Fransa ve Hollanda gibi devletler tarafından da benimsenmiştir[28].

Türkiye'de dönemin şartlarında çift meclis sisteminin benimsenmesinin en temel nedeni: 27 Mayıs askeri müdahalesine neden olan siyasetin kontrolsüz tavırlarına ikinci bir meclis vasıtasıyla sınırlama getirmek, parti politikalarının toplumun belirli kesiminin gözardı edilmesini engellemekten kaynaklanmıştır[29]. Esasında çift meclis sistemi Türk tarihinde Meclis-i Umumi ve Meclis-i Ayan ve bunların birleşmesinden meydana gelen Meclis-i Umumi

---

[19] Girgin, *age,* s. 172, 173.
[20] Şahin, *agt,* s. 114.
[21] Ali Oktay, tCumhuriyet Senatosu ve *Erzincan Senatörleri,* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2020, s. 25.
[22] Abdurrahman Baycan, *Cumhuriyet Senatosunda Van Senatörleri ve Faaliyetleri*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2022, s. 11-12.
[23] Şükrü Karatepe, *Darbeler ve Anayasalar*, Ankara, 2017, A Kitap Yayınları, s. 206.
[24] İlknur Özkan, *Cumhuriyet Senatosunda Ordu İli Senatörleri ve Faaliyetleri*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı, 2022, s. 16.
[25] Muhammet Gündoğdu, *Cumhuriyet Tarihi'nde Giresun Senatörleri*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2023, s. 31.
[26] Seda Büyükaşık, *Türk Parlamento Tarihinde Hatay Cumhuriyet Senatörleri (1961-1980)*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2023, s. 37.
[27] Mahmut Sert, *1961 Anayasası'ndan 12 Mart'a Cumhuriyet Senatosu,* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012, s. 33.
[28] Oktay, s. 27.
[29] Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 59.

ile I. Meşrutiyet döneminde oluşturulmuşsa da 1961 Anayasası ile oluşturulan Cumhuriyet Senatosu ile Meclis-i Ayan hem oluşturulma biçim hem de yetkileri bakımından hiçbir zaman birbiri ile aynı olmamıştır[30].

Cumhuriyet Senatosunun yapısı, işleyişi ve üyelerinin belirlenmesi Anayasanın 70-73. maddeleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Buna göre senatonun yüz elli üyesi genel oy ile seçilirken genel oyla seçilmeyen üyeler için ise iki farklı kategori oluşturulmuştur. Buna göre Anayasa'nın 70. maddesinde "Cumhuriyet Senatosu'nun yüzelli üyesi genel oy ile ve Cumhurbaşkanınca seçilen on beş üyeden kuruludur…" ifadesi yer almaktadır. Genel oy ile seçilmeyip Cumhurbaşkanı tarafından seçilen on beş üye için "Kontenjan Senatörü" ve yine genel oyla seçilmeyen diğer üyeler için "Tabii Üyeler (Senatörler)" tabirleri kullanılmıştır[31].

Genel oy ile seçilmiş üye olabilmek için kırk yaşını doldurmuş olmak, yükseköğrenim mezunu olmak ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu olmamak şartı aranmıştır. Cumhuriyet Senatosunun genel oyla seçilen üyeleri altı yıllığına seçilirken üyelerinin üçte birinin iki yılda bir yenilenmesi şartı getirilmiştir. İstifa, ölüm vd. nedenlerle boşalan üyelikler için ara seçime gidilmemiş olup boş kalan üyelikler üçte bir yenileme seçimi esnasında doldurulmuştur[32].

Genel oy ile seçilmeyen üyelerin ilkini cumhurbaşkanınca seçilen 15 üye oluşturmaktadır. Anayasanın 72. maddesine göre cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Senatosuna 15 üye seçer. Bu üyelerin yapmış olduğu başarılı çalışmalar münasebetiyle ülke tarafından tanınır kişiler olması ve 40 yaşını bitirmiş olması gerekmektedir. Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerde genel oyla seçilen üyelerde olduğu gibi yükseköğrenim mezunu olma şartı bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerin görev süresi 6 yıl olup süresini tamamlayanlar tekrar üye seçilebilmekteydi. Üyelerin üçte biri, iki yılda bir yenilenirken üyeliğin boşalması halinde cumhurbaşkanınca bir ay içinde atama yapılmalıydı. Boşalan üyeliğe seçilen üyenin görev süresi yerine geldiği üyenin süresini tamamlaması ile son bulmaktaydı[33].

Cumhuriyet Senatosunun seçilmeyen üyeleri içerisinde yer alan diğer grup ise tabii üyelerden oluşmaktaydı. Tabii üyeler; Milli Birlik Komitesi Başkanı ve üyeleri ile eski cumhurbaşkanlarından oluşmaktaydı. Tabii üyelerin görev süresi diğer üyeler gibi kısıtlanmamış olup kendilerini ömür boyu görev yapma hakkı tanınmıştır. Tabii üyeler kendi istekleri ile görevlerinden ayrılmaları ya da bir siyasi partiye katılmaları halinde üyelikleri ilk yapılacak seçimlerde sona ermekteydi[34].

2. Bahriye Üçok'un Biyografisi

Bahriye Üçok 1919 yılında Trabzon'da dünyaya gelmiş olup annesi Nadire Hanım, babası ise Mehmet Bey'dir[35]. İlk ve ortaokulu Ordu'da okuyan Üçok, liseyi İstanbul'daki Kandilli Kız Lisesi'nde okumuştur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin

[30] Saime Kırt Aktay, *Cihad Fethi Tevetoğlu ve Cumhuriyet Senatosu Faaliyetleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2018, s. 19.
[31] Mehmet Can Göktürk, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Maraş Senatörleri (1961-1980)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2021, s. 28.
[32] Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1982, s. 261.
[33] Özgişi, *age,* s. 301.
[34] Oktay,*agt.* s. 34.
[35] *TBMM Arşivi Bahriye Üçok'un Tercüme-i Hal Kâğıdı*, Sicil No: 320.

Ortaçağ kürsüsünden mezun olmuştur[36].

Aynı zamanda Devlet Konservatuarı Opera bölümünden de mezun olan Bahriye Üçok yurdun çeşitli yerlerinde tarih, müzik ve Fransızca öğretmenliği yapmıştır. 1953 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde asistan olarak göreve başlayan Üçok, 1957 yılında doktorasını tamamlamıştır[37]. 1961 yılında uzmanlık eğitimi için Fransa'ya gönderilmiş ve 1962 yılında tekrar fakültedeki görevine dönmüştür. Üçok 1964 yılında doçentliğe yükseltilmiştir[38].

Cumhurbaşkanınca seçilmiş üyelerden Feridun Cemal Erkin, Kasım Gülek, Osman Köksal, Zerin Tüzün ve Adil Ünlü'nün görev süresinin dolması üzerine boşalan üyeliklere Nihat Erim, Özer Derbil, Selahattin Babüroğlu, Bahriye Üçok ve Sait Naci Ergin seçilmişlerdir[39]. Bu karardan sonra senatonun 19 Ekim 1971 tarihli toplantısında aralarında Bahriye Üçok'un da yer aldığı senatörler yemin ederek görevlerine başlamışlardır[40]. Üçok'un 6 yıllık görev süresi 25 Ekim 1977 tarihinde sona ermiştir[41].

1982 Anayasası'nın kabulünden sonra siyasi partilerin kurulmasına olanak sağlanması üzerine yeniden siyasete dönen Bahriye Üçok Halkçı Parti'nin kurucu üyelerinden birisi olmuş ve 17. TBMM seçimlerinde Ordu'dan Halkçı Parti milletvekili seçilmiştir[42]. Yasama dönemi sona erdikten sonra milletvekilliği sona erse de politika ile bağını kesmeyen Üçok SHP Parti Meclisi Üyesi olarak siyasi çalışmalarını devam ettirmiştir[43]. Atatürkçülük ve laiklik üzerine yazılar yazan Üçok laik ve demokratik düzenin savunuculuğunu yapmıştır[44].

Dini konulardaki söylemleri nedeniyle belirli odakların tepkisini çeken Bahriye Üçok 6 Ekim 1990 tarihinde Ankara Gaziosmanpaşa'daki evine gönderilen bombalı paketi açması üzerine hayatını kaybetmiştir[45]. Bahriye Üçok'un bombalı bir saldırı neticesinde öldürülmesi tüm yurtta büyük bir üzüntüye neden olmuştur. Cenazesi 9 Ekim 1990 tarihinde Karşıyaka Mezarlığında defnedilmiştir[46].

Fransızca, orta derece ve Farsça ve az Arapça bilen Üçok evli bir kız çocuğu sahibiydi[47]. "İslam'dan Dönenler ve Yalancı Peygamberler", "İslam Devletinde Kadın Hükümdarlar", "İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar", "Atatürk'ün İzinde Bir Arpa Boyu", "Şeriat Sarmalında Türkiye", "İslam Tarihi Emeviler Abbasiler adlı kitapları bulunan Üçok, birçok makale ve araştırma yazısı da kaleme almıştır. Ayrıca Aly Mazahéri'nin

[36] Fahri Çoker, *Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri II. Cilt (1966-1980)*, TBMM Basımevi, Ankara, 1999, s. 781.
[37] Ümmügülsüm Candeğer ve Mehmet Burhanettin Coşkun, "Cumhuriyet Senatosu Dönemi Kadın Siyasetçilerin Türk Kamu Bürokrasisindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi,* C.5, S. 8, 2018, s. 252.
[38] Semra Gökçimen vd., *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009*, TBMM Basımevi, Ankara, 2009, s. 416.
[39] *CSTD*, Y. 10, C. 67, s. 1037.
[40] *CSTD*, Y. 10, C. 67, s. 1053, 1054.
[41] *CSTD*, Y. 16, C. 33, s. 437.
[42] Gülizar Çakır Sümer, *Türkiye'de Kadın Milletvekilleri 1935-1991*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999, s. 101.
[43] Çoker, s. 782.
[44] Candeğer ve Coşkun, *agm,* s. 253.
[45] Gökçimen, *age,* s. 416.
[46] Çoker, s. 782.
[47] *TBMM Arşivi Bahriye Üçok'un Tercüme-i Hal Kâğıdı*, Sicil No: 320.

"Ortaçağda Müslümanların Günlük Yaşayışları" adlı yapıtını da Türkçeye tercüme etmiştir[48].

3. Bahriye Üçok'un Senato Faaliyetleri

Bahriye Üçok, 6 yıllık senatörlük görevi boyunca bir ilahiyatçı, eğitimci ve üniversite öğretim üyesi olması münasebetiyle çalışmalarını bu yönde gerçekleştirmiş ve Cumhuriyet Senatosunda 9 demeç vermiş, genel kurulda 18 konuşma yapmıştır. Konuşmalarının bir kısmını Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubu/Kontenjan Grubu adına yapan Üçok'un özellikle Hacca gidecek vatandaşlara Diyanet İşleri Başkanlığının yapması gerek uyarılar konulu demeci dönemin koşullarından çok ses getirmiştir.

Senatoda görev yaptığı dönem içerisinde çokça soru önergesi veren Bahriye Üçok'un 13 yazılı soru önergesi verdiği tespit edilmiştir. Üçok'un verdiği soru önergeleri de yaptığı konuşmalarla paralel konulara yönelik olmuştur. Ayrıca Üçok'un 1 tane de genel kurulda sözlü sorusu bulunmaktadır.

3.1. Senato'daki Görevleri

Bahriye Üçok senatonun 2 Kasım 1971 tarihli oturumunda Başkanlık Divanında açık bulunan 2 katip üyelik için yapılan seçimde 115 oy alarak katip üye[49], senatonun 1 Kasım 1972 tarihli oturumunda 105 oy alarak katip üye[50], senatonun 19 Şubat 1974 tarihli oturumunda 138 oy alarak katip üye[51], senatonun 1 Kasım 1974 tarihli oturumunda 99 oy alarak katip üye[52], senatonun 25 Aralık 1975 tarihli oturumunda 100 oy alarak katip üye[53] seçilmiştir. Uzun yıllardır sürdürdüğü katip üyeliğin dışında senatonun 16 Kasım 1976 tarihli toplantısında Öğretmen Tayin ve Nakilleri Araştırma Komisyonu ve Öğrencilerin Uğradıkları Zararlar Hakkında Araştırma Komisyonu üyeliklerine seçilmiştir[54]. Senato'nun 15 Mart 1977 tarihli oturumunda Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grup Başkanı Nihat Erim imzası ile gelen yazıya göre Bahriye Üçok Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubundan ayrılmıştır. Aynı gün gelen CHP Cumhuriyet Senatosu Grup Başkanvekili Hüseyin Atmaca imzalı yazıya göre ise Bahriye Üçok CHP Grubuna katılmıştır[55]. Üçok CHP Grubuna katıldıktan sonra bu görevlerinden 29 Mart 1977 tarihinde istifa ettiğini bildirmiştir[56]. Bahriye Üçok CHP Grubuna katıldıktan sonra senatonun 19 Temmuz 1977 tarihli oturumunda komisyon üyelikleri için yapılan oylamada Sosyal İşler Komisyonu üyeliğine seçilmiştir[57].

Bahriye Üçok, 18-24 Kasım 1975 tarihleri arasında Pakistan'ı resmen ziyaret edecek Cumhurbaşkanı Fahri S. Korutürk'e Hükümetimizi temsilen refakat edecek üyeler arasında yer almıştır[58]. Üçok ayrıca, Kore Millet Meclisi Başkanının davetlisi olarak 5-10 Temmuz 1976 tarihleri arasında Kore'yi ziyaret edecek Cumhuriyet Senatosu Heyetine seçilen üyeler arasında da yer almıştır[59].

---

[48] Candeğer ve Coşkun, *agm,* s. 253.
[49] *CSTD*, Y. 11, C. 1, s. 17-18.
[50] *CSTD*, Y. 12, C. 7, s. 6-8.
[51] *CSTD*, Y. 13, C. 13, s. 488.
[52] *CSTD*, Y. 14, C. 18, s. 14.
[53] *CSTD*, Y. 15, C. 24, s. 379.
[54] *CSTD*, Y. 16, C. 29, s. 106.
[55] *CSTD*, Y. 16, C. 32, s. 212.
[56] *CSTD*, Y. 16, C. 32, s. 340.
[57] *CSTD*, Y. 16, C. 32, s. 649.
[58] *CSTD*, Y. 15, C. 24, s. 175.
[59] *CSTD*, Y. 15, C. 28, s. 467.

3.2. Kullandığı İzinler

Bahriye Üçok senatonun 4 Ekim 1977 tarihli toplantısında hastalığına binaen 12 Ağustos 1977 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 15 gün izinli sayılmış[60] ve 6 yıllık senatörlük vazifesi esnasında 1 defa izin kullandığı tespit edilmiştir.

3.3. Demeçleri

- Senatonun 4 Temmuz 1972 tarihli oturumunda Devlet Bakam İsmail Arar'ın Cumhuriyet Gazetesine verdiği bir demeç nedeniyle Anayasanın devrimlerle ilgili maddelerinin kenara itilmesi için bazı çevrelerde son yıllarda gösterilen çabalar hakkındaki demeci[61].

- Senatonun 22 Kasım 1973 tarihli toplantısında Manisa'nın Büyükbelen kasabasında Atatürk'ün anıtına karşı yapılan çirkin bir hareket hakkında bir gazete haberiyle ilgili olarak demeci[62].

- Senatonun 11 Aralık 1973 tarihli toplantısında Kadın Haklarının 39. yıldönümü ile ilgili demeci[63].

- Senatonun 25 Haziran 1974 tarihli oturumunda Üniversite Personel Kanunu'na göre öğretim üyelerinin aylık fark alacaklarına dair demeci[64].

- Senatonun 3 Aralık 1974 tarihli oturumunda Hacca gidecek vatandaşlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yapılması gerekli uyarı konusunda demeci[65].

- Senatonun 12 Aralık 1974 tarihli toplantısında 3.12. 1974 tarihli 10. Birleşimde "Hacca gidecek vatandaşlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığınca yapılması gerekli uyarı" konulu demecinin yanlış anlaşıldığına dair demeci[66].

- Senatonun 21 Ocak 1975 tarihli toplantısında "Hutbeler" adlı kitap ve bazı yerel yayınlara dair demeci[67].

- Senatonun 29 Nisan 1976 tarihli oturumunda Basın-Yayın Genel Müdürlüğü tarafından 1976 yılında yayınlanan "Petite Histoire de La Turquie" adlı kitap konusunda demeci[68].

- Senatonun 6 Ocak 1977 tarihli toplantısında Sıhhiye Meydanı'na dikilecek "Güneş "Abidesi" hakkında demeci[69].

3.4. Genel Kurul Konuşmaları

- Senatonun 1 Şubat 1973 tarihli oturumunda 1973 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi

[60] *CSTD*, Y. 16, C. 33, s. 287.
[61] *CSTD*, Y. 11, C. 5, s. 46-53.
[62] *CSTD*, Y. 13, C. 13, s. 180-181.
[63] *CSTD*, Y. 13, C. 13, s. 208-210.
[64] *CSTD*, Y. 13, C. 17, s. 175.
[65] *CSTD*, Y. 14, C. 18, s. 233-234.
[66] *CSTD*, Y. 14, C. 18, s. 305-307.
[67] *CSTD*, Y. 14, C. 18, s. 514-517.
[68] *CSTD*, Y. 15, C. 28, s. 12-14.
[69] *CSTD*, Y. 16, C. 29, s. 451-452.

münasebetiyle yaptığı konuşma[70].

- Senatonun 5 Şubat 1973 tarihli oturumunda 1973 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi münasebetiyle yaptığı konuşma[71].

- Senatonun 14 Mart 1973 tarihli oturumunda Cumhuriyetin ilanının 50. Yıldönümünün kutlanması hakkında kanun tasarısının Millet Meclisince kabul olunan metni münasebetiyle yaptığı konuşma[72].

- Senatonun 13 Haziran 1973 tarihli oturumunda Milli Eğitim Temel Kanunu münasebetiyle yaptığı konuşma[73].

- Senatonun 19 Haziran 1973 tarihinde Üniversiteler Kanunu tasarısı münasebetiyle yaptığı konuşma[74].

- Senatonun 1974 tarihli oturumunda Milli Eğitim Bakanlığı 1974 yılı Bütçe Kanunu tasarısı münasebetiyle Kontenjan Grubu adına yaptığı konuşma[75].

- Konya Senatörü Mehmet Varışlının, hacı adaylarının Suudi Arabistan vizesi alırken karşılaştığı güçlükler konusundaki demeci esnasında yaptığı konuşma[76].

- Senatonun 10 Aralık 1974 tarihli oturumunda Ulusal Bayram ve Genel Tatiller hakkındaki 2739 Sayılı Kanunun 3. maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin Millet Meclisince reddolunan metni ve Cumhuriyet Senatosu İçişleri Komisyonu raporunun görüşülmesi esnasında Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubu adına yaptığı konuşma[77].

- Senatonun 7 Şubat 1975 tarihli oturumunda Diyanet İşleri Başkanlığı 1975 yılı Bütçe Kanunu tasarısı münasebetiyle Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubu adına yaptığı konuşma[78].

- Senatonun 9 Şubat 1975 tarihli oturumunda Milli Eğitim Bakanlığı 1975 yılı Bütçe Kanunu tasarısı münasebetiyle Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubu adına yaptığı konuşma[79].

- Senatonun 8 Nisan 1975 tarihli oturumunda 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubu adına yaptığı konuşma[80].

- Senatonun 17 Nisan 1975 tarihli oturumunda 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu Kanuna 5 geçici madde eklenmesine dair kanun tasarısının görüşülmesi münasebetiyle yaptığı

[70] *CSTD*, Y. 12, C. 8, s. 321-325.
[71] *CSTD*, Y. 12, C. 9, s. 40-44, 61.
[72] *CSTD*, Y. 12, C. 10, s. 252-253.
[73] *CSTD*, Y. 12, C. 12, s. 131-132, 137-138, 141-142, 145-146.
[74] *CSTD*, Y. 12, C. 12, s. 230-231, 235-236, 244-245.
[75] *CSTD*, Y. 13, C. 15, s. 547-551.
[76] *CSTD*, Y. 14, C. 18, s. 245-246.
[77] *CSTD*, Y. 14, C. 18, s. 293-295.
[78] *CSTD*, Y. 14, C. 19, s. 322-324.
[79] *CSTD*, Y. 14, C. 19, s. 583-587.
[80] *CSTD*, Y. 14, C. 21, s. 415-419.

konuşma[81].

- Senatonun 29 Nisan 1975 tarihli oturumunda 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle yaptığı konuşma[82].

- Senatonun 3 Şubat 1976 tarihli oturumunda Diyanet İşleri Başkanlığı 1976 yılı Bütçe Kanunu tasarısı münasebetiyle Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubu adına yaptığı konuşma[83].

- Senatonun 6 Şubat 1976 tarihli oturumunda Millî Eğitim Bakanlığı 1976 yılı Bütçe Kanunu tasarısı münasebetiyle Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubu adına yaptığı konuşma[84].

- Senatonun 1 Haziran 1976 tarihli toplantısında 5434 Sayılı T. C. Emekli Sandığı Kanununun 6. maddesi ile bu Kanuna 1425 sayılı Kanunla eklenen ek 6. maddenin değiştirilmesine ve ayrıca 2 ek ve 1 geçici madde eklenmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle yaptığı konuşma[85].

- Senatonun 7 Şubat 1977 tarihli oturumunda Milli Eğitim Bakanlığı 1977 yılı Bütçe Kanunu tasarısı münasebetiyle Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubu adına yaptığı konuşma[86].

- Senatonun 10 Şubat 1977 tarihli toplantısında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 1977 yılı Bütçe Kanunu tasarısı münasebetiyle yaptığı konuşma[87].

3.5. Soru Önergeleri

3.5.1. Sözlü Soruları

- Senatonun 6 Şubat 1973 tarihli oturumunda Karadeniz'deki balıkçıların durumu hakkında Tarım Bakanı İlyas Karaöz'e sözlü suali[88].

3.5.2. Yazılı Soru Önergeleri

- Senatonun 12 Nisan 1973 tarihli oturumunda Atatürk ve devrimleri aleyhinde yapılan zararlı yayınlar hakkında ne düşünüldüğüne dair soru önergesi ve Devlet Bakam İsmail Arar'ın, yazılı cevabı[89].

- Senatonun 12 Haziran 1973 tarihli oturumunda Bahriye Üçok'un, 4 Temmuz 1972, 2 Şubat ve 5 Şubat 1973 tarihlerinde Cumhuriyet Senatosu'nda yapmış olduğu konuşmalar hakkında ne gibi tedbirlerin alındığına dair soru önergesi ve Milli Eğitim Bakanı Orhan

[81] *CSTD*, Y. 14, C. 21, s. 560.
[82] *CSTD*, Y. 14, C. 22, s. 22-24, 50-51, 54-55.
[83] *CSTD*, Y. 15, C. 25, s. 266-271.
[84] *CSTD*, Y. 15, C. 25, s. 641-646.
[85] *CSTD*, Y. 15, C. 28, s. 363-365.
[86] *CSTD*, Y. 16, C. 31, s. 100-109.
[87] *CSTD*, Y. 16, C. 31, s. 676.
[88] *CSTD*, Y. 12, C. 9, s. 172.
[89] *CSTD*, Y. 12, C. 10, s. 666-668.

Dengiz'in yazılı cevabı[90].

- Senatonun 19 Haziran 1973 tarihli toplantısında Atatürk ve Devrimleri aleyhinde yapılan zararlı yayınlar hakkında ne düşünüldüğüne dair soru önergesi ve Devlet Bakanı İsmail Hakkı Tekinel'in yazılı cevabı[91].

- Senatonun 24 Ekim 1973 tarihli toplantısında Atatürk ve devrimleri aleyhinde yapılan zararlı yayınlar hakkında ne düşünüldüğüne dair soru önergesi ve Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz'in yazılı cevabı[92].

- Senatonun 8 Mayıs 1974 tarihli oturumunda Milli Eğitim Bakanlığı yayınevlerinde satışı yapılan bazı kitaplara dair soru önergesi ve Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'ın yazılı cevabı[93].

- Senato'nun 5 Şubat 1975 tarihli oturumunda bazı öğretim üyeleri ve profesörlere dair soru önergesi ve Milli Eğitim Bakanı Safa Reisoğlu'nun yazılı cevabı[94].

- Senatonun 12 Şubat 1975 tarihli oturumunda "Hutbeler" adlı kitap ve nakli istenen din görevlisine dair soru önergesi ve Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş'in yazılı cevabı[95].

- Senatonun 4 Mart 1975 tarihli oturumunda Hacı adaylarına verilen döviz miktarına dair soru önergesi ve Maliye Bakanı Bedri Gürsoy'un yazılı cevabı[96].

- Senatonun 11 Mayıs 1976 tarihli toplantısında 13 Nisan 1976 tarihli Milliyet Gazetesinde yayınlanan bir yazıya dair soru önergesi ve Kültür Bakanı Rıfkı Danışman'ın yazılı cevabı[97].

- Senatonun 6 Temmuz 1976 tarihli toplantısında 1977 bütçesine köy okullarının yakacak giderlerini karşılamak üzere ödenek konulmasının düşünülüp düşünülmediğine dair soru önergesi ve Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem'in yazılı cevabı[98].

- Senatonun 24 Şubat 1977 tarihli toplantısında lise ikinci sınıflar için 1976 yılında Diyanet İşleri Başkanı ve iki arkadaşı tarafından hazırlanmış olan Din Bilgisi kitabına dair soru önergesi ve Millî Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem'in yazılı cevabı[99].

- Senatonun 29 Temmuz 1977 tarihli toplantısında köy ilkokullarına odacı kadrosu ve yakacak ödeneği konulmasına dair soru önergesi ve Millî Eğitim Bakanı Nahit Menteşe'nin yazılı cevabı[100].

- Senatonun 4 Ekim 1977 tarihli toplantısında Manisa İli Vakıflar Müdürü ile Yurt

[90] *CSTD*, Y. 12, C. 12, s. 55-57.
[91] *CSTD*, Y. 12, C. 12, s. 268-269.
[92] *CSTD*, Y. 12, C. 12, s. 903-905.
[93] *CSTD*, Y. 13, C. 16, s. 280-281.
[94] *CSTD*, Y. 14, C. 19, s. 85-86.
[95] *CSTD*, Y. 14, C. 20, s. 486-489.
[96] *CSTD*, Y. 14, C. 21, s. 93.
[97] *CSTD*, Y. 15, C. 28, s. 232-233.
[98] *CSTD*, Y. 15, C. 28, s. 799-800.
[99] *CSTD*, Y. 16, C. 32, s. 88-89.
[100] *CSTD*, Y. 16, C. 33, s. 254.

Müdürüne dair soru önergesi ve Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre'nin yazılı cevabı[101].

3.6. Teklifleri

- 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun tasarısının 15. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki teklifi[102].

- 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun tasarısının 20. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki teklifi[103].

- 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun tasarısının 22. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki teklifi[104].

SONUÇ

27 Mayıs Askeri Darbesinden sonra 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan referandum ile 1961 Anayasası kabul edilmiştir. Kabul edilen yeni anayasa ile Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamış ve çift meclis sistemine geçilmiştir. Bu yeni sistemde parlamentonun bir kanadını Millet Meclisi oluştururken diğer kanadını ise Millet Meclisi'ne karşı bir denge vazifesi üstlenmesi istenilen Cumhuriyet Senatosu oluşturmuştur.

Senato üyelerinin belirlenmesi üç farklı yoldan gerçekleşmiş, buna göre üyeler: genel oyla seçilenler, Cumhurbaşkanınca seçilenler ve Tabii üyelerden oluşmuştur. Bu gruplardan bir tanesi olan Cumhurbaşkanınca seçilen üyeler deyim yerindeyse senatonun seçkin, tanınmış simalarını oluşturmuşlardır. Cumhurbaşkanınca seçilen bu simalardan birisi de Türkiye'nin ilk kadın ilahiyat profesörü olma unvanını da taşıyan Bahriye Üçok olmuştur. Senatörlük görevinden sonra da aktif siyaseti sürdüren ve bir dönem Ordu'dan Halkçı Parti milletvekili seçilen Üçok, Atatürkçü kişiliği ile bilinmiş; Atatürkçü Düşünce Derneği'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır. İhtisası gereğince din konusunda dikkat çeken konuşmalar yapan Üçok toplumu laiklik ve Atatürkçülük konusunda bilinçlendirmeye çalışmıştır. Üçok 6 Ekim 1990 tarihinde uğradığı bir bombalı saldırı ile yaşamını yitirmiştir. Bahriye Üçok'un 1971-1977 yılları arasında yürüttüğü senatörlük görevi esnasında senato çalışmalarına bakıldığında; senatörlüğü esnasında bir ilahiyatçı öğretim üyesi olması münasebetiyle çalışmalarını bu yönde gerçekleştirmiştir. Senato'nun kurumsal çalışmalarına da ciddi destek vermiş olan Üçok, uzun yıllar Cumhuriyet Senatosu'nun katip üyeliği görevinde bulunmuş, araştırma komisyonlarında çalışmıştır.

[101] *CSTD*, Y. 16, C. 33, s. 299-300.
[102] *CSTD*, Y. 14, C. 21, s. 569.
[103] *CSTD*, Y. 14, C. 21, s. 569.
[104] *CSTD*, Y. 14, C. 21, s. 570.

KAYNAKÇA

Arşivler

TBMM Arşivi Bahriye Üçok'un Tercüme-i Hal Kâğıdı, Sicil No: 320.

Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Telif ve Tetkik Eserler

Abdurrahman Baycan, *Cumhuriyet Senatosunda Van Senatörleri ve Faaliyetleri*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2022.

Ali Oktay, *Cumhuriyet Senatosu ve Erzincan Senatörleri,* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2020.

Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.

Fahri Çoker, *Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri II. Cilt (1966-1980)*, TBMM Basımevi, Ankara, 1999.

Gülizar Çakır Sümer, *Türkiye'de Kadın Milletvekilleri 1935-1991*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999.

İlknur Özkan, *Cumhuriyet Senatosunda Ordu İli Senatörleri ve Faaliyetleri*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı, 2022.

Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem 1950-1954,* C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.

Kerem Ozan Girgin, *Türkiye Seçim Tarihi*, Sokak Kitapları Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Mahmut Sert, *1961 Anayasası'ndan 12 Mart'a Cumhuriyet Senatosu,* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.

Mehmet Can Göktürk, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Maraş Senatörleri (1961-1980)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2021.

Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.

Muhammet Gündoğdu, *Cumhuriyet Tarihi'nde Giresun Senatörleri*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2023.

Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1982.

Peri Uran, *Yasama İşlevinin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.

Rıfat Şahin, *XI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1957-1960),* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.

Rıfat Şahin, *XI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1957-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.

Saime Kırt Aktay, *Cihad Fethi Tevetoğlu ve Cumhuriyet Senatosu Faaliyetleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2018.

Seda Büyükaşık, *Türk Parlamento Tarihinde Hatay Cumhuriyet Senatörleri (1961-1980)*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2023.

Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi,* C. 2, S. 4, 2009, ss. 125-145.

Semra Gökçimen vd., *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009*, TBMM Basımevi, Ankara, 2009.

Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

Şevket Süreyya Aydemir, *Menderesin Dramı (1889-1960),* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.

Şükrü Karatepe, *Darbeler ve Anayasalar*, Ankara, 2017, A Kitap Yayınları.

Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012.

Ümmügülsüm Candeğer ve Mehmet Burhanettin Coşkun, "Cumhuriyet Senatosu Dönemi Kadın Siyasetçilerin Türk Kamu Bürokrasisindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi,* C.5, S. 8, 2018, ss. 236-262.

Yaşar Baytal, *X. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1954-1957)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998.

Türkiye'nin İlk Kadın Diplomatı Adile Ayda'nın Cumhuriyet Senatosu Faaliyetleri

The Activities of Adile Ayda, Turkey's First Female Diplomat, in the Republican Senate

Assoc. Prof. Tekin İdem

Batman University/ Türkiye

Assoc. Prof. Mikail Kolutek

Hatay Mustafa Kemal University/ Türkiye

Giriş

1946 yılında Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasından sonra 1947 yılında yapılacak seçimler bir yıl öne çekilerek 1946 yılında yapılmış ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarını bir dönem daha devam ettirmiştir. 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen seçimlerde ise Türk siyasal hayatında büyük bir değişim yaşanmış, kesin seçim sonuçlarına göre DP 4.241.393 (Oyların % 53,4'ü) oy almış ve 408 milletvekilliği (Meclisin %83,78'i) kazanmıştır. CHP ise 3.176.650 (Oyların % 39,9'u) oy almış ve 69 milletvekilliği kazanmıştır. Millet Partisi 250.414 (Oyların % 3,1'i) oy almış ve sadece 1 milletvekilliği kazanmıştır. Bağımsız adaylar ise 383.282 (Oyların % 4,8'i) oy almış ve 9 milletvekilliği kazanmışlardır[1]. Bu sonuçlara göre Türkiye'de 27 yıllık CHP iktidarı son buluyordu. Muhalif partinin doğup gelişmesine izin veren ve sonucunda milletin kararına razı olan CHP, iktidarı muhalefete bırakmıştır[2].

1950-1954 arasını kapsayan DP'nin ilk iktidar dönemi DP halkta ciddi bir memnuniyet oluşturmuştur. Bu dönemde, milli gelir daha ilk yıl % 15 arttırılmış ve IX. dönem boyunca milli gelir artışı % 38,9 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomide yaşanan büyümenin temel nedeni tarımdaki gelişmeler olmuştur. Hükümetin, çiftçiye tarım alet ve makinaları dağıtması, hazinenin elindeki arazilerin ekime açılması, uygun ödeme imkanları ile çiftçiye kredi kullandırılması, tarım ürünlerinin fiyatının arttırılması vd. etkenler tarım sektöründe temel nedenleri olmuştur. Ayrıca, demiryollarına önem veren CHP kadrolarına karşılık karayolu taşımacılığına önem verilmesi, yeni yollar açılması, köylerin şehirlerle buluşturulması da ekonomiyi olumlu yönde etkilemiştir. DP'nin yükselişinin diğer sebeplerine baktığımızda; alt tabaka vatandaşı hor gören bürokrasi saltanatı DP iktidarında ağır bir darbe yemiş, halk ilk defa devlet idarecilerinin kendilerine hizmet için çalıştığını görmüştür. 1933'ten 1950'ye kadar uygulanan Arapça Ezan Yasağı'nın kaldırılması, radyoda Kuran-ı Kerim okutulmaya başlanması, ilkokullarda din dersinin ders müfredatına eklenmesi de muhafazakar toplum üzerinde azımsanmayacak bir etki bırakmıştır. Son olarak; 27 yıllık CHP iktidarının otoriter yönetimi karşısında basın özgürlüğü, örgütlenme hakkı ifade özgürlüğü vd. özgürlüklerin belli bir miktar hayata geçirilmesi ve ilerleyen dönemde bu özgürlüklerin geliştirileceği vaadi "Türk

[1] Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem 1950-1954,* C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1999, s. 8; Kerem Ozan Girgin, *Türkiye Seçim Tarihi*, Sokak Kitapları Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 132.
[2] Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 84.

Aydınları"nın DP yanında yer almasına neden olmuştur[3].

1950'lerin başındaki iktisadi büyümeden etkilenen kitlelerin beklentileri 1955'ten itibaren hayal kırıklığına dönüşünce hükümete verilen destek de yavaş yavaş düşmeye başlamıştır. 6/7 Eylül Olayları'ndan sonra DP içindeki 11 milletvekili, gazetecilerin yaptıkları haberlerle ilgili kendilerini savunmaları için "İspat Hakkı" verilmesini istemişlerdir. Bu sayı daha sonra 19 kişiye çıkmıştır. DP Haysiyet Divanı "İspat Hakkı" isteyen 9 milletvekiline partiden ihraç kararı verince diğer 10 milletvekili de partiden istifa etmiştir[4]. DP'den istifa eden bu 19 milletvekiline daha sonra yenileri de eklenmiş ve 19 Kasım 1955'te Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu başkanlığında Hürriyet Partisi kurulmuştur[5]. DP'de, uygulanan baskıcı politikaların da etkisiyle sular bir türlü durulmuyordu. Daha önce dışişleri bakanlığından ayrılan ve partinin 4 kurucu üyesinden birisi olan Fuat Köprülü 6 Eylül 1957'de partisinden istifa etmiştir[6]. 1957 Seçimlerinde DP, 4.372.621 (oyların % 47,7'si) oy almış ve 419 milletvekilliği (meclisin % 69,6'sı) kazanmıştır. CHP, 3.753.136 (oyların % 40,82'si) oy almış ve 173 milletvekilliği (meclisin % 28,7'si) kazanmıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi 652.064 (oyların % 7,19'u) oy almış ve 4 milletvekilliği (meclisin % 0,7'si) kazanmıştır. Hürriyet Partisi ise; 350.597 (oyların % 3,85'i) oy almış ve 4 milletvekilliği (meclisin % 0,7'si) kazanmıştır. Bunların dışında 2 milletvekilliğini de bağımsız adaylar kazanmışlardır[7]. 1957 seçimlerine kadar gelinene kadar ki süre içinde yaşanan döviz krizi, temel ihtiyaç maddelerinin karaborsaya düşmesi gibi ekonomik sebeplerin DP'nin oy kaybına ciddi bir etkisi olmuştur. Aynı şekilde, demokrasi mücadelesi için doğan bir partiye iktidar dönemindeki uygulamaları nedeniyle muhaliflerin demokrasi mücadelesine başlaması, Kırşehir'in yeniden vilayet yapılması sırasında bazı ilçelerinin Nevşehir'de bırakılmasını eleştiren CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın meclise hakaretten cezaevine atılmasının toplumda yarattığı "DP muhalifleri susturmak için cezaevine atıyor" algısı da DP'nin oy kaybında etkili olmuştur[8].

CHP, 1957 seçimlerinde muhalefette kalmasına rağmen seçimlerden güçlenerek çıkmış, milletvekili sayısını arttırmıştır. Bu durum DP ile ilişkilerin daha da gergin geçmesine neden olmuştur. DP, CHP'yi iktidarı seçim yoluyla terk etmekten hoşlanmayan ve bunun için karışıklıklar çıkaran bir parti olarak görüyordu. CHP ise DP'ye cahil halkı kandıran bir parti olarak bakıyordu. İsmet İnönü'nün yurt gezileri sırasında yaşanan olaylar ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur[9]. CHP'li yöneticiler bu gezinin, Milli Mücadele tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Uşak'tan başlatılmasını ve gezinin adının da "Büyük Taarruz" olmasını kararlaştırmışlardır[10]. Bu gezi istenildiği gibi geçmeyecek ve İsmet İnönü ile CHP'nin Genel Sekreteri Kasım Gülek'e saldırılar yapılacaktır. Uşak, Topkapı ve Geyikli'de yaşanan saldırılar ülkede tansiyonu iyice yükseltecektir[11]. Bu gerginliklerin içerisinde en önemlisi ise olaylı Kayseri gezisidir. Kayseri Valisi'nin İsmet İnönü'nün şehre yapmayı planladığı geziyi ertelemesini talep etmesine rağmen İnönü, Kayseri'ye geleceğini bildirmiştir. Kayseri'ye yakın

[3] Eroğul, *age,* s. 140-143.
[4] Yaşar Baytal, *X. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1954-1957)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998, s. 82.
[5] Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 189.
[6] Eroğul, *age,* s. 194.
[7] Rıfat Şahin, *XI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1957-1960),* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999, s. 18.
[8] Girgin, *age,* s. 163.
[9] Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi,* C. 2, S. 4, 2009, s. 132-133.
[10] Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 281.
[11] Şevket Süreyya Aydemir, *Menderesin Dramı (1889-1960),* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 346.

bir yerdeki Himmetdede tren istasyonunda, Kayseri vali yardımcısı ve il jandarma komutanı treni durdurarak İnönü'nün şehre girmemesini bir kez daha kendisinden rica ettiler. İnönü'nün şehre girmekte ısrar etmiş, istasyondaki memurlar durumu Ankara'ya bildirmişlerdir. O sırada birçok subay İsmet İnönü'nün elini öpüp ona saygı gösterisinde bulunmuşlardır. O güne kadar tarafsız durumdaki ordu, ilk defa yaşanan gerginlikte İnönü'den taraf olduklarını bu hareket tarzı ile ortaya koymuşlardır. Subayların bu tavrı sonrasında askerler İnönü'nün Kayseri'ye girişine engel olamamışlardır[12]. 1950'lerin sonundaki iktisadi gelişmelerden en fazla yıpranan sabit gelir gruplarından birisi de genç subaylar olmuştur. Maaşlarıyla birlikte toplumdaki itibarları da hızla düşmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra Demokrat Parti'nin karşısında bulunan genç subaylar laiklikten ve Atatürk devrimlerinden ödün verilmesinden, Kurtuluş Savaşı kahramanı İsmet İnönü'ye yapılan muameleden ve kamu bürokrasisinin taşra kökenli politikacıların sultasına girmesinden de pek hoşlanmamışlardır[13].

Gelişmeleri yakından takip eden Bayar ve Menderes, askerlerin İnönü'ye gösterdikleri bu yakınlıktan rahatsız olmuşlardır. DP Meclis Grubu, 12 Nisan 1960 günü olağanüstü toplantı yapmış ve yurt genelindeki olayların sebebi olarak gördükleri CHP ile ilgili bir tahkikat komisyonu kurulmasını kararlaştırmışlardır[14]. DP Meclis Grubu 15 Nisan 1960'ta ikinci bir toplantı yapmış ve CHP hakkında tahkikat açılması için Bursa milletvekili Mazlum Kayalar ile Denizli milletvekili Baha Akşit'in verdiği önergeyi kabul etmişlerdir. Gerekçe olarak da CHP'nin gayrimeşru hale geldiği, halkı silahlandırdığı, orduyu siyasete alet ettiği, basının bir kısmının da aynı maksatları desteklediği gösterilmiştir[15].

3 Mayıs 1960 tarihinde emeklilik iznine ayrılan dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'e bir mektup göndermiştir. Mektubunda, ast-üst ilişkisini bir kenara bırakan Gürsel, cumhurbaşkanının istifa etmesini, hükümetin değişmesini, siyasi tutukluların serbest bırakılmasını, baskı kanunlarının dereceli olarak kaldırılmasını aksi takdirde yaşanacak olayların ülke için de DP için de felaketle sonuçlanacağını bildirmiştir[16]. Menderes, 25 Mayıs 1960 günü Hasan Polatkan ve milletvekilleri ile birlikte Eskişehir'e geçmiştir. Eskişehir havaalanında kendisini karşılayanlar içerisinde bir hava subayı da bulunmaktaydı. Menderes subayları selamlamak için onlara doğru yöneldiğinde hiç beklenmedik bir şey olmuş ve subaylardan birinin verdiği "geriye dön" talimatıyla subaylar Menderes'e sırtını dönmüştür[17]. Bu olay karşısında çok şaşıran Menderes ve beraberindekiler alanda daha fazla durmamış ve şehre geçmişlerdir. Menderes, halka hitap etmek için kurulan kürsüye çıktığında ise kimliği belirsiz kişi ya da kişiler kalabalığa hitap edeceği hoparlörün tellerini kesmişlerdir. Menderes konuşma yapamadan kürsüden inmem zorunda kalmıştır. 26 Mayıs gününün akşamı Ticaret Odası'nın yemeğine katılan Adnan Menderes, burada öğrenci hareketlerini ve bu duruma sessiz kalan üniversite profesörlerini eleştirdiği bir konuşma yapmıştır[18].

26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece, saat 03.00 civarında darbe başlamıştır. Darbenin başladığını haber alan Adnan Menderes Konya'ya doğru hareket etmiş ve Kütahya'da Keşif

[12] Girgin, *age,* s. 165, 166.
[13] Peri Uran, *Yasama İşlevinin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008, s. 208.
[14] Kabasakal, *age,* s. 197.
[15] Aydemir, *Menderesin Dramı*…, s. 359.
[16] Eroğul, *age,* 240.
[17] Rıfat Şahin, *XI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1957-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999 , s. 111.
[18] Eroğul, *age,* s. 243.

Tabur Komutanı Agasi Şen ve Binbaşı Muhsin Batur tarafından gözaltına alınmıştır. Menderes, tutuklandıktan sonra diğer DP'liler gibi Ankara'daki Harp Okulu'na getirilmiştir. Darbenin yapıldığı ve ordunun yönetime el koyduğu ise sabah 4.36'da Kurmay Albay Alparslan Türkeş tarafından Türk ve dünya kamuoyuna ilan edilmiştir[19]. Böylece, 10 yıllık DP iktidarı, V. Menderes Hükümeti ve XI. Yasama dönemi son bulmuştur[20].

1. Türk Parlamentosunda Yeni Bir Dönem Çift Meclis Sistemi ve Cumhuriyet Senatosu

27 Mayıs Askeri Darbesi'nden sonra ülke yönetimini çeşitli rütbelerdeki 38 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi devralmıştır. Milli Birlik Komitesi, ülkenin yeniden sivil yönetime devredilmesi amacıyla bir anayasa hazırlanmasını istemiştir. Anayasa yazım çalışmaları için bu süreçte İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar başkanlığında İstanbul Bilim Komisyonu adı ile bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon bir taslak anayasa hazırlamıştır[21]. Bu süreçte ikinci bir anayasa taslağı ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü öğretim üyeleri tarafından hazırlanmıştır[22]. Anayasa taslaklarının kamuoyunu tam manasıyla tatmin etmemesi nedeniyle Milli Birlik Komitesi tarafından bir "Kurucu Meclis" kurulması sağlanmıştır[23]. 6 Ocak 1961 tarihinde toplanan ve iki anayasa taslağı üzerine çalışmalar yapan Kurucu Meclis nihayetinde bir anayasa metni üzerinde anlaşmıştır[24].

Kurucu Meclis, darbenin yıldönümünde yeni bir anayasa ve Seçim Kanunu üzerinde anlaşmış ve 9 Temmuz 1961 tarihinde referandum yapılması kararlaştırılmıştır. 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan anayasa referandumu % 61.5 oy ile kabul edilmiştir[25]. 1961 Anayasası ile Türk bürokrasisi Devlet Planlama Teşkilatı, Anayasa Mahkemesi gibi yeni kurumlarla tanıştığı gibi Türk siyaseti de Çift Meclis Sistemi ve Cumhuriyet Senatosu ile tanışmıştır[26]. 1961 Anayasası'nın 63. maddesinde yer alan "Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan kuruludur" ifadesi ile Türkiye'de ikili parlamento sistemi hayata geçirilmiştir[27].

Tarihsel köken olarak İngiliz siyasi tarihi içerisinde ortaya çıkan çift meclis sistemi birtakım avantajları nedeniyle zaman içerisinde Avustralya, ABD, İsviçre, Almanya, Fransa ve Hollanda gibi devletler tarafından da benimsenmiştir[28].

Türkiye'de dönemin şartlarında çift meclis sisteminin benimsenmesinin en temel nedeni: 27 Mayıs askeri müdahalesine neden olan siyasetin kontrolsüz tavırlarına ikinci bir meclis vasıtasıyla sınırlama getirmek, parti politikalarının toplumun belirli kesiminin gözardı

[19] Girgin, *age,* s. 172, 173.
[20] Şahin, *agt,* s. 114.
[21] Ali Oktay, tCumhuriyet Senatosu ve *Erzincan Senatörleri,* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2020, s. 25.
[22] Abdurrahman Baycan, *Cumhuriyet Senatosunda Van Senatörleri ve Faaliyetleri*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2022, s. 11-12.
[23] Şükrü Karatepe, *Darbeler ve Anayasalar*, Ankara, 2017, A Kitap Yayınları, s. 206.
[24] İlknur Özkan, *Cumhuriyet Senatosunda Ordu İli Senatörleri ve Faaliyetleri*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı, 2022, s. 16.
[25] Muhammet Gündoğdu, *Cumhuriyet Tarihi'nde Giresun Senatörleri*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2023, s. 31.
[26] Seda Büyükaşık, *Türk Parlamento Tarihinde Hatay Cumhuriyet Senatörleri (1961-1980)*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2023, s. 37.
[27] Mahmut Sert, *1961 Anayasası'ndan 12 Mart'a Cumhuriyet Senatosu,* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012, s. 33.
[28] Oktay, s. 27.

edilmesini engellemekten kaynaklanmıştır[29]. Esasında çift meclis sistemi Türk tarihinde Meclis-i Umumi ve Meclis-i Ayan ve bunların birleşmesinden meydana gelen Meclis-i Umumi ile I. Meşrutiyet döneminde oluşturulmuşsa da 1961 Anayasası ile oluşturulan Cumhuriyet Senatosu ile Meclis-i Ayan hem oluşturulma biçim hem de yetkileri bakımından hiçbir zaman birbiri ile aynı olmamıştır[30].

Cumhuriyet Senatosunun yapısı, işleyişi ve üyelerinin belirlenmesi Anayasanın 70-73. maddeleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Buna göre senatonun yüz elli üyesi genel oy ile seçilirken genel oyla seçilmeyen üyeler için ise iki farklı kategori oluşturulmuştur. Buna göre Anayasa'nın 70. maddesinde "Cumhuriyet Senatosu'nun yüzelli üyesi genel oy ile ve Cumhurbaşkanınca seçilen on beş üyeden kuruludur…" ifadesi yer almaktadır. Genel oy ile seçilmeyip Cumhurbaşkanı tarafından seçilen on beş üye için "Kontenjan Senatörü" ve yine genel oyla seçilmeyen diğer üyeler için "Tabii Üyeler (Senatörler)" tabirleri kullanılmıştır[31].

Genel oy ile seçilmiş üye olabilmek için kırk yaşını doldurmuş olmak, yükseköğrenim mezunu olmak ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu olmamak şartı aranmıştır. Cumhuriyet Senatosunun genel oyla seçilen üyeleri altı yıllığına seçilirken üyelerinin üçte birinin iki yılda bir yenilenmesi şartı getirilmiştir. İstifa, ölüm vd. nedenlerle boşalan üyelikler için ara seçime gidilmemiş olup boş kalan üyelikler üçte bir yenileme seçimi esnasında doldurulmuştur[32].

Genel oy ile seçilmeyen üyelerin ilkini cumhurbaşkanınca seçilen 15 üye oluşturmaktadır. Anayasanın 72. maddesine göre cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Senatosuna 15 üye seçer. Bu üyelerin yapmış olduğu başarılı çalışmalar münasebetiyle ülke tarafından tanınır kişiler olması ve 40 yaşını bitirmiş olması gerekmektedir. Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerde genel oyla seçilen üyelerde olduğu gibi yükseköğrenim mezunu olma şartı bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerin görev süresi 6 yıl olup süresini tamamlayanlar tekrar üye seçilebilmekteydi. Üyelerin üçte biri, iki yılda bir yenilenirken üyeliğin boşalması halinde cumhurbaşkanınca bir ay içinde atama yapılmalıydı. Boşalan üyeliğe seçilen üyenin görev süresi yerine geldiği üyenin süresini tamamlaması ile son bulmaktaydı[33].

Cumhuriyet Senatosunun seçilmeyen üyeleri içerisinde yer alan diğer grup ise tabii üyelerden oluşmaktaydı. Tabii üyeler; Milli Birlik Komitesi Başkanı ve üyeleri ile eski cumhurbaşkanlarından oluşmaktaydı. Tabii üyelerin görev süresi diğer üyeler gibi kısıtlanmamış olup kendilerini ömür boyu görev yapma hakkı tanınmıştır. Tabii üyeler kendi istekleri ile görevlerinden ayrılmaları ya da bir siyasi partiye katılmaları halinde üyelikleri ilk yapılacak seçimlerde sona ermekteydi[34].

[29] Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 59.
[30] Saime Kırt Aktay, *Cihad Fethi Tevetoğlu ve Cumhuriyet Senatosu Faaliyetleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2018, s. 19.
[31] Mehmet Can Göktürk, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Maraş Senatörleri (1961-1980)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2021, s. 28.
[32] Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1982, s. 261.
[33] Özgişi, *age,* s. 301.
[34] Oktay,*agt.* s. 34.

2. Adile Ayda'nın Biyografisi

Adile Ayda, 1913 yılında Sen Petersburg'da dünyaya gelmiştir[35]. Annesi Kamile Hanım, babası ise IV, V ve IX. Dönem TBMM milletvekillerinden Sadri Maksudi Aral'dır. İlk ve orta öğrenimini tamamlayan Ayda daha sonra İstanbul'daki Notre Dam de Sion Fransız Kız Lisesi'nden mezun olmuştur[36].

Üniversite eğitimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlayan Ayda, 1932 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın açmış olduğu sınavı kazanarak Türkiye'nin ilk kadın diplomatı olarak memur olarak çalışmaya başlamıştır[37]. Dışişleri Bakanlığı'nda 2 yıl çalıştıktan sonra bakanlıktaki görevinden ayrılmış ve Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünde yeniden öğrenciliğe başlamıştır. Okulunu bitirdikten sonra 1939 yılında Ankara Kız Lisesi'nde Fransızca öğretmeni olarak çalışmaya başlamıştır[38]. 1943 yılında Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı Kürsüsünde Doçent olarak çalışmaya başlayan Ayda, bir yıl sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne geçmiş ve 10 Ekim 1957 tarihine kadar bu fakültede öğretim üyeliği görevini sürdürmüştür[39].

29 Ocak 1958 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na tekrar dönen Adile Ayda bir süre hukuk müşavirliği yapmış ve 27 Şubat 1960'ta Belgrat Büyükelçiliği müsteşarlığına atanmıştır. 18 Kasım 1963 tarihinde Dışişleri Bakanlığı IV. Daire Başkan Yardımcılığı görevine atanan Ayda, 14 Ocak 1966 tarihinde bakanlığın Kültür İşleri Genel Müdürlüğüne getirilmiştir[40]. 28 Aralık 1967-15 Eylül 1971 tarihleri arasında Roma Büyükelçiliği Müsteşarı olarak görevlendirilmiş olan Adile Ayda, 23 Eylül 1971 tarihinde Genel Sekreterlik refakatine alınarak 31 Mart 1973'den itibaren Daire Başkanı olarak görev yapmıştır. Ayda, 1976 yılında Orta Elçilik görevinden emekli olmuştur[41].

Senatör Naim Talu, 12 Temmuz 1976 tarihinde senatörlük görevinden istifa etmiştir. Talu'dan boşalan üyeliğe Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından 13 Temmuz 1976 tarihinde Birinci Sınıf Orta Elçi olarak görev yapan Adile Ayda atanmıştır. Adile Ayda'nın Cumhurbaşkanı kontenjanından senatörlüğe seçilmesi hakkındaki tezkere 14 Eylül 1976 tarihinde Cumhuriyet Senatosu'nda okutulmuştur. Ayda, tezkerenin okutulmasını müteakip senatoda yemin ederek görevine başlamıştır[42].

3 Temmuz 1978 tarihinde görev süresinin dolması münasebetiyle senatörlük görevi sona eren Adile Ayda yaşamının kalanını Ankara'da sürdürmüş ve 5 Ekim 1992 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi İstanbul'daki Zincirlikuyu mezarlığına defnedilen Ayda evli ve 2 çocuk

[35] *TBMM Arşivi Adile Ayda'nın Tercüme-i Hal Kâğıdı*, Sicil No: 411.
[36] Ümmügülsüm Candeğer ve Mehmet Burhanettin Coşkun, "Cumhuriyet Senatosu Dönemi Kadın Siyasetçilerin Türk Kamu Bürokrasisindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi,* C.5, S. 8, 2018, s. 254.
[37] Semra Gökçimen vd., *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009*, TBMM Basımevi, Ankara, 2009, s. 83.
[38] Fahri Çoker, *Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri II. Cilt (1966-1980)*, TBMM Basımevi, Ankara, 1999, s. 820.
[39] Gülizar Çakır Sümer, *Türkiye'de Kadın Milletvekilleri 1935-1991*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999, s. 110-111.
[40] Çoker, *age,* s. 820-821.
[41] Candeğer ve Coşkun, *agm,* s. 254.
[42] CSTD, Y. 15, C. 28, s. 863-864.

annesiydi[43].

2. Adile Ayda'nın Senato Faaliyetleri

2.1. Senato'daki Görevleri

Senato'nun 4 Kasım 1976 tarihli oturumunda Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grup Başkanvekili Cihat Alpan imzası ile gönderilen yazıya göre Adile Ayda senatodaki Cumhurbaşkanınca Seçilen Üyeler Grubu'na geçmiştir[44]. Adile Ayda, senatonun 11 Kasım 1976 tarihli oturumunda Hapishane ve Tevkifhanelerin Durumu Hakkında Senato Araştırması Komisyonu'na[45], senatonun 11 Kasım 1976 tarihli oturumunda Çocuk Mahkemeleri Kurulması Konusunda Senato Araştırması Komisyonu'na[46] ve senatonun 6 Ekim 1977 tarihli oturumunda DİSK'e Bağlı İşçilere Yapılan Baskı Hakkında Kurulan Araştırma Komisyonu'na üye seçilmiştir[47].

2.2. Kullandığı İzinler

Adile Ayda, senatörlük görevi boyunca Cumhuriyet Senatosu'nun 6 Ekim 1977 tarihli toplantısında 25 Ağustos 1977 tarihinden itibaren hastalığına istinaden 20 gün[48], 7 Mart 1978 tarihli toplantısında 9 Şubat 1978 tarihinden itibaren hastalığına istinaden 20 gün[49] ve 21 Mart 1978 tarihli toplantısında 2 Mart 1978 tarihinden itibaren hastalığına istinaden 20 gün[50] olmak üzere 3 defa izin kullanmıştır.

2.3. Demeçleri

- Sıhhiye Meydanına Dikilecek Olan "Hitit Güneşi Abidesi" Hakkında Demeci

Cumhuriyet Senatosu'nun 4 Ocak 1977 tarihli oturumunda Adile Ayda, Sıhhiye Meydanı'na yaptırılacak olan "Hitit Güneşi Abidesi" hakkında konuşmak için gündem dışı söz almıştır. Ayda, söz konusu abidenin dikilmesi hakkında daha önce bazı gazetelerde haberler görmüş olsa da bu haberleri ciddiye almadığını, fakat konuşmayı yapmadan 4-5 gün önce Sıhhiye Meydanı'ndan geçerken meydanda yapılan inşaat çalışmalarının ne olduğunu sorduğu taksiciden aldığı cevap üzerine gazete haberinin gerçek olduğunu anladığını aktarmıştır. Hitit Güneşi Abidesi'ni "Türklüğe hakaret" olarak yorumlayan Adile Ayda, her ne kadar Atatürk'ün Türk tarihi ile eski Anadolu medeniyetleri arasında bir bağ kurmak istediğini, bu sebeple Etibank ve Sümerbank adlarında iki banka kurdurduğunu hatta gemilerden birine de Etrüsk adını vermiş olsa da 1950'lerde yapılan ilmi çalışmalar neticesinde Hititlerin Türk olmadığının ispat edildiğini dile getirmiştir[51].

Senato'da Ayda'nın demecini dinleyen İstanbul Senatörü Mehmet Feyyat'ın "Hititler Türk olmasa ne olur?" sorusu ile konuşması kesilen Ayda konuşmasına devam etmiştir. Adile Ayda, Atatürk'ün hayatta olması durumunda ortaya çıkan son ilmi neticeleri kesinlikle kabul edeceğini ve Hititler ile Türkler arasında bir bağ kurmaya çalışmayacağını iddia etmiştir.

[43] Çoker, *age,* s. 821.
[44] CSTD, Y. 16, C. 29, s. 23.
[45] CSTD, Y. 16, C. 29, s. 86.
[46] CSTD, Y. 16, C. 29, s. 86-87.
[47] CSTD, Y. 16, C. 33, s. 332-333.
[48] CSTD, Y. 16, C. 33, s. 329.
[49] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 58-59.
[50] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 124-125.
[51] CSTD, Y. 16, C. 29, s. 425-426.

Hititlerin, binlerce yıllık Anadolu tarihinde Anadolu'yu ele geçirmeye çalışan pek çok medeniyetten sadece bir tanesi olduğunu, sayıları 800 bine erişmeyen bu medeniyetin mensuplarının Orta Asya'dan kopup gelen Türk milleti içinde zaman içinde eriyip yok olduğunu beyan etmiştir. Tarih boyunca yere ve göğe tapan Türklerin hiçbir zaman güneşe tapmadığını, Hititlerin güneş tanrısı adına bir abide dikilmesine bir anlam veremediğini beyan etmiştir. Ayda konuşmasının devamında, bu abidenin dikilmesinden Ankara Belediyesinin mi yoksa ambleminde Hitit Güneşi'ni kullanan Kültür Bakanlığı'nın mı sorumlu olduğunu bilmediğini; her ne kadar inşaatta bir ilerleme sağlanmış olup ciddi bir masraf edilmiş olsa da yanlışta ısrarcı olunmaması ve abidenin yıktırılmasını talep etmiştir. Bazı senatörlerin ciddi bir masraf edildiğini söylemesi üzerine ise daha önce inşaatı belirli bir aşamaya gelmiş olan Kızılay'daki yer altı çarşısı nasıl yıktırıldı ise bu abidenin de aynı şekilde yıkılması gerektiğini tekrarlayarak konuşmasını tamamlamıştır[52].

- Ankara'nın Hava Kirliliği Hakkında Demeci

Adile Ayda, Senato'nun 27 Mart 1977 tarihli oturumunda Ankara'da yaşanan hava kirliliği ile ilgili gündem dışı söz almıştır. Ayda, her ne kadar Ankara senatörü olmasa da 47 yıldır bu şehirde yaşadığı için kendisini Ankaralı olarak gördüğünü belirterek söze başlamıştır. Her ne kadar Mart ayının gelmesi ve havalardaki ısınmaya bağlı olarak hava kirliliğinin Ankara'da hissedilebilir biçimde düşmesi söz konusu olsa da önlem alınmadığı takdirde 1978 kışında da kendilerini aynı tehlikelerin beklediğini iddia etmiş ve hükumetten bu tehlikelere önlem almasını talep etmiştir. Yaklaşık 4 ay boyunca temiz hava teneffüs edemediklerini dile getiren Adile Ayda basın yayın organlarında Ankara için sürekli olarak kitlesel ölüm uyarısında bulunulduğunu ve kış boyunca neredeyse uyuyamadıklarını dile getirmiştir[53].

Yaş almış olmaları nedeniyle kendilerini de bir kenara bıraktığını, küçücük çocukların, torunlarının ciğerlerini kurtarmak adına bazı tedbirlerin alınmasının zorunlu olduğunu dile getiren Ayda, ilk akla gelen tedbirlerin başında modern büyükşehirlerin bir çoğunda uygulanan filtre sistemine geçilmesi bu sayede hava kalitesinin hissedilir oranda artacağını beyan etmiştir. Ayrıca Seytitömer'deki sömikok[54] fabrikasının her ne kadar soruna bir miktar çare olsa da Ankara'nın yıllık kömür ihtiyacının bir milyon üç yüz bin ton olduğunu, Seyitömer'deki fabrikanın kapasitesinin ise sadece üç yüz bin ton olduğunu iddia etmiştir. Ayda geri kalan farkın muhakkak ithalat yoluyla karşılanması gerektiğini, bunun için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın yaklaşık 2 milyar lira bütçesinin olduğunu dile getirmiştir. Adile Ayda Ankara'daki hava kirliliği için filtreleme çalışmalarının Sanayi Bakanlığı tarafından başlatılmış olsa da daha sonradan bir binbaşının geliştirdiği bir cihaz nedeniyle bu projeden vazgeçildiğini iddia etmiştir. Bir başka yol olan şehrin merkezi sistem ile ısıtılmasının da mümkün olduğunu, hükumetin bu çarelerden birisini önümüzdeki 1978 yılı için hayata geçirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayda ayrıca sorunun bir başka boyutu olarak da Ankara'da bulunan yabancı ülke temsilciliklerinde hiçbir diplomatın çalışmak istemediklerini, görev yeri Ankara olan diplomatlara sanki sürgüne gönderilmiş gibi ek tazminat ödediklerine dair duyumlar aldıklarını ve bu durumun ülke imajı için ciddi bir sorun olduğunu beyan etmiştir[55].

Konuşması karşısında bazı senatörlerin takındığı tavırdan rahatsız olan Adile Ayda, yaklaşan seçimlerin bazı senatörlerinin şahsını ilgilendirdiğini oysa ki bahsettiği meselenin hepsinin beraberce yaşadığı Ankara şehrinin ortak sorunu olduğunu ve bu şehirde yaşayan her

[52] CSTD, Y. 16, C. 29, s. 87.
[53] CSTD, Y. 16, C. 32, s. 299.
[54] **Sömikok:** Taşkömürünün çok yüksek olmayan bir sıcaklıkta damıtılmasıyla elde edilen bir kömür türü.
[55] CSTD, Y. 16, C. 32, s. 299-300.

çocuğun geleceğinden kendilerinin sorumlu olması münasebetiyle bu meseleye el atması için Hükumetin sıkıştırılması gerektiğini dile getirerek konuşmasını tamamlamıştır[56].

- Hükumetin Dış Politikası Hakkında Demeci

Cumhuriyet Senatosu'nun 28 Mart 1978 tarihli oturumunda Hükumetin dış politikası hakkında konuşmak amacıyla gündem dışı söz almıştır[57].

Ayda, 10-11 Mart 1978 tarihlerinde Montrö'de Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit ile Kostas Karamanlis arasında gerçekleşen ve tarihe Montrö Zirvesi[58] olarak geçen görüşmeler ve sonrasında yaşanan olaylar hakkında bazı değerlendirmelerde ve hükumete yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Adile Ayda, hükumete yönelik yapacağı eleştirilerin daha önceki Süleyman Demirel iktidarının takip ettiği dış politikaya övgü olarak görülmesini istemediğini, o dönemin politikalarının da eleştirilecek çok yönü olduğunu hatta Bülent Ecevit'in takip ettiği dış politikanın son derece iyi niyetli olsa da bunun olumsuz sonuçlar doğurduğunu ifade ederek söz başlamıştır[59].

Karamanlis-Ecevit arasındaki görüşmeler esnasında Ecevit'in iyi İngilizce konuşmasından dolayı iftihar edilse de Karamanlis'in Fransızca bilmesine rağmen konuşmasını Yunanca yapmasına karşılık Ecevit'in konuşmasını diplomatik bir kıvraklıkla Türkçe'ye döndürmemesini milli vakar açısından bir kayıp olduğunu beyan etmiştir. Ayda aynı şekilde Karamanlis'in daha ağır başlı bir tutum takınmasına rağmen Ecevit'in gereksiz bir heyecan ve kontrolsüzce sergilenen sevinç tavırlarını da diplomasi açısından Türkiye'nin saygınlığı ile bağdaştıramadığını dile getirmiştir. Bu söylediklerinin sıradan bir vatandaşın edineceği intiba olduğunu diplomatik açıdan ise zirve sonrası yaşanan gelişmelerin çok kötü sonuçlar doğurduğunu iddia etmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin yumuşaması adına atılan bu adıma karşılık Bülent Ecevit'in ABD aleyhindeki sert çıkışlarının barış isteyen bir Türkiye yerine savaş çığırtkanı bir Türkiye imajı yarattığını ve bu imajın Türk-Yunan dostluğu adına atılan adımı gölgele bıraktığını dile getirmiştir. Yine Bülent Ecevit'in Bern'de ABD'ye karşı kullandığı "gölge etme başa ihsan istemem" sözlerinin de deyim yerindeyse bir çuval inciri berbat ettiğini, bu söylemlerin ABD'yi Türkiye'den uzaklaştırırken Yunanistan ile askeri ve diplomatik olarak birbirine yaklaştırdığını söylemiştir[60].

Ecevit'in Kıbrıs meselesinin boyutlarını yeteri kadar göremediğini, Kıbrıs'ın sadece bir ada değil; aynı zamanda stratejik bir askeri üs olduğunu savunan Ayda, Kıbrıs Meselesi konusunda ortaya çıkan çözümsüzlüğün büyük devletler tarafından istenen bir sonuç olduğunu iddia etmiştir. Yunanistan'ın da aslında Kıbrıs meselesinin çözülmesini istemediğini, bu sayede ABD'den ciddi miktarda askeri yardım aldığını ve neticede ordusunu her geçen gün güçlendirdiğini iddia eden Ayda, yaşanan diyalog ortamlarının, zirvelerin Türkiye'yi oyalama taktiği olduğunu belirtmiştir[61]. Bu çözümsüzlüğün Türk diplomatlarını şehit eden örgüt başta olmak üzere "İçimizdeki Türkiyeliler" yani bölücüler tarafından da istenmediğini belirten Adile Ayda; Türkiye'nin tek meselesinin Kıbrıs meselesi olduğu algısı yaratılarak diğer meselenin görmezden gelinmesinin sağlandığını, bu konu hakkında da hükumetin dikkatli olması gerektiği

[56] CSTD, Y. 16, C. 32, s. 300.
[57] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 165.
[58] Ali Hüseyinoğlu, " Ankara-Lefkoşe-Atina Ekseninde Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ve Batı Trakya Türkleri (1974-1981)", *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1-5 Ekim 2018, C. 9, s. 66.
[59] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 166.
[60] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 166-167.
[61] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 167.

tavsiyesinde bulunarak konuşmasını tamamlamıştır[62].

- Başbakan Bülent Ecevit'in Dış Gezisi ve Söylemleri Hakkındaki Demeci

Cumhuriyet Senatosu'nun 8 Haziran 1978 tarihli toplantısında Adile Ayda gündem dışı söz almış ve Bülent Ecevit'in ABD'deki NATO zirvesine katılması ve ABD'deki temasları hakkında Başbakan'a yönelik ağır eleştirilerde bulunmuştur.

Adile Ayda, Bülent Ecevit'in İsviçre'de sarf ettiği "Gölge etme başka ihsan etmez" sözüne atıfta bulunarak Ecevit'in ABD'den silah istediğini, bu yapılanın ihsan istemek olduğunu ve esas kabahatin ihsan istemek olmayıp daha önceden ihsan istemeyeceğim şeklindeki lüzumsuz açıklamaları olduğunu belirtmiştir. Ayda, ayrıca Başbakanın ABD gezisi boyunca tutarsız davranışlar sergilediğini daha önce ak dediğine kara dediğini, yapmam dediği şeyleri ise yaptığını iddia etmiştir. "ABD'ye yalvarmayacağız" diye açıklamaya yapan Bülent Ecevit'in gezi sırasında ABD'li yetkililere yalvarıp ambargoyu kaldırmasını istediğini iddia eden Ayda'nın "yalvardı" sözü senato bir anda tansiyonu yükseltmiş ve CHP'li senatörler Ayda'ya sert tepki göstermişlerdir[63].

Ayda'nın "Ecevit yalvardı" iddiasına en sert tepki İstanbul senatörü Mehmet Feyyat'tan gelmiş ve Feyyat oturum başkanı tarafından ihtar cezasına çaptırılmıştır. Adile Ayda bu sırada söz almasa da ortam bir anda AP ve CHP'li senatörlerin gerginliğine sahne olmuş, oturum başkanının sakinleştirici tavrı üzerine Adile Ayda konuşmasına devam etmiştir[64].

Konuşmasına devam eden Adile Ayda, Ecevit'e yönelik "yalvardı" demeye devam edince CHP'li senatörler de tepki göstermeye devam etmiştir. Ayda'nın "yalvardı ise de milleti için yalvardı" çıkışı bile CHP'lileri sakinleştirmeye yetmemiştir. Ayrıca ABD'deki Herald Tribune Gazetesi'nde çıkan ve Ecevit tarafından söylenen "Sovyetler Birliği Türkiye için tehdit değildir" sözlerini de eleştiren Ayda, NATO için tehdit olan Sovyetler Birliği'nin NATO üyesi Türkiye için nasıl tehdit oluşturmadığını anlamanın mümkün olmadığını, bu söylemlerin Türkiye'ye kaybettirmekten öteye gitmeyeceğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır[65].

2.4. Sözlü Soruları

- 1977 Yılı Bütçe Görüşmeleri Esnasında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'na Sözlü Sorusu

Cumhuriyet Senatosu'nun 10 Şubat 1977 tarihli oturumunda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın 1977 yılı bütçesinin görüşmeleri sırasında Bakan Selahattin Kılıç'ın konuşmasından sonra söz alan Adile Ayda Bakan Kılıç'a dört soru yöneltmiştir.

Ayda, ilk sorusunda Ankara'daki hava kirliliği için bakanlık olarak ne gibi önlemler alındığını sormuştur. İkinci sorusunda Seyitömer'deki sömikok fabrikasının Ankara'nın kömür ihtiyacının ancak 1/7'sini karşılayabildiğini, ikinci ve hatta üçüncü sömikok fabrikalarının ne zaman kurulacağını sormuştur. Ayda üçüncü sorusunda ise Sıhhiye, Kızılay gibi Ankara'nın çukur bölgelerinde kalan halka daha az duman çıkaran sömikok verilmezken vazife malulü ve gazilere sömikok verilmesinin hakkaniyet ölçüsüne sığıp sığmadığının Bakan Kılıç tarafından cevaplanmasını istemiştir. Adile Ayda son sualinde ise bazı fabrikaların çalışabilmesi için

[62] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 167-168.
[63] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 699.
[64] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 700-701.
[65] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 703-705.

sömikok hatta kok kömürü ithal edildiği hakkında duyumlar aldığını, madem dışarıdan kömür ithal ediliyorsa bu konuda Ankara'nın ısınma probleminin çözümü için de sömikok ve dahi kok kömürü ithaline izin verilmesinin mümkün olup olmadığını sormuştur[66].

Adile Ayda ve bazı senatörlerin sorularına cevap vermek için söz alan Bakan Selahattin Kılıç, Ayda'nın sorularına sırası ile cevap vermeye çalışmıştır. Bakan Kılıç, Ankara'nın hava kirliliği konusunda; bu meseleyi önemsemekle beraber Türkiye'nin farklı yerlerinde farklı sorunların olduğunu, kimi yerde sorun hava kirliliği iken kimi yerde işsizlik kimi yerde de ulaşım sorunu olarak karşılarına çıktığını dolayısıyla tüm sorunların dengeli biçimde çözülmeye çalışıldığı bir politika takip ettiklerini belirterek cevap vermiştir. Selahattin Kılıç, Ankara'nın kömür ihtiyacının karşılanması konusunda Seyitömer'deki fabrikanın dışında ne gibi tedbirler alındığı sorusuna ise; şimdilik Seyitömer'de 150 bin ton dumansız kömür üretimi gerçekleştirildiğini, farklı alternatifler ile üç-dört yıl içerisinde bu sorunun tümden çözülmesini beklediklerini dile getirmiştir. Kılıç ayrıca özellikle termik santrallerin olduğu Soma, Yatağan, Çayırhan, Elbistan ve Afşin gibi yerlerde hava kirliliği sorununun Ankara'dan kat be kat daha fazla olduğunu üretilen kömürün kullanımında önceliğin bu bölgelere verileceğini dile getirmiştir. Ankara'nın çukurda kalan Sıhhiye, Kızılay gibi semtlerinde oturanlara sömikok dağıtılması konusunda ise; vazife malulü ve gazilere yıllık 500 kilo kömür yardımı yapıldığını, Ankara'da bu kişilere dağıtılan kömürün Kızılay ve Sıhhiye'de yaşanan hava kirliliği sorununu çözmeye bir katkısı sağlamayacağını beyan etmiştir. Dışarıdan ithal edilen sömikok ve kok kömürü nün Ankara için de ithal edilme ihtimali ile ilgili soruya ise; dışarıdan kesinlikle kok kömürü ithal edilmediğini, kok kömürünün en zengin ülkeler için ile kullanılamayacak kadar maliyetli bir enerji kaynağı olduğunu söylemiştir. Bakan Kılıç, dışarıdan demir çelik fabrikalarında kullanılması için sadece linyit kömürü ithal edildiğini, kendisinin dışarıdan ithal edilecek enerji kaynaklarına ödenecek döviz nedeniyle çok da sıcak bakmadığını beyan ederek Adile Ayda'nın sorularını cevaplamıştır[67].

- Ankara'nın Hava Kirliliği Hakkında Devlet Bakanı'ndan Sözlü Sorusu

Cumhuriyet Senatosu'nun 23 Mayıs 1978 tarihli toplantısında Adile Ayda Ankara'daki hava kirliliği ile ilgili Devlet Bakanı tarafından cevaplanması amacıyla 10 maddelik sorular yöneltmiştir. Buna göre;

- Ankara'daki hava kirliliğinin önümüzdeki kış ayında yaşanmaması adına yaz döneminde herhangi bir çalışmanın olup olmadığı,

- Hava kirliliğine karşı başka ülkelerde alınan önemlerden birinin benimsenmesine karar verilip verilmediği,

- Önceki hükumetler döneminde hava kirliliği için alınan tedbirlerden istifade edilip edilmeyeceği,

- Milliyetçi Cephe Hükumeti döneminde uygulanması düşünülen Paris'teki gibi bacalara filtre takılıp takılmayacağı,

- Hava kirliliğine karşı bir albay tarafından icat edildiği söylenen cihazın kullanılıp kullanılmayacağı,

[66] CSTD, Y. 16, C. 31, s. 676.
[67] CSTD, Y. 16, C. 31, s. 677-678.

- Seyitömer'deki sömikok fabrikalarının benzerlerinin ne zaman kurulacağı,

- Sömikok fabrikalarının kurulması için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na verilen iki milyar liralık ödeneğin akıbetinin ne olduğu,

- Ankara'nın ihtiyacı olan tahmini iki milyon ton sömikok kömür ihtiyacının tahmini ne zaman karşılanacağı ve Etlik, Dikmen gibi yerlerde oturan vazife malulü ve gazilere sömikok yardımının devam edip etmeyeceği,

- Merkezi ısıtma sistemin hayata geçirilmesi için Bulgaristan ve Romanya devletleri ile bir temaslarının olup olmadığı,

- Hava kirliliği bakımından 1978 yılı ile 1979 yılı arasında bir fark olup olmayacağı sorularının cevaplanmasını istemiştir[68].

Adile Ayda'nın sorularını cevaplaması amacıyla Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faruk Sükan söz almıştır. Sükan, şehirlerin nüfusunun gün geçtikçe artması bununla birlikte şehir merkezlerinde sanayi tesislerinin sayıca artıyor olması nedeniyle sadece Ankara'da değil yurdun pek çok yerinde çevre kirliliğinin bir tehdit haline geldiğini kabul ettiklerini dile getirmiştir. Şimdiye kadar hava kirliliğine karşı bir hükumet politikasının izlenmediğini; kurumlar arasında hava kirliliği ile mücadele adına bir ortak siyaset izlenmediğini; son üç dört yıldır bu konuda bakanlıklar arası bir koordinasyon oluşturulmuşsa da bunun bir sekretaryadan öteye geçip etkili kararlar alan bir yapı ortaya çıkarılamadığını ifade etmiştir[69].

Genelde tüm ülkede olmakla birlikte özelde Ankara'daki hava kirliliğini kabul eden Bakan Sükan, yapılan ölçümlerde bir çok zehirli gazın tespit edildiğini ve bu gazların da başta akciğer solunumu ve kalp hastalıkları açısından büyük tehlike oluşturduğunu kabul etmiştir. Bakan Sükan'a göre Ankara'daki hava kirliliğinin üç temel nedeni; vasıfsız katı yakıt kullanımı, sıvı fueloil kullanımı ve araç egzozlarından çıkan gazlardan kaynaklanmaktaydı. Şehrin bir çukur içinde kalıyor olması da çıkan gazların dağılmasını zorlaştırdığını ve vatandaşın yoğun dumana maruz kaldığını bildiklerini söyleyen Sükan, en modern çözüm önerisi merkezi ısıtma gözükse de Ankara'nın % 60'ının gecekondularda oturması münasebetiyle merkezi ısıtmanın da sorunu çözmeyeceğini iddia etmiştir. Bu durumda en mantıklı çözümün kaliteli yakıt kullanılmasından geçtiğini bildiren Sükan, işbaşına geldikten sonra kükürt oranı diğer kömürlere göre düşük olan Tavşanlı kömürünü hava kirliliği yoğun olan yerlerde kullandırtmaya çalıştıklarını ve bu sayede hava kirliliğinin bazı bölgelerde % 30 civarında düşüş yaşandığını bu düşüşün bir sonraki yıl % 50 civarında olacağını söylemiştir[70].

Hava kirliliğinin yoğun olduğu Kızılay, Sıhhiye ve Bahçelievler gibi bazı yerlerde yaklaşık yedi bin evi kapsayacak olan merkezi ısıtma sistemi projesi için çalışmalarının sürdüğünü ve finansman temini için Dünya Bankası ile görüşmelerin sürdüğünü belirten Bakan Sükan, takip edecekleri politikalar neticesindeki bir sonraki yıl Ankara'nın hava kalitesinin hissedilir oranda artırılacağını belirterek Adile Ayda'nın sorularını cevaplamıştır[71].

Bakan Sükan'dan sonra söz alan Adile Ayda, hükumetin hava kirliliği meselesine hayati bir mesele olarak yaklaşmasından memnuniyet duyduğunu belirtmiş, hükumetin hedefi olan % 50 hava kirliliğinin azaltılmasının % 100'lere çıkması temennisinde bulunup izahatından dolayı

[68] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 562-563.
[69] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 563-564.
[70] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 564.
[71] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 565.

Bakan Sükan'a teşekkür etmiştir[72].

SONUÇ

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında yürürlüğe giren 1961 Anayasası ile Türkiye'de ilk defa Çift Meclis Sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre TBMM üyelerinin tamamı seçilmiş olan Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosu'ndan meydana gelmekteydi.

Darbeye giden süreçte, meclis çoğunluğunun kontrolsüz bir güce dönüşmesi nedeniyle bir nevi fren mekanizması üstlenmesi amacıyla yeni siyasi sistemde Cumhuriyet Senatosu'nun temel fonksiyonlarından birisi Millet Meclisi'ne karşı bir fren mekanizması oluşturmaktı. Cumhuriyet Senatosunda görev yapan senatörler; genel seçimle belirlenen üyeler, Cumhurbaşkanınca seçilen üyeler ve Milli Birlik Komitesi üyeleri ile eski Cumhurbaşkanlarından oluşan Tabii üyelerden meydana gelmekteydi.

Cumhurbaşkanınca seçilen üyelerden bir tanesi de 12 Temmuz 1976-3 Temmuz 1978 tarihleri arasında Cumhuriyet Senatosu'nda görev yapan Türkiye'nin ilk kadın diplomatı olarak bilinen Adile Ayda olmuştur.

Ayda, senatörlüğü süresince kendisinin de bir dış politika uzmanı olması münasebetiyle hükûmetin dış politika ile ilgili kararlarına yönelik konuşmalar yapmıştır. Ayrıca uzun yıllardır yaşadığı Ankara şehrinin hava kirliliği sorunu ve kış aylarında Ankaralıların ısınma sorunları ile ilgili de ilgili bakanlıklara çok defa soru önergesi verdiği, bu konu hakkında söz aldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Arşivler

TBMM Arşivi Adile Ayda'nın Tercüme-i Hal Kâğıdı, Sicil No: 411.

Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Telif ve Tetkik Eserler

Abdurrahman Baycan, *Cumhuriyet Senatosunda Van Senatörleri ve Faaliyetleri*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2022.

Ali Hüseyinoğlu, " Ankara-Lefkoşe-Atina Ekseninde Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ve Batı Trakya Türkleri (1974-1981)", *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1-5 Ekim 2018, C. 9, ss. 61-79.

Ali Oktay, *Cumhuriyet Senatosu ve Erzincan Senatörleri,* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2020.

Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.

[72] CSTD, Y. 17, C. 37, s. 565.

Fahri Çoker, *Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri II. Cilt (1966-1980)*, TBMM Basımevi, Ankara, 1999.

Gülizar Çakır Sümer, *Türkiye'de Kadın Milletvekilleri 1935-1991*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999.

İlknur Özkan, *Cumhuriyet Senatosunda Ordu İli Senatörleri ve Faaliyetleri*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı, 2022.

Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem 1950-1954,* C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.

Kerem Ozan Girgin, *Türkiye Seçim Tarihi*, Sokak Kitapları Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Mahmut Sert, *1961 Anayasası'ndan 12 Mart'a Cumhuriyet Senatosu,* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.

Mehmet Can Göktürk, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Maraş Senatörleri (1961-1980)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2021.

Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.

Muhammet Gündoğdu, *Cumhuriyet Tarihi'nde Giresun Senatörleri*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 2023.

Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1982.

Peri Uran, *Yasama İşlevinin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008.

Rıfat Şahin, *XI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1957-1960),* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.

Rıfat Şahin, *XI. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1957-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.

Saime Kırt Aktay, *Cihad Fethi Tevetoğlu ve Cumhuriyet Senatosu Faaliyetleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2018.

Seda Büyükaşık, *Türk Parlamento Tarihinde Hatay Cumhuriyet Senatörleri (1961-1980)*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2023.

Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi,* C. 2, S. 4, 2009, ss. 125-145.

Semra Gökçimen vd., *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009*, TBMM Basımevi, Ankara, 2009.

Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

Şevket Süreyya Aydemir, *Menderesin Dramı (1889-1960),* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 346.

Şükrü Karatepe, *Darbeler ve Anayasalar*, Ankara, 2017, A Kitap Yayınları.

Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012.

Ümmügülsüm Candeğer ve Mehmet Burhanettin Coşkun, "Cumhuriyet Senatosu Dönemi Kadın Siyasetçilerin Türk Kamu Bürokrasisindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi,* C.5, S. 8, 2018, ss. 236-262.

Yaşar Baytal, *X. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi (1954-1957)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998.

Lohusalık Sürecinde Kadınların Psikolojik Deneyimleri ve Çevresel Faktörlerin Rolü: Nitel Bir Araştırma

The Psychological State of Women During the Postpartum Period and the Impact of Environmental Factors

Assistant Professor Cemal KARADAŞ

Inonu University/ Turkiye

Büşra SOLMAZ DÜNDAR

Student, Inonu University/ Turkiye

Dilara SOĞANCI

Student, Inonu University/ Turkiye

Giriş

Lohusalık (postpartum) dönemi, doğumla birlikte başlayan ve genellikle doğumdan sonraki ilk altı haftayı kapsayan, kadının gebelik öncesi fizyolojik durumuna geri dönmeye çalıştığı bir geçiş süreci olarak tanımlanmaktadır (World Health Organization [WHO], 2015). Ancak bu dönem yalnızca biyolojik iyileşmeyle sınırlı olmayıp, aynı zamanda yoğun psikolojik, duygusal ve sosyal değişimlerin yaşandığı kritik bir evredir.

Kadınlar bu süreçte bir yandan doğumun fiziksel etkileriyle baş etmeye çalışırken, diğer yandan annelik rolüne uyum sağlama, bebeğin bakım sorumluluğunu üstlenme ve yeni yaşam düzenine adapte olma çabası içerisindedir. Hormonal değişimler, uykusuzluk, emzirme sorunları ve bedensel değişimler, kadınların duygu durumunda dalgalanmalara yol açabilmektedir (Sürer Adanır, 2023). Yapılan çalışmalar, doğum sonrası dönemde kadınların yaklaşık %10–20'sinin postpartum depresyon yaşadığını ortaya koymaktadır (Aydın ve ark., 2022).

Bireysel faktörlerin yanı sıra sosyal çevrenin tutumu da lohusalık sürecini belirleyici bir rol oynamaktadır. Eş desteği, aile üyelerinin yaklaşımı, kültürel normlar ve geleneksel uygulamalar kadının bu dönemi nasıl deneyimleyeceğini doğrudan etkilemektedir (Karadeniz & Aydın Ateş, 2021). Destekleyici bir çevre, kadının kendini güvende hissetmesini sağlarken; müdahaleci ve baskılayıcı tutumlar ruhsal iyilik hâlini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Bu çalışmada, lohusalık sürecindeki kadınların yaşadığı psikolojik deneyimler nitel bir bakış açısıyla ele alınmakta ve çevresel faktörlerin bu deneyimler üzerindeki etkisi derinlemesine incelenmektedir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar,

bireylerin yaşantılarına yükledikleri anlamları, algılarını ve deneyimlerini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır (Strauss & Corbin, 1990). Lohusalık gibi öznel deneyimlerin yoğun olduğu bir sürecin anlaşılabilmesi için nitel yaklaşımın uygun olduğu düşünülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, lohusalık sürecini hâlen yaşayan ya da doğumdan sonraki ilk altı ay içerisinde yaşamış toplam 10 kadın oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 32'dir. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1:

Katılımcı Numarası	Yaş	Doğum Şekli	Kaçıncı Doğum	Evlendiği yaş	Mezuniyet Durumu
KN1	33	Normal	Üçüncü	24	Lise
KN2	27	Sezaryen	İlk doğum	26	Üniversite
KN3	36	Sezaryen	Üçüncü	23	Lise
KN4	42	Sezaryen	İkinci	33	Lise
KN5	25	Sezaryen	İlk doğum	21	Lise
KN6	30	Normal	İlk doğum	25	Ortaokul
KN7	32	Sezaryen	İlk doğum	29	Üniversite
KN8	35	Sezaryen	Üçüncü	18	Ortaokul
KN9	32	Sezaryen	İkinci	25	Üniversite
KN10	28	Sezaryen	İlk doğum	26	Lise

Veri Toplama Aracı

Veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu dokuz açık uçlu sorudan oluşmakta olup; annelik hissiyatı, kaygılar, yalnızlık deneyimleri, çevresel destek ve bedensel değişimlere ilişkin soruları içermektedir. Görüşmeler ortalama 25-30 dakika sürmüş ve katılımcıların izniyle ses kaydı alınarak veri kaybının da önüne geçilerek iç güvenirliğe de katkıda bulunulmuştur.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen nitel verilerin analizinde **tematik analiz yöntemi** kullanılmıştır. Tematik analiz, katılımcıların deneyimlerini anlamlandırmak ve bu deneyimlerde tekrar eden örüntüleri ortaya koymak amacıyla sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir (Braun & Clarke, 2006). Veriler toplanmaya başlanmadan önce araştırmada kullanılacak soruları; bir Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanındaki akademisyen, bir de sağlık alanında çalışan uzmandan gözden geçirmesi istenmiş ve sorular üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Analiz süreci, sistematik ve aşamalı bir biçimde yürütülmüştür.

İlk aşamada, görüşmelerden elde edilen ses kayıtları birebir yazıya dökülmüş ve metinler defalarca okunarak veriye aşinalık sağlanmıştır. Bu aşamada araştırmacı, katılımcı ifadelerinde

öne çıkan duygusal vurgulara, tekrar eden ifadelere ve anlamlı söylemlere odaklanmıştır. İkinci aşamada, veriler satır satır incelenerek **açık kodlama** yapılmıştır. Kodlama sürecinde, katılımcıların doğrudan ifadeleri temel alınmış ve veriye sadık kalınmıştır.

Üçüncü aşamada, benzer kodlar bir araya getirilerek **alt temalar** oluşturulmuş, ardından bu alt temalar daha üst düzeyde anlam bütünlüğü sağlayacak şekilde **ana temalar** altında toplanmıştır. Tema oluşturma sürecinde, temaların araştırma amacıyla tutarlı olmasına ve literatürde yer alan kavramsal çerçevelerle örtüşmesine dikkat edilmiştir (Strauss & Corbin, 1990).

Analizin güvenilirliğini artırmak amacıyla, kodlar ve temalar araştırma soruları doğrultusunda tekrar gözden geçirilmiş, anlam çakışmaları ve tekrarlar ayıklanmıştır. Ayrıca katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar kullanılarak bulgular desteklenmiş ve araştırmanın inandırıcılığı artırılmıştır (Lincoln & Guba, 1985). Ayrıca araştırmada diğer araştırmacılar da katılımcı ifadelerini okumuşlar, ortak kodlar, temalar belirlenerek verilerin güvenirliği arttırılmıştır. Araştırma sürecinin tüm aşamalarında etik ilkelere uyulmuş, katılımcı gizliliği korunmuştur.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, lohusalık sürecindeki kadınların psikolojik deneyimlerine ilişkin elde edilen bulgular beş ana tema ve bunlara bağlı alt temalar çerçevesinde sunulmaktadır.

Tema 1: Yetememe Kaygısı

Katılımcıların büyük çoğunluğu lohusalık sürecinde yoğun bir **yetersizlik ve yetememe kaygısı** yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu kaygı, özellikle annelik rolüne yeni geçen kadınlarda daha belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Kadınlar, bebeğin bakımını doğru şekilde yapamama, bebeğin ihtiyaçlarını anlayamama ve hata yapma korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Çok çocuklu annelerde ise bu kaygı, yalnızca yenidoğan bebeğe değil, diğer çocuklara da yeterince zaman ve ilgi ayıramama düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu durum, kadınların suçluluk ve üzüntü duygularını yoğun biçimde yaşamalarına neden olmuştur.

Alt Tema: İyi Anne Olabilmek

Katılımcılar, "iyi anne" olma beklentisinin hem içsel hem de çevresel kaynaklı olduğunu vurgulamışlardır. Toplumsal söylemler ve çevreden gelen değerlendirmeler, kadınların kendilerini sürekli sorgulamalarına yol açmıştır. Bu bulgu, annelik rolüne ilişkin toplumsal normların kadınlar üzerinde baskı oluşturduğunu ortaya koyan çalışmalarla paralellik göstermektedir (Ozansoy Tunçdemir, 2024).

Tema 2: Yalnızlık Hissi

Lohusalık sürecinde yalnızlık hissi, katılımcıların neredeyse tamamı tarafından dile getirilen temel duygulardan biridir. Kadınlar, doğum sonrası ilk günlerde yoğun ilgi görmelerine rağmen, bu ilginin zamanla azalmasının yalnızlık duygusunu artırdığını ifade etmişlerdir.

"Alt Tema: Bebekle Baş Başa Kalmak

Katılımcılar, özellikle çevresel desteğin azalması ve eşin işe dönmesiyle birlikte, tüm sorumluluğun kendi üzerlerinde kaldığını hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, kadının hem fiziksel hem de duygusal açıdan tükenmişlik yaşamasına neden olmuştur.

Alt Tema: Gece Yaşanan Yalnızlık

Geceleri artan uykusuzluk, bebeğin bakım ihtiyacının devam etmesi ve çevresel desteğin tamamen ortadan kalkması, yalnızlık hissinin daha yoğun yaşanmasına yol açmıştır. Bu bulgu, postpartum dönemde yalnızlık duygusunun özellikle gece saatlerinde arttığını gösteren önceki araştırmalarla örtüşmektedir (Turhal & Karaca, 2019).

Tema 3: Annelik Hissiyatı

Katılımcıların annelik hissiyatını deneyimleme süreçlerinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir. İlk kez anne olan kadınlar, annelik duygusunun doğumdan hemen sonra ortaya çıkmadığını, zamanla geliştiğini ifade etmişlerdir. Buna karşın daha önce doğum yapmış kadınlar, bu hissiyatı daha erken ve daha güçlü yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Alt Tema: Bebeği Hissetmek

Bebeğin hareketlerini hissetmek, doğum sonrası ten tene temas ve emzirme, annelik bağının kurulmasında önemli faktörler olarak öne çıkmıştır. Bu bulgu, anne-bebek bağlanmasının biyolojik ve duygusal etkileşimle güçlendiğini savunan literatürü desteklemektedir (Kadıoğlu et al., 2019).

Tema 4: Çevresel Destek ve Baskılar

Katılımcılar, lohusalık sürecinde çevresel faktörlerin belirleyici bir rol oynadığını vurgulamışlardır.

Alt Tema: Eş Desteği

Eş desteği, kadınların psikolojik iyilik hâli üzerinde en etkili faktörlerden biri olarak öne çıkmıştır. Eşinden yeterli destek alamayan kadınlar, kendilerini daha yalnız ve değersiz hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgu, eş desteğinin postpartum stres ve depresyon üzerindeki koruyucu etkisini ortaya koyan çalışmalarla uyumludur (Aydın et al., 2022).

Alt Tema: Geleneksel Uygulamalar ve Müdahaleler

Geleneksel uygulamalar, bazı kadınlar için güven verici bulunurken, çoğu katılımcı bu uygulamaların baskı unsuru hâline geldiğini belirtmiştir. Özellikle kadının rızası olmadan uygulanan geleneksel pratikler, kadının stres düzeyini artırmıştır. Bu durum, kültürel uygulamaların kadın sağlığı üzerindeki çift yönlü etkisini ortaya koymaktadır (Yalçın, 2012; Başkurt et al., 2024).

Tema 5: Bedensel Değişimler

Katılımcılar, gebelikle başlayan ve lohusalık döneminde devam eden bedensel değişimlerin psikolojilerini olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Alt Tema: Kilo Alma ve Çirkin Hissetme

Kilo alımı, deri çatlakları ve kişisel bakıma zaman ayıramama, kadınların beden algısını zedelemiştir. Kadınlar, bu süreçte kendilerini daha az çekici hissettiklerini ve benlik saygılarında azalma yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu, postpartum dönemde beden algısı sorunlarının yaygın olduğunu gösteren literatürle örtüşmektedir (Canbulut & Kapıcı, 2025).

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada elde edilen bulgular, lohusalık sürecinin kadınlar açısından yalnızca biyolojik iyileşmeyi içeren bir dönem olmadığını; aksine yoğun psikolojik, duygusal ve sosyal dinamiklerin eş zamanlı olarak yaşandığı çok boyutlu bir geçiş süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun yetememe kaygısı, yalnızlık hissi ve annelik rolüne ilişkin belirsizlikler yaşaması, anneliğe geçiş sürecinin kadınlar için ciddi bir uyum gerektirdiğini göstermektedir. Bu bulgular, Rubin'in (1984) annelik rolüne geçiş kuramıyla örtüşmekte ve anneliğin öğrenilen, zamanla içselleştirilen bir süreç olduğunu desteklemektedir.

Yetememe kaygısının özellikle ilk kez anne olan kadınlarda daha yoğun yaşanması, deneyim eksikliği ve çevresel beklentilerle yakından ilişkilidir. Kadınların "iyi anne" olma baskısını hem içsel hem de toplumsal kaynaklı olarak deneyimledikleri görülmektedir. Literatürde annelikle ilgili idealize edilmiş toplumsal söylemlerin, kadınların öz yeterlik algısını olumsuz etkileyebildiği belirtilmektedir (Ozansoy Tunçdemir, 2024). Bu bağlamda, çalışmanın bulguları annelik rolüne yüklenen normatif beklentilerin, lohusalık döneminde kadınların kaygı düzeyini artıran önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın dikkat çeken bulgularından biri de lohusalık sürecinde yaşanan yalnızlık hissidir. Katılımcılar, doğum sonrası ilk günlerde yoğun destek almalarına rağmen, bu desteğin zamanla azalmasının yalnızlık duygusunu derinleştirdiğini ifade etmişlerdir. Özellikle geceleri yaşanan yalnızlık, uykusuzluk ve bebeğin bakım sorumluluğunun tamamen anneye yüklenmesiyle daha belirgin hâle gelmektedir. Bu durum, postpartum dönemde yalnızlık hissinin psikolojik iyi oluş üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ortaya koyan önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir (Turhal & Karaca, 2019; Karadeniz & Aydın Ateş, 2021). Yalnızlık hissinin uzun süreli devam etmesi, postpartum depresyon riskini artırabilecek bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Çevresel faktörler bağlamında, eş desteğinin kadınların lohusalık sürecindeki psikolojik dayanıklılığı üzerinde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Bulgular, eşinden yeterli duygusal ve pratik destek alamayan kadınların kendilerini daha yalnız, değersiz ve anlaşılmamış hissettiklerini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, eş desteğinin postpartum stres ve depresyon üzerindeki koruyucu etkisini vurgulayan çalışmalarla uyumludur (Aydın et al., 2022; Kadıoğlu et al., 2019). Dolayısıyla lohusalık sürecinin yalnızca anneye özgü bir süreç olarak ele alınması, kadınların yaşadığı psikososyal zorlukları derinleştirebilmektedir.

Çalışmada ele alınan bir diğer önemli bulgu, geleneksel uygulamaların kadınlar üzerindeki çift yönlü etkisidir. Bazı katılımcılar bu uygulamaları güven verici ve destekleyici bulurken, çoğunluk bu uygulamaların baskı ve müdahale aracı hâline geldiğini ifade etmiştir. Annenin rızası dışında yapılan uygulamalar, kadının özerkliğini zedelemekte ve psikolojik stres düzeyini artırmaktadır. Bu durum, geleneksel uygulamaların kültürel bağlamdan koparılmadan ancak bilimsel bilgi ve kadın hakları çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Yalçın, 2012; Başkurt et al., 2024).

Son olarak, bedensel değişimlere ilişkin bulgular, lohusalık sürecinde beden algısının kadınların psikolojik iyilik hâliyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Kilo alımı, çatlaklar ve kişisel bakıma zaman ayıramama, kadınların kendilerini çirkin ve değersiz hissetmelerine neden olabilmektedir. Bu bulgular, postpartum dönemde beden algısı sorunlarının yaygın olduğunu ve benlik saygısını olumsuz etkilediğini gösteren çalışmalarla örtüşmektedir (Canbulut & Kapıcı, 2025). Bu bağlamda, lohusalık sürecinde kadın bedenine yönelik toplumsal beklentilerin eleştirel bir biçimde ele alınması gerekmektedir.

Öneriler

Araştırma bulguları doğrultusunda şu öneriler sunulmaktadır:

- Lohusalık sürecine ilişkin eğitim programları yalnızca annelere değil, eşlere de yönelik olarak planlanmalıdır.
- Sağlık profesyonelleri, lohusalık döneminde psikolojik değerlendirmelere daha fazla önem vermelidir.
- Çevresel destek sağlanırken müdahaleci tutumlardan kaçınılmalı, kadının özerkliği desteklenmelidir.
- Geleneksel uygulamalar, annenin rızası ve bilimsel bilgi çerçevesinde değerlendirilmelidir.
- Gerekli durumlarda kadınlara profesyonel psikolojik destek sağlanmalıdır.

Bu çalışma sınırlı sayıda katılımcıyla gerçekleştirilmiş olsa da lohusalık sürecinin psikososyal boyutlarına ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Gelecek çalışmalarda daha geniş örneklemlerle ve farklı sosyokültürel bağlamlarda yapılacak araştırmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aydın, R., Palancı Ay, Ö., Yazıcı Topçu, T., & Aktaş, S. (2022). Annelerin erken postpartum dönemdeki eş desteği algısının postpartum stres üzerine etkisi. *STED*, *31*(2), 126–133.

Başkurt, P., Bolsoy, N., & Türemen, M. (2024). Gebelik, doğum ve lohusalık döneminde geleneksel uygulamalar: Nitel bir araştırma. *Aydın Sağlık Dergisi, 10*(3), 213–229.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Canbulut, T., & Kapıcı, M. R. (2025). 0–3 yaş çocuğu olan kadınların sosyalleşme deneyimleri: Annelik ve kadınlık arasında kalmak. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(1), 99–120.

Karadeniz, F. Ş., & Aydın Ateş, N. (2021). Sosyal çevrenin lohusalık dönemindeki rolü. *Journal of Midwifery and Health Sciences*, *4*(3), 260–265.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publications.

Rubin, R. (1984). *Maternal identity and the maternal experience*. Springer Publishing Company.

Sürer Adanır, N. (2023). Annelik hüznü, gebelik ve lohusalık depresyonu. In *0–6 yaş dönem çocuğu ruhsal gelişimi ve ruh sağlığı* (ss. 39–45). Akademisyen Kitabevi.

Turhal, A., & Karaca, A. (2019). Bebeği yenidoğan yoğun bakım ünitesinde tedavi altında olan annelerin yaşadıkları psikososyal sorunlar ve başa çıkma yöntemleri: Nitel bir araştırma. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9*(3), 172–180. https://doi.org/10.33631/duzcesbed.537161

Yalçın, H. (2012). Gebelik, doğum, lohusalık ve bebek bakımına ilişkin geleneksel uygulamalar. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, *55*, 19–31.

Dijital Medya Çağında Etik Sorunlar: Kadın Temsili, Dijital Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Ethical Issues in the Digital Media Age: Women's Representation, Digital Violence, and Gender Inequality

Assoc. Prof. Dilek Ulusal

Kırıkkale University/ Türkiye

Giriş

Dijitalleşme, iletişim süreçlerini hızlandırarak bireylerin bilgiye erişimini kolaylaştırmış, geleneksel medya yapılarının sınırlarını önemli ölçüde aşmıştır. İnternet ve dijital medya teknolojileri, bireylerin yalnızca mesaj alan konumunda değil, aynı zamanda içerik üreten, paylaşan ve dönüştüren aktif özneler haline gelmesini sağlamıştır. Sosyal medya platformları, bloglar, video paylaşım siteleri ve dijital haber mecraları, kamusal alanın yeniden tanımlandığı yeni iletişim ortamları olarak öne çıkmaktadır (Castells, 2010). Ancak bu dönüşüm, iletişim özgürlüğünü genişletirken aynı zamanda etik sorunları da daha görünür ve yaygın hale getirmiştir.

Dijital medya ortamlarında denetim mekanizmalarının sınırlı olması, anonimlik ve içerik dolaşımının hızı, etik ihlallerin kolaylıkla ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumdan en fazla etkilenen grupların başında ise kadınlar gelmektedir. Kadınlar dijital medyada hem üretici hem de tüketici konumunda yer almalarına rağmen, cinsiyet temelli ayrımcılık, dışlayıcı söylemler ve şiddet biçimlerine erkeklere kıyasla daha yoğun biçimde maruz kalmaktadır (Jane, 2014). Özellikle sosyal medya platformlarında kadınların görünürlüğü arttıkça, bedenleri, kimlikleri ve yaşam tarzları üzerinden sürekli bir denetime tabi tutuldukları görülmektedir.

Feminist medya çalışmaları, dijital ortamların toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız olmadığını, aksine ataerkil yapıları yeniden üreten kültürel alanlar olduğunu ortaya koymaktadır. Gill'e (2007) göre medya, kadın bedenini metalaştıran ve cinsellik eksenli temsilleri normalleştiren bir söylem üretmekte; dijital medya ise bu süreci daha hızlı ve daha yaygın hale getirmektedir. Kadınlar, dijital içeriklerde çoğu zaman estetik normlar, güzellik

idealleri ve tüketim kültürü üzerinden temsil edilmekte; bu durum kadınların özne olarak değil, nesne olarak konumlandırılmasına yol açmaktadır.

Bu temsiller yalnızca görsel içeriklerle sınırlı kalmamakta; kullanılan dil, mizah anlayışı ve etkileşim biçimleri aracılığıyla da yeniden üretilmektedir. Van Zoonen (2002), dijital medyada toplumsal cinsiyet söylemlerinin gündelik pratikler içinde doğallaştırıldığını ve bu söylemlerin kullanıcılar tarafından çoğu zaman sorgulanmadan benimsendiğini belirtmektedir. Bu bağlamda dijital medya, kadınlara yönelik ayrımcı söylemlerin normalleştirildiği ve meşrulaştırıldığı bir alan haline gelebilmektedir.

Öte yandan dijital medya ortamlarında kadınların karşı karşıya kaldığı etik sorunlar yalnızca temsil meselesiyle sınırlı değildir. Çevrimiçi taciz, siber zorbalık, nefret söylemi ve ifşa gibi dijital şiddet biçimleri, kadınların dijital kamusal alandaki varlığını doğrudan tehdit etmektedir. Araştırmalar, kadın gazetecilerin, akademisyenlerin ve feminist aktivistlerin dijital şiddetin en sık hedefleri arasında yer aldığını göstermektedir (Henry & Powell, 2018). Bu durum, kadınların ifade özgürlüğünü kısıtlamakta ve dijital alandan geri çekilmelerine neden olmaktadır.

Ayrıca dijital platformların veri toplama ve gözetim pratikleri de kadınlar açısından ciddi etik sorunlar doğurmaktadır. Kadınlara ait kişisel verilerin izinsiz paylaşımı, görüntülerin rıza dışı kullanımı ve algoritmalar aracılığıyla kadınların cinsiyetçi biçimde sınıflandırılması, dijital etik ihlallerin önemli örnekleri arasında yer almaktadır (Lyon, 2018; Noble, 2018). Noble'ın (2018) ortaya koyduğu gibi, algoritmalar tarafsız değildir ve toplumsal cinsiyet temelli önyargıları yeniden üretebilmektedir.

Dijital Medyada Kadın Temsili ve Etik Sorunlar

Dijital medya platformlarında kadınlar sıklıkla stereotipik rollerle temsil edilmektedir. Sosyal medya, reklamcılık ve dijital içerik üretimi süreçlerinde kadın bedeni çoğu zaman estetik, tüketim ve cinsellik ekseninde sunulmakta; bu temsiller kadınları bireysel kimliklerinden ve toplumsal rollerinin çeşitliliğinden soyutlamaktadır. Özellikle görsel ağırlıklı platformlarda kadınların belirli güzellik kalıpları ve beden normları çerçevesinde görünür kılınması, kadın bedeninin metalaştırılmasına ve tüketim nesnesi haline getirilmesine yol açmaktadır. Bu durum, kadınların özne olmaktan ziyade birer nesne olarak konumlandırılmasına neden olmakta ve ataerkil bakış açısının dijital alanda yeniden

üretilmesini sağlamaktadır (Mulvey, 1975).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin dijital medya ortamlarında yeniden üretilmesini anlamlandırmak açısından Connell'in geliştirdiği toplumsal cinsiyet kuramı önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Connell'e göre toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıklardan ziyade tarihsel, kültürel ve yapısal ilişkiler içinde inşa edilen bir güç ilişkileri sistemidir. Bu sistem, kadınlar ve erkekler arasında hiyerarşik bir düzen oluşturmakta ve eşitsizliği kurumsallaştırmaktadır (Connell, 1998). Dijital medya ortamları da bu güç ilişkilerinden bağımsız değildir; aksine toplumsal cinsiyet rejimlerinin yeni teknolojiler aracılığıyla yeniden üretildiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Connell, özellikle "toplumsal cinsiyet düzeni" kavramı üzerinden, medya ve kültürel temsillerin cinsiyetçi yapıları pekiştirdiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda dijital medya, kadınların belirli rollerle sınırlandırıldığı, bedenlerinin denetlendiği ve cinsiyetçi normlara göre değerlendirildiği bir alan haline gelmektedir. Kadınların dijital platformlarda maruz kaldığı nesneleştirici temsiller ve ayrımcı söylemler, Connell'in tanımladığı yapısal eşitsizliklerin dijital düzlemdeki yansımaları olarak değerlendirilebilir (Connell, 2002).

Ayrıca Connell, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca bireysel tutumlarla değil, kurumsal ve kültürel yapılarla sürdürüldüğünü belirtmektedir. Dijital medya platformlarının algoritmik işleyişi, içerik denetim politikaları ve ekonomik öncelikleri, bu yapısal eşitsizlikleri görünmez biçimde yeniden üretmektedir. Kadınların dijital ortamlarda daha fazla gözetim altında tutulması, dijital şiddetin yaygınlığı ve mahremiyet ihlalleri, toplumsal cinsiyet rejiminin dijital alandaki sürekliliğini ortaya koymaktadır.

Connell'in yaklaşımı, dijital medya etiğinin neden yalnızca bireysel sorumluluk çerçevesinde ele alınamayacağını da açıklamaktadır. Kadınların dijital ortamlarda karşı karşıya kaldıkları etik sorunlar, tekil kullanıcı davranışlarının ötesinde, toplumsal cinsiyet temelli güç ilişkilerinin teknolojik sistemler aracılığıyla yeniden üretilmesiyle ilişkilidir. Bu nedenle dijital medya etiğinin, toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan yapısal ve eleştirel bir perspektifle ele alınması gerekmektedir.

Bu bağlamda Connell'in toplumsal cinsiyet kuramı, dijital medya ortamlarında kadınlara yönelik ayrımcılığı yalnızca görünür kılmakla kalmamakta; aynı zamanda bu eşitsizliklerin etik, toplumsal ve politik boyutlarını birlikte değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Dijital medyanın etik olarak yeniden yapılandırılması, ancak bu güç ilişkilerinin farkına varılması ve eşitlikçi politikalarla dönüştürülmesiyle mümkün olacaktır.

Van Zoonen'e (2002) göre medya, toplumsal cinsiyet ideolojilerinin inşa edildiği ve yeniden üretildiği temel alanlardan biridir. Dijital medya ise bu süreci daha hızlı, daha yaygın ve daha etkili hale getirmektedir. Geleneksel medyadan farklı olarak dijital platformlarda kullanıcılar yalnızca tüketici değil, aynı zamanda içerik üreticisi konumundadır. Ancak bu durum, kadın temsiline ilişkin etik sorunların ortadan kalkmasını sağlamamakta; aksine bireyler tarafından üretilen içerikler aracılığıyla cinsiyetçi söylemler ve stereotipler daha görünmez biçimlerde yeniden dolaşıma sokulmaktadır.

Dijital medyada kadınların belirli rollerle sınırlandırılması, annelik, bakım verme, güzellik ve cinsellik gibi temalar etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu temsiller, kadınların toplumsal hayattaki çok yönlü varlığını gölgelemekte ve onları belirli kimlik kalıplarına hapsetmektedir. Etik açıdan bakıldığında, bu tür temsiller insan onuruna aykırı bir durum oluşturmakta ve kadınların birey olarak değer görmesini engellemektedir. Kadınların yalnızca bedenleri veya dış görünüşleri üzerinden değerlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Ayrıca dijital medya platformlarının algoritmik yapıları da bu temsillerin pekiştirilmesinde etkili olmaktadır. Daha fazla etkileşim alan içeriklerin öne çıkarılması, çoğu zaman cinselleştirilmiş kadın imgelerinin daha görünür hale gelmesine neden olmaktadır. Bu durum, etik sorumluluğun yalnızca içerik üreticilerine değil, aynı zamanda dijital platformların tasarım ve işleyiş süreçlerine de ait olduğunu göstermektedir. Kadınların bu şekilde temsil edilmesi, yalnızca bireysel algıları değil, toplumsal normları da etkilemekte; cinsiyetçi bakış açısının normalleşmesine yol açmaktadır.

Öte yandan bu temsiller, kadınların dijital kamusal alandaki deneyimlerini de doğrudan etkilemektedir. Stereotipik ve nesneleştirici temsiller, kadınların çevrimiçi ortamlarda daha fazla tacize, aşağılayıcı yorumlara ve nefret söylemine maruz kalmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda kadın temsili, yalnızca kültürel bir mesele değil, aynı zamanda etik, psikolojik ve toplumsal sonuçları olan çok boyutlu bir sorun alanıdır.

Dijital Şiddet ve Kadınlar

Dijital şiddet; çevrimiçi taciz, siber zorbalık, tehdit, ifşa, ısrarlı takip ve nefret söylemi gibi pek çok saldırgan davranış biçimini kapsamaktadır. Bu şiddet türleri, dijital medya platformlarının anonim yapısı ve denetim mekanizmalarının yetersizliği nedeniyle hızla yayılmakta ve kalıcı etkiler yaratmaktadır. Özellikle kadınlar, dijital ortamda görünür oldukça bu tür saldırıların hedefi haline gelmekte; cinsiyet temelli nefret söylemi ve aşağılayıcı ifadelerle karşı karşıya kalmaktadır. Araştırmalar, kadınların ve özellikle feminist aktivistlerin dijital şiddetin başlıca hedefleri arasında yer aldığını açıkça ortaya koymaktadır (Jane, 2014).

Dijital şiddetin en sorunlu yönlerinden biri, kadınların kamusal alandaki varlığını baskılamaya yönelik bir araç olarak kullanılmasıdır. Kadınlara yöneltilen tehditler, cinsel içerikli hakaretler ve itibarsızlaştırma girişimleri, kadınların dijital platformlarda kendilerini ifade etmelerini zorlaştırmakta ve oto-sansüre yönelmelerine neden olmaktadır. Bu durum, ifade özgürlüğünün cinsiyet temelinde sınırlandırılması anlamına gelmekte ve dijital kamusal alanın eşitlikçi yapısını zedelemektedir.

Henry ve Powell (2018), dijital şiddetin yalnızca çevrimiçi ortamla sınırlı kalmadığını; kadınların fiziksel ve psikolojik güvenliğini doğrudan tehdit eden sonuçlar doğurduğunu vurgulamaktadır. Sürekli taciz ve tehditlere maruz kalan kadınlarda kaygı, korku, depresyon ve sosyal izolasyon gibi psikolojik etkiler gözlemlenmektedir. Ayrıca dijital şiddet, bazı durumlarda fiziksel şiddete dönüşebilmekte ya da kadınların gündelik yaşam pratiklerini kısıtlayacak düzeyde ciddi sonuçlar yaratabilmektedir.

Bu bağlamda dijital şiddet, yalnızca bireysel bir sorun olarak değil; etik, hukuki ve toplumsal boyutları olan yapısal bir problem olarak ele alınmalıdır. Etik açıdan değerlendirildiğinde dijital şiddet, insan onurunu zedeleyen, eşitlik ilkesine aykırı ve toplumsal adaleti tehdit eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuki açıdan ise dijital şiddetin tanımlanması ve yaptırımlarının belirlenmesi, mevcut yasal düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

Öte yandan dijital medya platformlarının bu şiddet türleri karşısındaki sorumluluğu da giderek daha fazla gündeme gelmektedir. Şikâyet ve engelleme mekanizmalarının yetersizliği, kadınların maruz kaldıkları saldırılar karşısında korunmasız kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, dijital platformların etik sorumluluklarını yerine getirip getirmediği sorusunu gündeme

taşımaktadır. Kadınların dijital ortamlarda güvenli biçimde var olabilmesi, yalnızca bireysel önlemlerle değil; platform temelli, hukuki ve etik düzenlemelerle mümkün olabilecektir.

Sonuç olarak dijital şiddet, dijitalleşmenin kadınlar üzerindeki en ağır sonuçlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Kadınların dijital kamusal alandaki varlığını sınırlandıran bu şiddet biçimleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmekte ve dijital medya etiği açısından acil müdahale gerektiren bir sorun alanı oluşturmaktadır.

Mahremiyet, Gözetim ve Algoritmik Ayrımcılık

Dijital medya platformları, kullanıcı davranışlarını izleyerek büyük ölçekli veri toplama ve işleme pratiklerini günlük iletişim süreçlerinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Sosyal medya ağları, arama motorları ve mobil uygulamalar aracılığıyla bireylerin konum bilgileri, görsel paylaşımları, beğenileri ve etkileşimleri sürekli olarak kayıt altına alınmaktadır. Bu süreçte kadınlara ait kişisel verilerin izinsiz paylaşımı, özel hayatın gizliliğinin ihlali ve fotoğrafların rıza dışı biçimde dolaşıma sokulması, dijital medya etiği açısından en sorunlu alanlar arasında yer almaktadır. Lyon'un (2018) ifade ettiği üzere gözetim, yalnızca devletler tarafından yürütülen bir kontrol mekanizması olmaktan çıkmış; gündelik yaşamın sıradan bir pratiği haline gelmiştir.

Kadınlar açısından gözetim pratikleri, toplumsal cinsiyet temelli baskı ve denetim mekanizmalarını da beraberinde getirmektedir. Dijital ortamda paylaşılan görüntüler, kadınların ahlaki yargılara maruz kalmasına, itibarlarının zedelenmesine ve sosyal dışlanmaya yol açabilmektedir. Özellikle rıza dışı paylaşılan fotoğraflar ve özel içerikler, kadınların dijital ortamlardaki güvenlik algısını ciddi biçimde sarsmaktadır. Bu durum, mahremiyetin korunmasının yalnızca bireysel bir hak değil, aynı zamanda etik ve toplumsal bir sorumluluk olduğunu ortaya koymaktadır.

Bunun yanı sıra dijital medya platformlarının temelini oluşturan algoritmik sistemlerin tarafsız olmadığı; aksine toplumsal cinsiyet temelli önyargıları yeniden ürettiği giderek daha fazla tartışılmaktadır. Algoritmalar, belirli veri setleri üzerinden çalıştıkları için mevcut toplumsal eşitsizlikleri ve ayrımcı kalıpları pekiştirme eğilimi göstermektedir. Bu durum, kadınların dijital ortamlarda maruz kaldıkları eşitsizliği görünmez kılmakta ve sistematik hale getirmektedir. Özellikle arama motorları ve öneri sistemleri, kadınları cinselleştiren, aşağılayan ya da marjinalleştiren içerikleri daha görünür kılabilmektedir.

Noble (2018), arama motorlarının ve algoritmaların kadınlara yönelik ayrımcı sonuçlar ürettiğini ortaya koyarak bu durumu "algoritmik ayrımcılık" kavramıyla açıklamaktadır. Noble'a göre dijital sistemler, kadınları çoğu zaman cinsel nesne olarak sunan ya da belirli kalıp yargılarla ilişkilendiren sonuçlar üretmekte; bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliğini dijital alanda yeniden inşa etmektedir. Algoritmik ayrımcılık, yalnızca teknik bir sorun değil; etik, politik ve toplumsal boyutları olan yapısal bir problemdir.

Bu bağlamda algoritmaların karar verme süreçlerinin şeffaf olmaması, kadınlar açısından ciddi etik riskler doğurmaktadır. Dijital platformların hangi içerikleri öne çıkardığı, hangi verileri topladığı ve bu verileri nasıl kullandığı çoğu zaman kullanıcılar tarafından bilinmemektedir. Bu belirsizlik, kadınların dijital ortamlarda maruz kaldıkları ayrımcılıkla mücadele etmelerini zorlaştırmaktadır. Etik açıdan değerlendirildiğinde, algoritmik sistemlerin hesap verebilirliği ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı biçimde tasarlanması büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak dijital medya ortamlarında mahremiyet ihlalleri, gözetim pratikleri ve algoritmik ayrımcılık, kadınların dijital deneyimlerini derinden etkileyen temel sorun alanlarıdır. Bu sorunlar, dijitalleşmenin kadınlar açısından yalnızca teknik bir dönüşüm değil, aynı zamanda etik ve toplumsal sonuçları olan karmaşık bir süreç olduğunu göstermektedir. Kadınların dijital ortamlarda güvenli, eşit ve adil biçimde var olabilmesi için mahremiyetin korunması ve algoritmik sistemlerin etik ilkeler doğrultusunda yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Etik Yaklaşımlar ve Çözüm Önerileri

Dijital medya etiği, yalnızca bireylerin çevrimiçi ortamlardaki davranışlarına indirgenemeyecek kadar kapsamlı ve çok aktörlü bir alanı ifade etmektedir. Dijitalleşme süreci, iletişim pratiklerini dönüştürürken etik sorumluluğu da bireysel düzeyin ötesine taşımıştır. Bu bağlamda dijital medya etiği; platform sağlayıcıların, yasa koyucuların, içerik üreticilerinin ve toplumun ortak sorumluluğu olarak ele alınmalıdır. Dijital ortamda yaşanan etik ihlallerin yapısal boyutu göz önünde bulundurulduğunda, yalnızca kullanıcıların bilinçlendirilmesi yeterli olmamakta; kurumsal ve politik düzeyde düzenlemeler de zorunlu hale gelmektedir.

Feminist etik yaklaşımı, dijital medya alanında ortaya çıkan etik sorunların analizinde önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Gilligan'ın (1982) geliştirdiği feminist etik anlayışı, evrensel ve soyut ahlaki ilkeler yerine, bireylerin somut deneyimlerini, ilişkisel bağlarını ve kırılganlıklarını merkeze almaktadır. Bu yaklaşım, kadınların dijital ortamlarda maruz

kaldıkları ayrımcılık, şiddet ve dışlanma biçimlerini görünür kılmakta; adalet, eşitlik ve bakım ilkelerini etik değerlendirmelerin merkezine yerleştirmektedir. Feminist etik perspektifi, dijital medya politikalarının ve teknolojik tasarımların toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı biçimde yeniden düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır.

Bu çerçevede öncelikle dijital platformlarda toplumsal cinsiyet duyarlı etik ilkelerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. İçerik denetim politikalarının cinsiyetçi söylemleri ve nefret dilini açık biçimde tanımlaması, kadınları hedef alan ayrımcı içeriklere karşı daha hızlı ve etkili müdahale mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Platformların etik sorumluluğu, yalnızca ihlal sonrası müdahaleyle sınırlı kalmamalı; önleyici politikalarla desteklenmelidir.

Bununla birlikte dijital şiddete karşı daha etkili hukuki ve teknik önlemlerin alınması gerekmektedir. Mevcut yasal düzenlemelerin dijital şiddetin özgün biçimlerini kapsayacak şekilde güncellenmesi, mağdurların hak arama süreçlerini kolaylaştıracaktır. Teknik açıdan ise raporlama, engelleme ve gizlilik ayarlarının kullanıcılar lehine güçlendirilmesi, kadınların dijital ortamlarda kendilerini daha güvende hissetmelerine katkı sağlayacaktır.

Medya okuryazarlığı eğitimlerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin güçlendirilmesi de etik sorunların çözümünde önemli bir rol oynamaktadır. Dijital medya kullanıcılarının, cinsiyetçi temsilleri, nefret söylemini ve etik ihlalleri tanıyabilmesi; eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesiyle mümkündür. Bu eğitimler, yalnızca teknik bilgi aktarımını değil, aynı zamanda etik farkındalık ve toplumsal sorumluluk bilincini de içermelidir.

Sonuç

Dijital medya çağında iletişim pratiklerinin dönüşümü, kadınlar açısından hem yeni olanaklar hem de ciddi etik sorunlar ortaya çıkarmıştır. Dijital platformlar, kadınların kamusal alanda görünürlük kazanmasına ve kendilerini ifade etmelerine imkân tanırken; aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin yeniden üretildiği sorunlu alanlara dönüşebilmektedir. Bu çalışma, dijital medya etiğini kadın odağında ele alarak, kadın temsili, dijital şiddet, mahremiyet ihlalleri ve algoritmik ayrımcılık gibi temel sorun alanlarını bütüncül bir bakış açısıyla incelemiştir.

Buna göre, dijitalleşme, kadınlar açısından hem güçlendirici hem de riskli bir alan sunmaktadır. Dijital medya, kadınlara görünürlük ve ifade özgürlüğü sağlarken, aynı zamanda

ataerkil yapıların yeniden üretildiği etik açıdan sorunlu bir zemine dönüşebilmektedir. Bu nedenle dijital medya etiğinin, toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan eleştirel bir perspektifle ele alınması büyük önem taşımaktadır.

Mahremiyet ihlalleri ve gözetim pratikleri de dijital medya etiğinin kadınlar açısından en kırılgan boyutlarından birini oluşturmaktadır. Kadınlara ait kişisel verilerin izinsiz kullanımı ve rıza dışı içerik paylaşımı, bireysel hak ihlallerinin ötesinde toplumsal cinsiyet temelli bir denetim mekanizmasına dönüşmektedir. Bununla birlikte algoritmik sistemlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden ürettiği ve kadınları ayrımcı biçimde konumlandırdığı görülmektedir. Bu durum, teknolojik sistemlerin tarafsız olmadığına ve etik sorumluluğun teknik tasarım süreçlerini de kapsaması gerektiğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak dijital medya etiği, kadınların deneyimlerini merkeze alan eleştirel ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Etik sorunların çözümü, yalnızca bireysel farkındalıkla sınırlı kalmamalı; dijital platformların sorumluluk üstlenmesi, hukuki düzenlemelerin etkin biçimde uygulanması ve toplumsal düzeyde etik bilinç oluşturulmasıyla desteklenmelidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini önceleyen etik politikalar ve şeffaf dijital uygulamalar, kadınların dijital ortamlarda güvenli, eşit ve onurlu biçimde var olabilmesinin temel koşullarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda dijital medya etiğinin, teknolojik gelişmelerle birlikte sürekli olarak yeniden değerlendirilmesi ve kadın haklarını merkeze alan bir perspektifle güçlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Castells, M. (2010). *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.

Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (Çev. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Connell, R. W. (2002). *Gender*. Cambridge: Polity Press.

Gill, R. (2007). *Gender and the media*. Cambridge: Polity Press.

Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Henry, N., & Powell, A. (2018). *Technology-facilitated sexual violence: A literature review of empirical research*. Trauma, Violence, & Abuse, 19(2), 195–208.

Jane, E. A. (2014). "Your a ugly, whorish, slut": Understanding e-bile. *Feminist Media Studies*, 14(4), 531–546.

Lyon, D. (2018). *The culture of surveillance: Watching as a way of life*. Cambridge: Polity

Press.

Mulvey, L. (1975). Visual pleasure and narrative cinema. *Screen*, 16(3), 6–18.

Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism*. New York: NYU Press.

Van Zoonen, L. (2002). Gendering the internet: Claims, controversies and cultures. *European Journal of Communication*, 17(1), 5–23.

Girls' Education and Republican Modernization (1923-1938)

Assoc. Prof. Mehmet Korkud Aydın

Kırıkkale University, Türkiye

Introduction

Girls' education became part of the regulations introduced in the field of education from the late period of the Ottoman Empire onward. With the Tanzimat reforms, the opening of schools for girls and initiatives aimed at training teachers created a limited but tangible institutional accumulation in this field. However, these practices remained narrow in scope and impact, and girls' education was approached with caution for a long time. Although educational activities were expanded, girls' education largely continued in a manner compatible with family structures and traditional roles (İmamoğlu, 2024 ; 112 ff.)

Following the proclamation of the Republic, education emerged as one of the areas in which the new state intervened directly. The reorganization of educational institutions, the preparation of curricula, and the conduct of instructional activities under a centralized structure became characteristic practices of this period. In this process, girls' education was removed from being a separate and limited practice and was addressed within the general education system. Girls' participation in education began to be evaluated within a framework extending from primary schooling to vocational education.

In the Republican period, girls' education was not confined to increasing schooling rates alone; the content of education and its practices were also reshaped. Educational programs placed emphasis on knowledge related to everyday life, as well as courses on morality and citizenship, and aimed to facilitate girls' adaptation to social life through education. This approach laid the groundwork for girls' education to acquire a more planned and systematic structure during the Republican period (Aydın, 2023, 35 vd).

This study examines how the practices of girls' education shaped in the late Ottoman period were reorganized in the early years of the Republic. Girls' education is analyzed through laws, curricula, and educational institutions, and the policies pursued in this field during the early Republican period are evaluated within the framework of concrete practices.

Girls' Education in the Ottoman Empire

In the Ottoman Empire, girls' education for a long time remained a limited field of activity carried out mainly within the family. Education for girls was generally confined to basic religious knowledge and domestic skills, and this area was not regarded as a matter of direct state intervention. Although *sıbyan* schools were open to girls, the education provided in these institutions lacked a systematic program, and girls' continuation in schooling was often left to family preference. For this reason, in the pre-Tanzimat period, girls' education did not acquire a widespread or regular structure (Oğuz& Büyükşahin; 2017, 56 ff..)

With the Tanzimat reforms, regulations introduced in the field of education brought about certain changes regarding girls' education as well. These changes, however, did not emerge as a result of social demand but rather in line with the administrative and political needs of the state. For Ottoman administrators, education was seen not only as a means of

transforming society but also as a way of addressing the problems faced by the state. Within this framework, girls' education was associated with the preservation of social order and the strengthening of the family structure (Tor& Ağlı; 2016 ,68).

Girls' *rüşdiye* schools opened after the Tanzimat period represented an important stage in the education of girls. Through these schools, girls began for the first time to receive education under state supervision and within a defined curricular framework. Nevertheless, the content of education in girls' *rüşdiyes* was carefully limited. Courses such as moral instruction, basic literacy, arithmetic, and household management were emphasized. While the aim was to enable girls to participate in social life through education, particular care was taken to ensure that this participation remained within a family-centered framework (Oğuz& Büyükşahin; 2017, 57 ff. Yıldırım, 2020; 86 ff.).

The issue of teacher training held particular importance for the Ottoman state in the context of girls' education. As a result of this need, the *Dârülmuallimât* was established and the training of female teachers began. Teaching emerged as a socially accepted and appropriate profession for women. This preference contributed to the expansion of girls' education, while at the same time defining the boundaries of women's participation in the public sphere. In this process, the educated woman was not regarded as an independent individual but rather as an element responsible for raising children and educating society (İleri, 2019; 196).

During the reign of Abdülhamid II, girls' education increased quantitatively. The number of schools for girls grew, and education acquired a more orderly structure. At the same time, educational activities were conducted under strict supervision. Girls' education was directly linked to the preservation of moral values and the maintenance of social order, and educational programs were prepared without adopting approaches contrary to traditional values.

In the Second Constitutional period, discussions concerning girls' education became more visible. Women's participation in social life through education was more frequently expressed in the press and among intellectual circles. Developments such as the admission of women to higher education and the establishment of the *İnas Dârülfünunu* constituted important steps in girls' education. However, these developments did not lead to a fundamental change in the Ottoman educational mentality. Education continued to be addressed within the limits defined by the state (Ünal, 2014; 531).

Although limited and controlled, the steps taken in the field of girls' education in the Ottoman Empire brought education into the direct sphere of state interest. The institutions established, curricular approaches adopted, and teacher-training practices developed from the Tanzimat to the Second Constitutional period laid the groundwork for girls' education to be treated as a public issue rather than an individual preference. In this period, social transformation through education was aimed at, yet this aim was pursued within a framework that did not challenge the existing social structure.

This accumulation demonstrates that the practices related to girls' education introduced after the proclamation of the Republic did not emerge in a vacuum. The institutional experience and educational understanding shaped in the late Ottoman period provided an important foundation for the more comprehensive and centralized arrangements implemented in the Republican era. For this reason, when addressing girls' education in the Republican period, it is necessary to take into account the background formed in the preceding period.

Girls' Education and Republican Modernization (1923–1938)

In the Republican period, girls' education was directly connected to the new state's efforts to reorganize social order. Education was approached by the Republican administration not merely as a means of individual knowledge transmission, but as an instrument encompassing society as a whole. Within this understanding, girls' education gained importance both in terms of raising the general level of education and reshaping the family structure. Girls' participation in social life through education was evaluated together with the Republic's modernization objectives.

Regulations introduced in the field of education removed girls' education from being an exceptional practice and incorporated it into the general education system. This approach enabled educational practices concerning girls to become more visible and more systematically organized in the Republican period (Aydın, 2011, s.56).

The Law on the Unification of Education and Educational Unity

The most comprehensive reform carried out in the field of education after the proclamation of the Republic was the Law on the Unification of Education (*Tevhid-i Tedrisat*) dated 3 March 1924. With this law, all educational institutions in the country were placed under the authority of the Ministry of Education, and the multi-headed structure in the field of education was brought to an end. Instructional activities that had been conducted by different institutions in the late Ottoman period were brought under centralized supervision by the Republican administration. Ensuring unity in education was identified as one of the fundamental objectives of the new regime's educational policies. The enactment of the Law on the Unification of Education also produced significant consequences for girls' education. With this regulation, girls' education ceased to depend on specific types of schools or limited practices and was addressed within the general education system. The consolidation of educational institutions under a single administrative framework facilitated girls' access to education and enabled educational activities to acquire a more orderly structure. During this period, teacher appointments, the preparation of curricula, and school organization were carried out by the Ministry of Education, and girls' education was largely freed from dependence on local practices. The principle of unity in education thus created a foundation that ensured continuity in girls' education.

With the implementation of educational unity, girls' education ceased to be merely a matter of administrative regulation, and issues related to practical implementation became more apparent. This situation brought the question of increasing girls' participation in education, particularly at the primary level, to the forefront (Aydın, 2023, 76; Arı, 2002; 186 ff.).

Girls' Education in Primary Schooling and Curriculum Reform

During the Republican period, primary education was regarded as one of the principal instruments of social transformation. The expansion of primary education was addressed jointly for girls and boys, and girls' school attendance was encouraged as a state policy. In this period, girls' participation in primary education was evaluated not as a matter of individual preference but as a public responsibility. At the primary level, girls' education was not confined solely to literacy instruction; preparing children for everyday life was also a central aim. Educational programs were designed in a way that would enable children to take part in the social order. Nevertheless, in practice, regional disparities, shortages of teachers, and the economic conditions of families were among the factors affecting girls' schooling rates. Despite these

challenges, a marked increase in girls' participation in primary education was observed from the early years of the Republic onward. This increase has been considered one of the outcomes of Republican educational policies as reflected in practice.

The inclusion of girls in primary education also directly influenced the content of curricula and the educational approach. For this reason, the first curriculum prepared in the Republican period holds particular significance with regard to girls' education.

The 1924 Primary School Curriculum is one of the fundamental texts outlining the principles according to which primary education was to be conducted in the Republican period. The program was prepared with an approach that aimed at educating children in terms of both knowledge and behavior. Course content was arranged in a manner that enabled children to relate education to everyday life, while morality, citizenship education, and basic skills were brought to the forefront. Within this curriculum, girls followed the same courses as boys, and the educational process was not organized around a gender-based separation. No separate educational approach specific to girls was adopted; rather, education was addressed within a general framework encompassing all children. This situation indicates that girls' education acquired a systematic structure during the Republican period. The shared educational understanding established through the curriculum also led to girls' education extending beyond primary schooling.

Within this framework, the establishment of vocational education institutions for girls emerged as an extension of the curricular approach (Aslan, 2011; 722 ff.).

Girls' Education and Republican Educational Policies

One of the institutions that came to the forefront in the field of girls' education during the Republican period was the Girls' Institutes. These institutions were established with an approach that aimed to provide female students with vocational and practical skills. The Girls' Institutes were designed as institutions that did not limit girls' education to academic knowledge alone but sought to prepare them for everyday life. In these schools, girls received both general education courses and practice-oriented training. Although the Girls' Institutes occupied a particular place within Republican educational policies, they did not constitute a structure detached from the general education system. These institutions contributed to the establishment of certain standards in girls' education and to the regular conduct of educational practices. The educational approach adopted in the Girls' Institutes paved the way for greater emphasis on courses related to vocational training and everyday life (İleri, 2019; 199 ff.).

During the Republican period, vocational and practical courses occupied an important place in girls' education. Courses such as handicrafts, sewing, embroidery, and home economics aimed to enable female students to acquire knowledge and skills that could be used in everyday life. Through these courses, it was intended that girls contribute to family life and, when necessary, participate in economic life. The inclusion of such courses in educational programs ensured that girls were equipped not only with theoretical knowledge but also with practical experience. This approach reflects the practice-oriented aspect of Republican educational understanding. Vocational and practical education was regarded as an important means of facilitating girls' adaptation to social life. These practices made the position of girls' education within Republican educational policies more explicit (Çağlayan, 2018;12).

In the Republican period, girls' education was shaped in line with the general objectives of educational policies. Girls' education was not regarded as a separate or exceptional field;

rather, it was addressed together with primary education, curricula, and vocational education practices. Through education, girls' participation in social life was supported, and this process was conducted under state supervision. Within the framework of Republican modernization, girls' education emerged as a regular and planned field of practice. While educational policies aimed to transform society, they did not completely exclude the existing social structure; instead, transformation was carried out in a gradual manner. In this process, girls' education assumed a functional role at both individual and social levels.

Conclusion

From the late period of the Ottoman Empire to the early years of the Republic, girls' education gradually became more visible alongside the regulations introduced in the field of education. Practices that began with the Tanzimat reforms and expanded during the Second Constitutional period contributed to removing girls' education from being an activity carried out solely within the family. Nevertheless, during the Ottoman period, girls' education remained limited in scope and impact, and educational activities were largely conducted within a framework that prioritized the preservation of social order and a family-centered understanding. This situation caused practices related to girls' education to proceed along a cautious line.

In the Republican period, regulations introduced in the field of education presented a more explicit and systematic structure with regard to girls' education. With the implementation of the principle of unity in education, instructional activities were brought under a centralized structure, and girls' education was addressed within the general education system. In this process, girls' education was no longer dependent on specific institutions or limited practices but was evaluated within a framework extending from primary schooling to vocational education. These educational reforms expanded opportunities for girls' schooling.

During the Republican period, primary education emerged as a fundamental area in terms of girls' participation in education. The understanding of compulsory primary education was conceived jointly for girls and boys, and girls' school attendance became an important component of educational policies. The curricula prepared in this period aimed not only to provide girls with basic knowledge but also to ensure their adaptation to everyday life and the social order. In this respect, education was used as a tool that contributed to the regulation of social life.

Girls' Institutes and vocational education practices constituted another indicator of the importance attached to girls' education during the Republican period. Through these institutions, it was intended that girls acquire practical skills, become productive individuals, and assume active roles within family life. Courses related to vocational training and everyday life carried girls' education beyond the transmission of theoretical knowledge and directly linked educational practices to daily life.

The regulations examined in this study demonstrate that the development of girls' education from the Ottoman period to the Republican era did not take shape through an abrupt rupture but rather within a certain continuity. The arrangements introduced during the Republican period were built upon the institutional and administrative accumulation formed in the late Ottoman period; however, this accumulation was reorganized within a more centralized and planned structure. In this process, girls' education became a regular component of

educational policies and acquired an important place within the understanding of social order in the early Republican period.

References

Arı Asım (2002). Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, s.s.181-192.

Aslan, Erdal. (2011). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlkokullarda İzlediği İlk Öğretim Programı:"1924 İlk Mektepler Müfredat Programı". *İlköğretim online*, *10*(2), 717-734.

Çağlayan, Ercan. (2018). Kemalizm'in "medeniyet fabrikası": kız enstitüleri. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, *4*(3), 8-35.

İLERİ, Turgut (2019). "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri'nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, Güz, s. 193-226

OĞUZ, Ahmet, BÜYÜKŞAHİN, Şefika (2017). "Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Kızların Eğitimi." *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, *1*(Volume 9), 55-64.

TOR Hacer, AĞLI Esra (2016). Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Haziran 2016 Cilt:5 Özel Sayı Makale No: 09, s.s. 67-74

ÜNAL, Suzan (2014). "Türk Kadınının Seçme Ve Seçilme Hakkını Kazanması Ve Basın." *Electronic Turkish Studies* 9.7, s.s. 525- 559.

YILDIRIM, Canan (2020). "Sivas Kız (İnas) Rüşdiyesi." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi* 1.1. s.s. 77-102.

A General Assessment of the Development of Women's Rights in Türkiye during the Early Republican Period

Assoc. Prof. Mehmet Korkud Aydın

Kirikkale University/ Türkiye

Introduction

The question of women's rights began to be addressed from the late period of the Ottoman Empire onward in connection with debates on education, family structure, and social order. The regulations introduced during the Tanzimat made certain aspects of women's social position more visible; however, this process did not lead to the recognition of women as individuals possessing equal rights. In the Ottoman period, practices concerning women were shaped largely with the aim of preserving the family structure and maintaining social balance, and women's rights did not develop into a comprehensive field of public policy.

From the second half of the nineteenth century onward, the education of girls became one of the main areas that increased women's presence in the public sphere. The establishment of girls' secondary schools, initiatives aimed at teacher training, and publishing activities directed at women made it possible for the woman question to be discussed in the public arena. During the Second Constitutional period, the formation of women's associations and debates conducted through the press created a basis for more explicit expressions of demands concerning women's participation in social life. Nevertheless, these developments did not result in the recognition of women as legally or politically equal individuals. In the Ottoman Empire, women's rights were addressed within a limited framework shaped by the needs of the state and the existing social structure (Ersöz, 2020; 226).

With the proclamation of the Republic, the question of women's rights became part of the new state's process of reorganizing social order. In the early Republican period, women's position was evaluated not only in terms of individual rights but also within the framework of restructuring the social order. The legal and educational regulations introduced during this period aimed to increase women's participation in social life; however, this participation was defined within boundaries determined by the state. Within the framework of Republican modernization, women's rights assumed a function that was both transformative and regulatory.

The rights granted to women in the early Republican period were built upon the limited institutional and intellectual accumulation that had emerged in the final years of the Ottoman Empire. The reorganization of family structure through the Civil Code, the emphasis placed on girls' education, and the granting of political rights to women were among the prominent practices of this process. Nevertheless, these regulations did not produce an abrupt or radical transformation in the social structure; rather, the development of women's rights took place within a gradual and controlled process. This situation caused women's rights in the early Republican period to carry characteristics of both continuity and limitation (Aydın, 2015 ;92 ff.).

This study examines, in general terms, how women's rights were shaped in the process extending from the late Ottoman period to the early years of the Republic. Women's rights are evaluated through legal regulations, educational policies, and areas of political participation.

By considering Republican practices together with the legacy inherited from the Ottoman period, the study seeks to reveal the boundaries within which, and the purposes for which, women's rights were developed in the early Republican period.

The Development of Women's Rights in the Ottoman Empire: From the Tanzimat to the Second Constitutional Period

In the Ottoman Empire, women's social position and the rights they possessed were shaped for a long time within the framework of traditional structures, religious norms, and the central priorities of the state. In the classical period, although women enjoyed certain rights recognized by Islamic law, the reflection of these rights in everyday life remained limited. Women's presence in areas such as education, political participation, and public visibility was confined to a narrow framework. This situation led to a clear discrepancy between women's legal status and their actual social position in Ottoman society.

By the nineteenth century, the military, administrative, and economic problems faced by the Ottoman Empire brought the need to reorganize the social structure to the forefront. Although the reform process initiated with the Tanzimat Edict did not include regulations directly addressing women, it created a basis for discussions on women's rights by redefining the relationship between the individual and the state. Principles such as equality before the law and the protection of life and property indirectly affected women's legal position as well. During this period, regulations concerning women were shaped primarily through education and family life.

The steps taken in the field of girls' education in the post-Tanzimat period constituted some of the first concrete indicators of women's entry into the public sphere. The establishment of girls' secondary schools, Girls' Industrial Schools, and Girls' Teacher Training Schools represented limited yet significant initiatives aimed at integrating women into social life through education. However, the content of education provided in these schools was carefully restricted; rather than encouraging women to make individual rights claims through education, the aim was to enable them to fulfill their roles within the family in a more "qualified" manner. In this respect, women's education in the Tanzimat period possessed a character that was as regulatory as it was transformative (Ersöz, 2020; 229).

The increasing visibility of women through education also manifested itself in the field of the press. Newspapers and journals published during and after the Tanzimat created a new public sphere in which women's social position could be discussed. Publications directed specifically at women became platforms where women articulated their problems and expressed their views on education, family, morality, and social roles. Although these publications did not transform women into political actors directly demanding rights, they made a significant contribution to turning the woman question into a subject of public debate (Koçak, 2020; 494 ff.).

The Second Constitutional period stands out as the era in which discussions on women's rights were most intense in the Ottoman Empire. The relatively free atmosphere that emerged after 1908 enabled women to organize collectively and to express their demands more openly. Women's associations founded during this period aimed to increase women's active participation in education, working life, and social solidarity. These associations went beyond charitable activities and carried out initiatives intended to enhance women's visibility in social life.

Women's participation in working life also increased noticeably during the Second Constitutional period. In particular, wartime conditions and the absence of a large male population due to military mobilization made it necessary for women to be employed in areas such as postal services, finance, and healthcare. This situation indicates that women's presence in the public sphere emerged as a result of temporary necessity. Indeed, with the end of the wars, many women were redirected back to the private sphere. This picture demonstrates that women's public presence in the Ottoman Empire did not acquire permanence and was shaped largely by the needs of the state.

One of the most significant developments in terms of women's rights during the Second Constitutional period was the Family Law Decree of 1917. This regulation provided women with limited legal protections in matters such as marriage age, divorce, and polygamy. The state's direct intervention in family law can be considered an important step toward redefining women's legal status. However, these regulations aimed not at establishing equality between women and men, but at rendering the family institution more orderly and controllable (Özkiraz& Aslanel, 2011; 4 ff.)..

Women's political rights in the Ottoman Empire, however, remained highly limited. Despite the establishment of a constitutional order during the Constitutional periods, women were deprived of the right to vote and to be elected. The exclusion of women from population censuses and the construction of political representation entirely through men clearly demonstrate that women were not recognized as political subjects. This situation reveals that women's rights in the Ottoman Empire were largely confined to social and cultural spheres.

When evaluated in general terms, the development of women's rights in the Ottoman Empire displayed a gradual and limited progression rather than an abrupt or radical transformation. The steps taken during the Tanzimat and Second Constitutional periods enabled women to gain greater visibility in the fields of education, the press, and organization; however, this process remained far from defining women as individuals possessing equal rights. The woman question was addressed primarily in line with the preservation of social order, the strengthening of family structure, and the state's modernization objectives (aydın, 2015; 87).

This accumulation formed the foundation for the regulations concerning women's rights that would be introduced in the Republican period. The debates, institutions, and experiences that took shape in the late Ottoman period indicate that Republican policies on women did not emerge in a complete vacuum. Therefore, any assessment of women's rights in the early Republican period would remain incomplete without taking into account this limited yet significant Ottoman legacy.

A General Assessment of Developments in Women's Rights during the Republican Period

With the proclamation of the Republic, the question of women's rights became one of the key components of the new regime's effort to reorganize social order. Although limited regulations concerning women's education, working life, and legal status had been introduced in the late Ottoman period, this field was addressed through a more comprehensive and centralized approach during the Republican era. In the early years of the Republic, women's rights were evaluated not solely within the framework of individual freedoms, but as part of the broader process of restructuring society. In this respect, the woman question emerged as one of the visible fields of application of Republican modernization.

The early Republican administration associated women's participation in social life with modernization objectives, while defining this participation within certain boundaries. Regulations concerning women's rights were shaped by the state's aim to preserve and reconstruct social order, and reforms were therefore implemented through a top-down approach. This situation led women's rights in the Republican period to acquire a character that was both transformative and regulatory.

One of the most prominent developments concerning women's rights in the Republican period took place in the legal sphere. The Turkish Civil Code adopted in 1926 aimed to redefine women's position within the family. Regulations introduced in areas such as marriage, divorce, and inheritance strengthened women's legal status. With the Civil Code, polygamy was abolished, civil marriage became compulsory, and women's inheritance rights were placed under legal protection. These reforms have been regarded as significant steps toward the recognition of women as individuals. Nevertheless, these legal changes did not produce a radical transformation in social life within a short period; in practice, the influence of traditional structures largely continued (Ayata& Ergun, 1998;12-15).

The family-centered approach adopted in legal regulations also defined the boundaries of women's rights during the Republican period. While women were placed under legal protection through the Civil Code, this protection was largely defined through the institution of the family. Women's individual rights were addressed within the framework of preserving and regulating family structure. This approach indicates that the Republican administration considered women's rights together with the continuity of social order.

Education was regarded as one of the principal instruments for the advancement of women's rights in the early Republican period. Educational policies were shaped by practices aimed at enabling women's participation in social life. The inclusion of girls in primary education constituted an important component of the Republic's educational understanding. Compulsory primary education was conceived jointly for girls and boys, and girls' schooling was encouraged as a state policy. In this period, education was evaluated not merely as the transmission of knowledge, but as a means contributing to the reconstruction of social order (Şıvgın, 1999; 255 ff).

The prominence of courses focusing on morality, citizenship education, and everyday life within educational programs indicates that girls' education was shaped with the aim of social adaptation. Rather than fostering an awareness of individual rights, girls' education functioned as a field in which social roles were reproduced. This situation reveals that while women's participation in the public sphere was supported through education, this participation was kept within clearly defined boundaries.

One of the institutions that attracted attention in terms of girls' education during the Republican period was the Girls' Institutes. These institutions were established with an approach aimed at providing female students with vocational and practical skills. The Girls' Institutes were designed not to confine girls' education solely to academic knowledge, but to prepare them for everyday life, family life, and production processes. Education provided in these schools focused primarily on handicrafts, home management, and vocational skills.

Through the Girls' Institutes, the objective was to raise women as productive individuals; however, this productivity was largely associated with family and domestic life. Although women's participation in working life was encouraged, this participation took place

within a limited and controlled framework. This situation demonstrates that women's presence in the public sphere during the Republican period was expanded in a controlled manner (İleri, 2019; 199 ff.)..

Another important dimension of the question of women's rights concerns political rights. The political rights granted to women during the Republican period constituted some of the symbolic steps of the modernization process. The granting of women's right to participate in municipal elections in 1930, followed by the recognition of their right to vote and to be elected as members of parliament in 1934, represent the most significant developments in this field. These regulations have been regarded as important thresholds in terms of recognizing women as political subjects.

Nevertheless, the recognition of political rights did not lead to women's mass participation in politics. Women's representation in parliament remained numerically limited, and political activities were conducted largely within a framework directed by the state. Women's political rights were evaluated by the Republican administration as an indicator of modernization; however, the social impact of these rights remained limited. This situation indicates that while the symbolic dimension of women's rights in the Republican period was strong, their capacity to bring about social transformation was more restricted (Ünal 2014, 540 ff.).

The development of women's rights in the early Republican period was closely connected to a state-centered understanding of modernization. The rights granted to women were shaped within a process in which social transformation was directed from above. The state aimed to raise women as educated, productive individuals compatible with social order, and accordingly introduced legal, educational, and political regulations. However, these regulations did not seek to transform the existing social structure entirely, but rather to adapt it to the needs of the new regime.

Within the framework of Republican modernization, women's rights were regarded not as an end in themselves, but as one of the instruments of social transformation. Women's education, their limited participation in working life, and the possession of political rights contributed to the construction of an image of a modern society. Nevertheless, these rights did not radically alter women's social roles; instead, they rendered them more compatible with the expectations of the new order (Yüceer, 2008; 142 ff.).

In conclusion, women's rights in the early Republican period emerged as a field in which the limited legacy inherited from the Ottoman Empire was reconsidered within a more centralized and systematic structure. Legal regulations, educational policies, and political rights constituted the main elements shaping women's social position. However, these developments took place within a gradual and controlled process rather than through an abrupt and radical transformation. Women's rights thus came to be shaped as one of the most visible, yet also one of the most limited, areas of early Republican modernization.

Conclusion

The development of women's rights in the period extending from the late Ottoman Empire to the early years of the Republic followed a gradual progression rather than an abrupt and radical transformation. From the Tanzimat onward, regulations introduced in the fields of education, family, and social order rendered women's social position visible to a certain extent; however, this visibility did not lead to the recognition of women as individuals possessing equal

rights. In the Ottoman period, women's rights were addressed largely within the framework of preserving social order and maintaining family structure and did not develop into a comprehensive field of policy.

With the proclamation of the Republic, the question of women's rights became one of the significant components of the new regime's effort to reorganize social order. The limited institutional and intellectual accumulation that had emerged in the final years of the Ottoman Empire was restructured into a more centralized and planned framework during the Republican period. In the early years of the Republic, women's rights were evaluated not primarily in terms of individual freedoms, but as part of a broader process of social transformation. This approach defined both the scope and the limits of the rights granted to women.

Legal regulations introduced during the early Republican period aimed to redefine women's social position. With the Turkish Civil Code of 1926, women's legal status was strengthened in areas such as marriage, divorce, and inheritance, and measures such as the abolition of polygamy and the introduction of compulsory civil marriage stood out as significant steps. Nevertheless, these regulations did not produce a profound transformation in social life within a short period; in practice, the influence of traditional structures largely persisted. Women's rights were addressed within a family-centered framework, and individual rights were considered together with the maintenance of social order.

Education constituted one of the principal instruments for the advancement of women's rights in the early Republican period. The inclusion of girls in primary education ranked among the priority objectives of educational policies. Education was regarded not merely as the transmission of knowledge, but as a means of cultivating individuals who would internalize the social values of the new regime. The prominence of courses focusing on morality, citizenship education, and everyday life within curricula indicates that girls' education was shaped with the aim of social adaptation.

The Girls' Institutes and vocational education practices represented concrete indicators of the importance attributed to women's education during the Republican period. Through these institutions, the objective was to enable women to acquire practical skills and to be raised as productive individuals. However, this productivity was largely associated with family life and domestic roles, and women's participation in working life took place within a limited and controlled framework.

The political rights granted to women constituted some of the most striking practices of early Republican modernization. The recognition of women's right to participate in municipal elections and their right to vote and to be elected as members of parliament represented important developments in terms of acknowledging women as political subjects. Nevertheless, these rights did not lead to women's mass and sustained participation in political life, and political representation remained limited.

In conclusion, women's rights in the early Republican period emerged as a field in which the limited legacy inherited from the Ottoman Empire was reconsidered within a more centralized and systematic structure. Legal regulations, educational policies, and political rights constituted the main elements shaping women's social position; however, these developments occurred within a gradual and controlled process rather than through an abrupt rupture. While women's rights became one of the most visible areas of early Republican modernization, they also clearly reflected the limits of this modernization.

References

AYATA, Ayşe, ERGUN Ayça (1998). "Atatürk ve Türk kadını." *Erdem* 11.31: 11-22.

AYDIN, Harun. (2015). "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın". *Current Research in Social Sciences*, *1*(3), 84-96.

ERSÖZ, Filiz Gülsevin (2020). "Tanzimat Ve Meşrutiyet Döneminde Kadın Haklarına İlişkin Basın Odaklı Genel Değerlendirme". *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (5), 225-234.

İLERİ, Turgut (2019). "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri'nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, Güz, s. 193-226

KOÇAK, Ülkü (2020). "Tanzimat Dönemi Kadın Hareketlerinin Eğitime Etkisi". *EKEV Akademi Dergisi*, (82), 487-500.

ÖZKİRAZ, Ahmet, & ARSLANEL, M. Nazan (2011). "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadin Olmak". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *3*(1), 1-10.

ŞIVGIN, Hale (1999). "Atatürk ve Türk kadın hakları." *Erdem* 11.31: 245-258.

ÜNAL, Suzan (2014). "Türk Kadınının Seçme Ve Seçilme Hakkını Kazanması Ve Basın." *Electronic Turkish Studies* 9.7, s.s. 525- 559.

YÜCEER, Sami (2008). "Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(14), 131-151

International Congress on Women's Studies
Proceeding Book

ICOWS- 2025

ISBN
978-625-8566-11-6